

Lunds universitet  
Avd för medie- och kommunikationsvetenskap  
MKV 323:3  
HT 2003

## *Låt oss aldrig glömma*

En studie i mediernas bildframställningar av händelsen 11 september vid årsdagen 2002

Författare: Annika Callerud

Examinator: Fredrik Miegel  
Handledare: Jesper Falkheimer

# ABSTRACT

- Författare:** Annika Callerud
- Titel:** *Låt oss aldrig glömma*. En studie i mediernas bildframställningar av händelsen 11 september vid årsdagen 2002.
- Avdelning:** Avd för medie- och kommunikationsvetenskap, Lunds universitet.
- Problem:** Medierna präglades vid tidpunkten för årsdagen 2002 av omfattande bilder och tillbakablickar på händelsen 11 september, trots att nyhetsvärdet då måste anses som förhållandevis begränsat. Vid årsdagen hade medierna dessutom tillfälle att förbereda ett material och frågan uppstår hur de valde att ånyo skildra händelsen år 2002. Dagens digra bildflöde komplicerar situationen ytterligare, då nyhetsbilder inte är de oskyldiga och transparenta fönster till vår omvärld som vi ofta verkar tro. Bildernas frekventa närvaro gör att de blir så självklara och integrerade i den allmänna kulturen att de också osynliggörs.
- Syfte:** Syftet med studien är att *analysera de svenska mediernas framställningar av händelsen 11 september vid årsdagen 2002*. Studien inriktar sig på att se till vilka bilder som förekommer samt hur dessa iscensätts i medierna. Bildframställningarna ställs i relation till år 2001.
- Undersökning:** Det empiriska materialet har utgjorts av nyhetsprogrammen Rapport och Aktuellt, liksom morgontidningarna Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet, samt kvällstidningarna Aftonbladet och Expressen. Fokus för undersökningen har placerats på nyhetsbildens inre kontext och iscensättning, där teman och berättarstrukturer uppmärksammas. En övergripande bild av händelsens framställning har formulerats utifrån ovanstående tillsammans med inslagens och artiklarnas yttre-, sändar- och multikontexter. Slutligen har även symbolbilder av händelsen analyserats för att observera vilka uttalade och underliggande betydelser som nyhetsbilder kan inrymma.
- Slutsatser:** Det är framförallt människan som utgör det mest framträdande motivet i de svenska mediernas bildframställningar år 2002. För att hantera den stora gruppen av människor lyfter medierna ut några karaktärer som symboler. Undersökningen visar på hur ett liknande bildmaterial kan iscensättas på vitt skilda sätt. Bilderna i nyhetsprogrammen och i tidningarna kan därmed inte anses spegla verkligheten så som den är, utan visar olika sätt att se på händelsen 11 september. I ett större perspektiv framstår bildframställningarna år 2002 utgöra en produkt av medieföretagens politiska ekonomi, organisationernas tillvägagående och vår kultur.

# INNEHÅLLSFÖRTECKNING

<b>1 INLEDNING</b> .....	<b>1</b>
1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR .....	2
1.2 AVGRÄNSNINGAR OCH BEGREPPSDEFINITIONER .....	2
1.3 DISPOSITION .....	3
<b>2 BAKGRUND OCH TIDIGARE FORSKNING</b> .....	<b>4</b>
2.1 DEN 11 SEPTEMBER ÅR 2001 .....	4
2.2 EN BILDVÄRLD .....	5
2.2.1 <i>Bilden verkligare än verkligheten självt</i> .....	5
2.2.2 <i>Bilden som en konstruktion</i> .....	6
2.3 DEN 11 SEPTEMBER ÅR 2002 .....	6
2.4 TIDIGARE FORSKNING .....	7
2.4.1 <i>Informationsförmedling och åsiktsbildning</i> .....	7
2.4.2 <i>Källor och spekulationer</i> .....	8
2.4.3 <i>Kvällstidningarnas iscensättningar</i> .....	8
<b>3 NYHETSJOURNALISTIK OCH MEDILOGIK</b> .....	<b>9</b>
3.1 PERSPEKTIV PÅ NYHETSJOURNALISTIK .....	9
3.1.1 <i>En omedierad objektivitet</i> .....	10
3.2 PERSPEKTIV PÅ MEDILOGIK .....	11
3.2.1 <i>Mediernas arbetsrutiner och arbetsmetoder</i> .....	11
3.2.2 <i>Medieformat</i> .....	12
3.2.3 <i>Mediedramaturgi</i> .....	13
<b>4 FOTOGRAFI OCH NYHETSBIKD</b> .....	<b>15</b>
4.1 PERSPEKTIV PÅ FOTOGRAFI .....	15
4.2 PERSPEKTIV PÅ NYHETSBIKD .....	17
4.2.1 <i>Nyhetsbilden i tidningen</i> .....	18
4.2.2 <i>Nyhetsbilden i kvällstidningen</i> .....	19
4.2.3 <i>Nyhetsbilden i TV</i> .....	19
<b>5 BILD- OCH INNEHÅLLSANALYS</b> .....	<b>21</b>
5.1 TRE ANALYSARTER .....	21
5.1.1 <i>Val av analysart</i> .....	21
5.2 FOKUS OCH METOD.....	22
5.2.1 <i>Kompositionstolkning</i> .....	22
5.2.2 <i>Innehållsanalys</i> .....	22
5.2.3 <i>Semiotisk bildanalys</i> .....	23
5.3 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT .....	24
5.3.1 <i>Val av nyhetsbilder</i> .....	24
5.3.2 <i>Genomförande</i> .....	25
5.3.3 <i>Analys</i> .....	26
<b>6 MEDIERNAS FRAMSTÄLLNINGAR</b> .....	<b>27</b>
6.1 MULTIKONTEXTER .....	27
6.1.1 <i>Attacken</i> .....	27
6.1.2 <i>Omvärlden</i> .....	28
6.1.3 <i>Terrorism</i> .....	30
6.2 SÄNDARKONTEXTER OCH YTTRE KONTEXTER .....	31
6.2.1 <i>Yttre kontexter i nyhetsprogrammen</i> .....	32
6.2.2 <i>Yttre kontexter i tidningarna</i> .....	32

<b>7 INRE KONTEXTER OCH ISCENSÄTTNINGAR.....</b>	<b>34</b>
7.1 TEMAN I BILDFRAMSTÄLLNINGARNA .....	34
7.2 NYHETSPROGRAMMENS INSLAG .....	35
7.2.1 <i>Temat och iscensättningar</i> .....	37
7.3 TIDNINGARNAS ARTIKLAR.....	40
7.3.1 <i>Temat och iscensättningar</i> .....	41
7.4 ÖVERGRIPANDE BILDER AV HÄNDELSEN 11 SEPTEMBER .....	43
<b>8 SYMBOLBILDER AV 11 SEPTEMBER .....</b>	<b>45</b>
8.1 FLAGGAN PÅ GROUND ZERO .....	45
8.2 AFFÄRSMANNEN ED FINE.....	46
8.3 FLYKTEN FRÅN RASMASSORNA .....	47
<b>9 DISKUSSION .....</b>	<b>49</b>
9.1 BILDFRAMSTÄLLNINGARNA .....	49
9.2 BILDEN I STRATEGIN OCH BILDEN I TRAUMAT .....	50
9.3 URVAL OCH TILLVÄGAGÅNGSSÅTT .....	52
9.4 AVSLUTANDE REFLEKTIONER.....	53
<b>REFERENSER.....</b>	<b>54</b>
<b>BILAGA 1 TV-PROGRAM .....</b>	<b>A</b>
<b>BILAGA 2 TIDNINGAR.....</b>	<b>C</b>

# 1 INLEDNING

*-Om vi går till oss själva så minns vi nog alla vad vi gjorde i det ögonblick, då vi fick höra om terrordåden. Minut för minut ska vi nu blicka tillbaka på det värsta angreppet mot USA genom tiderna. Terrorattentaten som skakade om en hel värld...*

Det är onsdagen den 11 september år 2002, klockan 19.42, och Rapports programledare Katarina Sandström introducerar det kommande inslaget. I hennes bakgrund ger små lampor ett orangefärgat sken. Färgen upprepas i den stillbild som projiceras på hennes andra sida, bilden av World Trade Centers två tornbyggnader omgivna av väldiga eld- och rökmoln. Inslaget startas och en mansröst berättar att klockan är 08.46 och att brandmännen i bild verkar undersöka ett vatten- eller avloppsproblem. Då ljudet av en jetmotor skär genom luften vrids kameran plötsligt från brandmännen till det flygplan som just ramar en skyskrapa. Eldhav och grå rökmoln fyller TV-rutan då filmaren ostadigt zoomar in mot motivet, samtidigt som högljudda svordomar yttras i filmarens närhet. Mansrösten i inslaget berättar att den amerikanska flygledningen har försökt att kontakta American Airlines 11 från Boston under snart en halvtimmas tid, men att man inte fått svar på sina anrop. Kort och koncist meddelas att 92 personer flygs rakt in i World Trade Centers norra torn. De följande bilderna skildrar hur ytterligare ett flygplan styrs mot det ännu intakta tvillingtornet. Klockan 09.02 plöjs enligt mansrösten planet med 65 personer ombord in i det södra tornet. Kraschen återges ur fyra olika bildsnitt och vinklar, alltmedan ljudet av chockade människor som vrålar ut sin bestörtning följer. Sekvensen bryts av bilder på den amerikanska presidenten som är på besök i en skola. En person viskar i hans öra och mansrösten i inslaget säger att president Bush nu nås av beskedet om attentaten mot World Trade Center. Mansrösten berättar även till scener av en eldhärjad byggnad hur ytterligare ett flygplan har kapats och klockan 09.37 kraschats in i försvarshögkvarteret Pentagon i den amerikanska huvudstaden.

*-På Manhattan har höghusen stått emot de våldsamma stötarna. Många kämpar för att komma ut. Många som är under branden klarar det. Andra blir kvar högst upp... [Mansrösten gör uppehåll och en skrädd kvinnas röst ljuder]. -Ett plan träffade byggnaden, det är rök överallt. Jag älskar dig för evigt! [Rösten övergår till ett kvinnligt vittne som i bild upprört skildrar händelsen för en nyhetsreporter.] -Alla sprang ut, vi såg planet på andra sidan byggnaden. Det var rök överallt och folk hoppar ut genom fönstren!*

Uttalandena ovan varvas av vyer och närbilder på tornbyggnaderna, där människor står i fönstren och viftar med tygmateriel. Samtidigt som den kvinnliga rösten hörs på vad vi måste anta vara en telefonsvarare, visas ett svartvitt fotografi av en leende kvinna. Fotografiet, som visar ett bröllopp, har zoomats in på kvinnan så att endast halva mannen ryms i bild. Hennes meddelande övergår till kvinnan som intervjuas och ett alarmerande ljud av utryckningsfordon växer sig allt starkare i hennes bakgrund. Den följande bildsekvensen fångar och följer två kroppar som faller längs byggnaden, alltmedan ljudet av utryckningsfordonen tonas ut för att försvinna och tystnad får råda. President Bush, omgiven av allvarliga barn och vuxna, återkommer i en kort sekvens för att göra ett första uttalande. Mansrösten i inslaget tillkännager att ett fjärde plan med 44 personer ombord har kapats och att det klockan 10.03 störtat nära Shanksville i Pennsylvania, sedan passagerare via mobiltelefoner fått veta vad som pågår och gjort motstånd. Två minuter senare uppges elden vinna i World Trade Centers södra torn, varpå tornet rasar.

Människor rusar i panik, däribland två kvinnor som söker skydd bakom en parkerad bil. Klockan 10.29 intervjuas en man för en TV-kanal, då ett kraftfullt dån överrumplar mannen som intuitivt för upp händerna över huvudet för att skydda sig. Människor skriker och kameran höjs för att ostadigt dokumentera hur det norra tornet rasar samman och ersätts av enorma rök- och dammoln. Händelsen upprepas i ett närmre bildutsnitt, varefter bildsekvenser på flyende människor och tjock grå rök följer. En brandman täckt av damm frågar kamerateamet efter vatten, medan andra omfamnar varandra. En kvinna lyfter sin kjol på förfrågan för att visa hur hon blöder, medan en man täckt av damm och med blodigt ansikte går förbi. Mannen håller upp tummen och säger att han ännu lever. President Bush gör ånyo ett uttalande om hur avsikten att skapa kaos i deras land har misslyckats. Mansrösten i inslaget berättar till bilder av brandmän som står i ruinerna av tornbyggnaderna att det nu officiellt uppges vara 3 044 döda i samband med attentaten mot World Trade Center, Pentagon och Pennsylvania. Liksäckar passerar framför kameran, liksom en ung kvinna som berättar om sin förlust. Inslaget som pågått under knappt fyra och en halv minut avslutas med en större vy över södra Manhattan. Det är en vy där tätta grå rökmoln tornar upp sig mot en annars klarblå och solig himmel.

## 1.1 Syfte och frågeställningar

År 2002 inträffade årsdagen av händelsen 11 september fyra dagar före val till den svenska riksdagen och i en omvärld där USA hotade att anfälla Irak. Trots händelsens förhållandevis begränsade nyhetsvärde år 2002, kom de svenska medierna kring årsdagen att präglas av återblickar och diskussioner om vad som hände 11 september 2001. Inför årsdagen hade medierna dessutom tillfälle att i god tid förbereda ett material och frågan uppstår hur man valde att ånyo skildra händelsen år 2002.

Syftet med studien är att *analysera de svenska mediernas framställningar av händelsen 11 september vid årsdagen 2002*. Studien inriktar sig på att se till vilka bilder som förekommer samt hur dessa iscensätts i medierna. För att konkretisera syftet har följande frågeställningar formulerats:

- Vad föreställer bilderna och hur har de utformats?
- Hur förhåller sig mediernas övergripande bildframställningar av händelsen 11 september vid årsdagen 2002, jämfört med dagen eller dagarna efter händelsen år 2001?
- Vilka betydelser går att finna i en mer sammantagen bild av mediernas bildframställningar av händelsen 11 september vid årsdagen 2002.

## 1.2 Avgränsningar och begreppsdefinitioner

I genomförandet av studien har en rad urval gjorts för att hantera det mycket omfattande material som omger händelsen 11 september år 2001 och 2002. Valen diskuteras mer ingående i metodkapitlet (kapitel 5), men för att uppnå en grundläggande förståelse bör vissa urval kortfattat uppmärksammas redan här. I min undersökning av händelsen har jag intresserat mig för själva dagen för attackerna i USA. Det är också denna episod jag syftar på när jag i fortsättningen använder begreppet händelsen 11 september. Det görs även en klar intresseskillnad mellan bilder på attackerna i USA och t ex bilder av jakten på förövarna, då de förra är de som framförallt framträder i materialet år 2002.

Vidare har en avgränsning gjorts i fråga om medier. Då mitt syfte är att belysa bildframställningar anser jag tidningar och TV som givna undersökningsobjekt. Möjligt vore att även undersöka bilder som publicerades på Internet, men då jag behöver ha tillgång till material från 2001 framstår avgränsningen till de två ovanstående som naturlig. En ytterligare avgränsning i fråga om bilder har tyvärr också behövts göras. Min avsikt var att presentera ett urval av bilder från händelsen. Dessa fotografier berörs dock av upphovsrätt och äganderätt, vilka inte har kunnat lösas inom undersökningens ekonomiska ramar. Jag strävar dock efter att göra så målande beskrivningar av bildernas motiv som möjligt för att läsaren ska uppnå förståelse.

En ytterligare aspekt som behöver förtydligas är hur jag typografiskt framställer skillnad mellan ljud och text. Citat ur litteratur och artiklar skildras med indrag och upprätt text, medan ljudcitat från TV-nyheterna skildras i indrag och kursiverad text. Det bör även klargöras att begreppet nyhetsbild syftar på de bilder i press och TV som avser att informera om aktuella händelser.

### 1.3 Disposition

Uppsatsen består av fem delar som tillsammans med inledningen utgörs av teori, metod, analys och diskussion. Inledningens avslutande kapitel, kapitel 2, placerar händelsen 11 september i en bakgrundskontext. Kapitlet belyser, förutom händelsen år 2001 och årsdagen år 2002, olika aspekter av bilden och tidigare forskning.

Teoridelen har delats upp i två större kapitel. Det inledande kapitlet, kapitel 3, belyser medie- och kommunikationsteorier. Kapitlets fokus har placerats på nyhetsjournalistik och medielogik, då dessa begrepp rymmer en mängd perspektiv och villkor för den kontext som nyhetsbilden är en produkt av. Kapitel 4 belyser teorier från konstvetenskap och en mer praktisk medieproduktion. Teorierna har begränsats till perspektiv på fotografi och nyhetsbild, där bildens kontexter och konventioner ställs i fokus.

Metoddelen, som utgörs av kapitel 5, belyser grundläggande perspektiv och ställningstaganden i en bildanalys. I kapitlet beskrivs vald metodansats, samt tillvägagångssätt i fråga om urval, genomförande och analys av insamlat empiriskt material från morgontidningar, kvällstidningar och nyhetsprogram på TV.

Analysdelen utgörs av tre kapitel som belyser och analyserar mediernas framställningar av händelsen 11 september utifrån olika perspektiv och nivåer. Kapitel 6, som är det mest övergripande av analyskapitlen, redogör för händelsens multikontext, viss sändarkontext samt de valda undersökningsobjektens yttre kontexter. Kapitel 7 granskar och analyserar objektens inre kontexter och iscensättningar, medan det avslutande analyskapitlet, kapitel 8, söker uttalade och underliggande betydelser i några symbolbilder av händelsen 11 september.

Uppsatsen avslutas med en diskussionsdel, kapitel 9, där resultatet diskuteras i ett vidare sammanhang. Kapitlet ställer resultatet i relation till övergripande teorier och det valda tillvägagångssättet. Kapitlet resonerar även kring tidigare och fortsatt forskning, samt ger avslutande reflektioner om den framtida bilden av 11 september.

## 2 BAKGRUND OCH TIDIGARE FORSKNING

För att ge perspektiv på själva händelsen och de nyhetsbilder som senare diskuteras, avser kapitlet teckna bakgrundskontexter för mediernas framställningar av händelsen 11 september år 2001 och runt årsdagen 2002. Den första delen av kapitlet belyser, förutom uppgifter om attackerna, olika aspekter av bildvärldar. Attackerna mot USA anses som en av de mest dokumenterade händelserna genom historien och röster gör gällande att den omfattande visuella gestaltningen också formade händelsen. Avsnittet avslutas med en beskrivning av mediernas upptrappade bevakning inför årsdagen 2002. Kapitlets andra hälft belyser tidigare forskning. Under slutet av år 2001 och under större delen av år 2002 producerades flera studier som granskade mediernas innehåll och agerande vid 11 september. Några av dem koncentrerades till den aktuella dagen eller dagarna som följde attentaten i USA, medan andra även belyste mediernas skildring av USA:s jakt på terrorister och landets bombningar i Afghanistan som inleddes 7 oktober 2001.

### 2.1 Den 11 september år 2001

Tvillingtornen, som var 411 meter höga och med en yta av 63 x 63 meter, stod klara år 1973 vid World Trade Center i New York. Tornen rymde arbetsplatser för runt 100 000 människor, samtidigt som lika många besökte dem under en vardag (Ärlebrant, 2002). [Uppgifter om antalet arbetsplatser och besökare skiljer dock mellan olika källor.] För att hantera mängden människor var tornen utrustade med 100 hissar som i följd nådde upp till den översta och 110:e våningen i respektive byggnad. Tisdagen 11 september 2001 kapades fyra fulltankade passagerarflygplan, varav två av dem styrdes in i tvillingtornen vid World Trade Center. Den norra tornbyggnaden träffades mitt på den norra sidan kring 97:e våningen, klockan 08.46 av det första flygplanet. Det nästföljande flygplanet träffade, drygt en kvart senare klockan 09.03, den södra tornbyggnadens sydöstra hörn kring 85:e våningen. De skilda träffpunkterna medförde att människorna i norra byggnaden ovanför 97:e våningen var avskurna från möjlig evakuering, medan den södra tornbyggnaden hade ett intakt trapphus från de övre våningarna. Vid tidpunkten för krascherna hade runt 18 000 personer kommit till sina arbetsplatser i tornen. De skilda träffpunkterna bidrog till att byggnaderna kollapsade vid olika tidpunkter, det södra tornet vid 09.59 och det norra vid klockan 10.29. Runt 2 500 människor i tornen vid World Trade Center miste sina liv, liksom 150 passagerare i flygplanen och 350 brandmän. I området runt tornbyggnaderna kollapsade ytterligare sju byggnader, vilket gör att området motsvarar ungefär 16 fotbollsplaner. Räddningspersonalen kunde finna elva överlevande under den första dagen (ibid).

Det tredje av de fyra flygplanen kraschades in i en del av försvarshögkvarteret Pentagon i Washington klockan 09.37 (Svenska Dagbladet, 020908). Den del av byggnaden som träffades var nyrenoverad och de annars 5 000 arbetsplatserna i den träffade delen var ännu inte helt återställda. Detta bidrog till att det i sammanhanget enbart omkom 125 personer i Pentagon utöver de 59 flygpassagerarna. Den träffade delen av Pentagon rasade klockan 10.10. Det fjärde planet med 44 passagerare ombord kraschade klockan 10.03 i en majsåker i östra Pennsylvania nära Shanksville/Pittsburgh, sedan passagerare gjort motstånd. Spekulationer gör gällande att flygplanets egentliga mål var Vita huset eller kongresshuset i Washington (ibid).



## 2.2 En bildvärld

Händelsen 11 september har omnämnts som en av historiens mest dokumenterade företeelser, vilket på sätt och vis kanske inte är förvånande med tanke på tidpunkten och platsen för attentaten. Mer nämnvärt är att människor utöver journalister reagerade med att försöka fånga det som hände med sina kameror och videokameror. TV-bolagen fick snabbt tillgång till bildmaterial och helikoptern som rapporterade om morgonens väder- och trafiksituation kunde i direktsändning skildra hur det andra flygplanet rammade det då ännu intakta tvillingtornet (Carey, 2002). Händelsen kom på så vis att utspela sig via medierna i realtid och framför en global publik. Zelizer (2002) menar att 11 september till stor del formades genom den enorma visuella gestaltning som inramade händelsen. Bilderna fanns överallt och de återupprepades under dagarna, veckorna, månaderna och även, som fokus för min studie ligger på, året efter att själva händelsen ägt rum. Ett sätt att förstå bildanvändandet kan skönjas i Sontags (1981) resonemang om vårt behov av att ständigt avbilda vår omvärld. Sontag hävdar att bilder är en vara i vårt konsumtions-samhälle, vilken vid förbrukning ger upphov till att nya bilder produceras. Som konsument i dagens mediasamhälle har vi ständig tillgång till mängder av bilder som omger oss dygnet runt. Lundström (1993) liknar situationen med ett vad han kallar oavbrutet MTVskt bildflöde. Detta bildflöde framstår i Lundströms mening som problematiskt, då fotografier tenderar att bli så självklara, integrerade och allmänna i kulturen att de också osynliggörs (ibid). Ovanstående ter sig än mer allvarligt, då fotografier inte är de oskyl-diga och transparenta fönster till vår omvärld som vi många gånger tror (Rose, 2001).

### 2.2.1 Bilden verkligare än verkligheten självt

I ett försök att återge vad som skedde eller hade skett 11 september år 2001, refererade ögonvittnen och reportrar vid flera tillfällen till händelsen som en Hollywood-film eller en Bruce Willis-film (bl a Zelizer & Allan, 2002). Sontag (1981) resonerade för över 20 år sedan kring samma fenomen och menade att vår värld redan då gav prov på en sann modern primitivism. Verkligheten liknas alltmer vid vad vi får se via kamerorna och bilderna antas ange hur verkligt något är eller har varit. Ett liknande resonemang kan sägas gälla för TV-bilderna, då dessa bidrar till att göra verkligheten så att säga verklig. Det är först när något visas på TV som dess existens bekräftas, varför avsaknad av bilder från ett katastrofområde framstår som mer skrämmande (Andén-Papadopoulos, 1996). Problematiken växer med att bilder både naglar sig fast och gör vår verklighet verkligare för oss, samtidigt som de har en förmåga att bedöva och distansera oss från densamma. Då samma resonemang överförs till händelsen 11 september menar Andén-Papadopoulos att den omfattande visuella gestaltningen skänkte otaliga tillfällen för människor att försöka förstå och bearbeta det inträffade. Samma digra bildflöde inbjöd dock även betraktaren till en distanserande voyeurism (*Flimmer och brus*, 030622).

I USA har dualismen fått ytterligare aspekter, då Zelizer (2002) menar att bildflödet även kan ses som ett sätt att söka de amerikanska invånarnas samtycke för den militära återgåldning som senare skulle komma att ske. Zelizers resonemang väcker frågor om vilken verklighet som speglas i mediernas bilder, inte minst med tanke på American Press Institutes anvisningar för hur bilder av 11 september borde utformas och användas i medierna. Anvisningarna rådde fotografer att vända ryggen till de objekt som utsatts för attentat, för att istället uppmärksamma och avbilda folkmassans ansikten (ibid:48).

### 2.2.2 Bilden som en konstruktion

Det kan vara problematiskt att undersöka till vilken grad ovanstående råd följts, men själva uppmaningen leder till att vi bör begrunda hur en händelse såsom 11 september speglas i medierna. Innan mediekonsumenterna kan ta del av bilder och formulera ett förhållande till det inträffade, har en rad val och beslut tagits. Fotografer gör inledningsvis ett urval på plats för vad de ska återge och hur det ska göras. På nyhetsredaktionerna följer ett vidare urval av bilder och därefter även redigeringar och bearbetningar av dessa. Bilderna som möter mediekonsumenten är en beskuren version av det inträffade, vilket resulterar i att nyhetsjournalister kan sägas definiera eller än hellre konstruera en bild av verkligheten (Andén-Papadopoulos, 1996; Nordström & Åstrand, 1999; Strömbäck, 1997). Förutom resurser i form av journalister, fotografer och redigerare, rymmer själva mediet och ibland även kanalen speciella förutsättningar och begränsningar för hur nyheten konstrueras. En TV-bild besitter t ex en förmåga att skapa och framkalla känslor, medan en tidningstext är bättre på att hantera mer logiska och utredande diskussioner (Strömbäck, 1997). I mediernas förutsättningar och begränsningar ryms även den ekonomiska situation som företagen verkar i, där annonsörer, ägare och konsumenterna är framträdande. Idag konkurrerar TV med såväl morgontidningar som kvällstidningar, vilket inte minst märks efter innehåll och form (Hvitfelt & Nygren, 2000). Med tanke på ovanstående torde situationen leda till att nyheter måste skildra en verklighet utöver det vanliga för att överhuvudtaget synas i dagens bild- och mediebrans.

## 2.3 Den 11 september år 2002

Fredagen 6 september höjde medierna sin bevakning inför årsdagen av 11 september. Dagarna dessförinnan hade bl a en misstänkt kapare anhållits på Västerås flygplats, USA uttalat krigsplaner för en attack mot Irak och FN samlats till toppmöte i Sydafrika. Svenska Dagbladet, SvD, inledde på fredagen en reportageserie som skildrade New York efter attacken. Under de två påföljande dagarna, helgen 7 och 8 september, gav såväl SvD som Dagens Nyheter, DN, ut bilagor om händelsen 11 september. SvD:s bilaga på 20 sidor summerade året som gått, så även DN:s helgbilaga *LördagSöndag* som 7 september utgjordes av 29 sidor kring händelsen. Under söndagen och måndagen pekades fem svenskar ut av FBI som anhängare till al-Qa'ida, den organisation som ansågs ansvarig för attacken mot USA. SvD inledde också en serie kallat *Terrorismens psykologi*, där man diskuterade hur en terrorist kan tänka. Aftonbladet hade en artikel om ledaren av al-Qa'ida, Usama bin Ladin, och var han kan tänkas gömma sig. Under måndagen kom även kvällstidningarna Expressen, GT och Kvällsposten ut med en gemensam 32 sidor lång bilaga om händelsen 11 september, vilken såldes med huvudtidningarna under 9-13 september år 2002.

Dagen före årsdagen av 11 september speglade nyheterna den förhöjda beredskapen för nya attentat, såväl i USA som runt om i världen där amerikanska intressen kan påträffas. Huvudsändningarna i nyhetsprogrammen Rapport och Aktuellt ägnade runt hälften av programtiden åt att spegla händelseutvecklingen under året. På årsdagen hedrade man i New York, liksom i Washington och Pennsylvania, offren som omkommit i attentaten. I New York skedde ceremonin på platsen där tvillingtornen tidigare stod, vilket efter händelsen år 2001 kom att benämnas som Ground Zero. Ceremonin inleddes klockan 08.46, 14.46 svensk tid. Årsdagen avspeglade sig även i TV-tablån för kanalerna SVT1, SVT2 samt TV4. Den senare återgav direkt ifrån ceremonierna i New York och Wash-

ington med början klockan 14.30 i programmet *Timmar av terror*. Programmet rymde, förutom nyss nämnda, även debatt med experter som uttalade sig om Afghanistan och terrorism. Förutom de ordinarie nyhetssändningarna Aktuellt, Rapport samt Nyheterna på TV4, var kvällen tillägnad olika speglingar av händelsen 11 september. I SVT1 visades programmet *Dokumentär utifrån special: Vad i hela världen hände?* som diskuterade hur världen har förändrats utifrån två skilda horisonter, i USA och i Afghanistan. Senare under kvällen sändes även ett specialavsnitt ur dramaserien *Vita huset*, som utformats med tanke på händelsen och de reaktioner som denna åstadkom i USA. I SVT2 sändes programmet *Debatt* som avsåg belysa hur världen har förändrats i och med attacken mot USA. TV4 sände en två timmar lång dokumentärfilm utan avbrott för reklam. Filmen *World Trade Center, 11 september* är producerad av två franska bröder som avsåg spegla brandmännens vardag i New York. I sitt följe på rutinuppdrag kunde de filma hur det första flygplanet rammade det ena tornet, hur brandmännen organiserade räddningsarbetet och hur människorna på Manhattan reagerade. Eftertexten till filmen meddelade ”Låt oss aldrig glömma”, vilket även har fått ge namn till min studie.

## 2.4 Tidigare forskning

Intresset för den visuella kommunikationen är jag ingalunda ensam om att besitta, men antalet studier kring bildens betydelse i mediernas nyhetsframställningar framhålls ännu vara ett starkt begränsat forskningsområde. Andén-Papadopoulos, vars bakgrund liksom min finns inom konstvetenskap samt medie- och kommunikationsvetenskap, menar att det pressfotografiska fotografiet tenderar att falla mellan två stolar: den journalistiska/presshistoriska och den konstvetenskapliga (2000:11). Vidare har vart och ett av dessa områden i sin tur betraktat fotografiet som ett underordnat objekt, då det jämförts med den logiska och intellektuella texten samt konstverkets unikum. Även om fotografiet har nått ett högre anseende idag, är idén om en mekanisk och genomskinlig reflektion av det vi kallar verklighet bestående. Andén-Papadopoulos (2000) hävdar dock att pressfotografier måste förstås som självständiga och symboliska konstruktioner. Ur perspektivet följer att mediernas bilder präglas av de föreställningar, värderingar och idéer som är framträdande i den kultur som fotografierna framställs och cirkulerar i (ibid).

### 2.4.1 Informationsförmedling och åsiktsbildning

På uppdrag av Institutet för Mediestudier undersökte Leth och Thurén (2002) svenska mediers innehåll efter 11 september 2001. Författarna menar att det kan identifieras fem centrala led i händelseförloppet kring 11 september: själva dagen för attackerna, jakten på förövarna, mjältbrandsattacken, kriget mot talibanregimen i Afghanistan och det fortsatta kriget mot terrorn. Undersökningen koncentreras till de två första leden och det empiriska materialet utgörs av Tidningarnas Telegrambyrå, nyhetssändningar i Sveriges Television, samt tidningarna Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Aftonbladet och Expressen. Det differentierade urvalet, som skett efter varierande tidslängd, motiveras av mediernas skilda egenskaper i förhållande till aktiv informationsförmedling och ett faktiskt tidsförlopp. Resultatet jämförs med ett antal utländska tidningar, däribland New York Times. Författarna finner att svenska medier i vissa fall var svaga för dramatiska spekulationer, något som framstår särskilt tydligt i diskussionen om antalet offer och den schablonbild av bin Ladin som skapades. Vidare tenderade tidningarnas material att sammanfalla, men att det inom enskilda tidningar uppträdde ett helt spektrum av åsikter om händelsens upprinnelse och verkan.

## 2.4.2 Källor och spekulationer

Nord och Strömbäck (2002) har på uppdrag av Styrelsen för psykologiskt försvar, SPF, utfört en studie i 11 september 2001. Studien granskar svenska nyhetsmediers bevakning och beskrivning av terrorattacken, samt USA:s bombattacker mot Afghanistan som tog sin början 7 oktober 2001. Undersökningen koncentreras till fem dagar kring varje händelse och det granskade materialet utgörs av tidningarna Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Aftonbladet och Expressen, samt nyhetssändningar i Sveriges Television och på TV4. Nord och Strömbäck frågar sig vilka teman och källor som är de vanligaste, så också hur ofta spekulationer förekommer i medierna. Om det stora utrymmet som attackerna mot USA fick i medierna resonerar de enligt följande:

Det var en perfekt nyhet, om man utgår ifrån hur nyheter burkar värderas. Händelsen var nu, platsen för händelsen var förvisso geografiskt sett inte nära, men däremot nära kulturellt. Nästan alla kan på ett eller annat sätt relatera till Washington och New York, antingen man själv varit där eller för att man utifrån filmer och böcker skapat sig bilder av dessa städer. /.../ Att det fanns en sån rik tillgång till bilder på hur planen flög in i World Trade Center, hur tornen rasade och människor flydde, är också en viktig förklaring till varför nyheten fick så stort utrymme. Det är också en förklaring till varför attacken mot Washington inte alls fick samma utrymme som attacken mot New York (ibid:142f).

Resultatet visar att det inte går att urskilja om spekulationer är vanligare i en viss medietyp eller kategori, inte heller någon tydlig skillnad mellan de två händelserna. Nord och Strömbäck poängterar att medielogiken och formen, däribland användandet av stereotyper, har betydelse för hur ett innehåll formges. Författarna exemplifierar detta med den palestinska kvinna som, i en sekvens för ett nyhetsprogram, lurades till att visa glädje för ett attackerat USA. Exemplet anses belysande för både journalistiska arbetsmetoder och uppfattningar om vad ett reportage från Västbanken borde skildra. Nord och Strömbäck menar att studien visar på behov av att väga samman betydelsen av det redaktionella utbudets innehåll och form då ett aktuellt skede ska analyseras (ibid:158f).

## 2.4.3 Kvällstidningarnas iscensättningar

Nordströms (2002) studie för SPF belyser attackerna mot USA, vedergällningen mot Afghanistan, samt jakten på Usama bin Ladin. Nordström menar att det bortsett från televisionen inte fanns några svenska nyhetsmedier som ägnade mer utrymme åt terrorkriget än just kvällstidningarna. Dagen efter attackerna ägnade Aftonbladet samtliga av tidningens 48 sidor åt händelsen, medan Expressen ägnade 40 av 44 sidor åt densamma. Nordströms studie syftar främst till att diskutera vilken retorik som tillämpas i de båda kvällstidningarna, dvs iscensättningar, samt vilken påverkan eller propaganda som uttrycks och hur den åstadkommes. Resultatet visar att tidningarnas iscensättningar på ett eller annat sätt påverkar läsaren och att påverkan var som allra störst i skildringarna av attackerna mot World Trade Center och Pentagon. Nordström menar dock att händelsen i sig var så chockartad att den inte behövdes iscensättas ytterligare (ibid:59). USA:s bombattacker mot Afghanistan fick ett helt annat uttryck beroende på att händelsen var väntad och att det geografiska området var svårtillgängligt för utsända reportrar och fotografer. I jakten på bin Ladin var nyhetsmaterialet än mer begränsat, varför bl a mytologisering och personifiering präglade tidningarnas rapporteringar.

## 3 NYHETSJOURNALISTIK OCH MEDIIELOGIK

I undersökningen om mediernas framställning av händelsen 11 september riktas fokus på själva medietexten och de produktionsvillkor som texten anpassas till. Ett perspektiv som ligger utanför frågeställningen är mottagaren av medietexten, vilken dock berörs som kortast här. Åtskillig forskning har tillägnats mediernas tänkbara effekter, samt ifrågasatt vilken inverkan medierna har för publikens uppfattningar och mentala föreställningar om ett visst ämne (Severin & Tankard, 1997). Idag anses mottagaren besitta möjligheten att aktivt selektera bland förekommande medietexter, beroende på t ex tillgänglig kunskap, intresse och i den situation som mottagaren tar del av texten. Detta betyder att den bild som medierna presenterar inte behöver vara densamma som TV-tittaren eller tidningsläsaren formulerar som sin mentala föreställning om ämnet. I senare studier av agenda-setting anses dock belägg finnas för att begreppet besitter en ytterligare nivå, vilket skulle betyda att medietexter *kan* ha en inverkan på vilka frågor människor tänker på och på vilket sätt detta sker (Ghanem, 1997:3ff).

Teoriavsnittet har delats upp i två kapitel. Det inledande kapitlet belyser medie- och kommunikationsteorier, med fokus riktat på nyhetsjournalistik och medielogik. Dessa två begrepp rymmer en mängd perspektiv och villkor för de kontexter som jag uppfattar nyhetsbilden 11 september vara en produkt av. Det följande kapitlet belyser teorier från konstvetenskap och en mer praktisk medieproduktion. Teorierna har begränsats till perspektiv på fotografi och nyhetsbild, där framförallt bildens relationer till en omgivande kontext ställs i fokus. Kapitlet introducerar även begrepp och konventioner som uppmärksammas i analysen av det empiriska materialet.

### 3.1 Perspektiv på nyhetsjournalistik

Lasswell och Wright definierade för över 40 år sedan fyra funktioner som medierna kan anses besitta (Severin & Tankard, 1997:355ff). En funktion sker i mediernas bevakning av samhället, vilket genererar information och rapporter i form av nyheter. En annan funktion är mediernas selektering och tolkning av information om vår omvärld, något som resulterar i att sociala normer och konsensus upprätthålls i samhället. En tredje funktion återfinns i mediernas förmåga att överföra kultur i tid och numera även i rum, vilket medverkar till att vår grundläggande gemenskap både vidgas och befästs. En fjärde tillkommande funktion beskrivs vara mediernas underhållande karaktär. Ovanstående funktioner kan dock också betraktas som dysfunktioner, då de kan ge upphov till begränsningar. Nyhetsrapporteringen kan orsaka att informationen upplevs som alltför intensiv för att vi ska kunna förstå och tillgodogöra oss innebörden, något som kan leda till att vi istället blir apatiska. Likaså kan upprepad rapportering om det ovanliga eller onormala resultera i att perspektivet förloras och att tillståndet istället uppfattas som normalt. Ytterligare dysfunktioner kan uppstå i mediernas selektering och tolkning, då en begränsad och ojämn representation kan resultera i t ex upprepat bruk av stereotyper eller att minoritetens intressen offras på bekostnad av majoritetens (ibid).

Schudson (2000) hävdar att det är alltför enkelt att enbart förklara nyhetsjournalistiken som ett resultat av gate-keepers arbete på medieinstitutionerna. Det är ett påstående som också betyder att en mer komplex bild bakom framställningen av 11 september bör

sökas. Schudson menar att vår tids nyhetsskapande måste förstås som ett resultat av såväl rådande politisk ekonomi, organisationssociologi som vår kultur. Kortfattat kan politisk ekonomi beskrivas som de ekonomiska villkor journalistiken och journalisterna verkar under. Dagens syn på medieföretagen som konkurrerande och vinstdrivande institutioner har resulterat i krav om ökad produktivitet, något som rimligtvis måste ske på bekostnad av innehållet. Utifrån perspektivet organisationssociologi ses nyheter som en produkt som speglar en strukturerad samhällsorganisation. Medieorganisationen har liksom andra organisationer uppgjorda rutiner och värderingar, vilket inverkar på nyhetens tillkomst och utformning. Vidare är medieorganisationen en del av det samhälle som den samtidigt ska bevaka, något som resulterar i att bindningar uppstår och inte minst till källorna. Nyhetsskapande ur ett kulturellt perspektiv ser också till nyheter som en produkt. Journalistiken omges av en kulturell referensram som rymmer inbyggda antaganden om vår värld. Oavsett vilken bild av verkligheten journalister formulerar, så ger de samtidigt en bild av både kulturen och journalistiken självt. Det är en framställning där resurser i form av ett narrativt berättande, bildskapande och flera meningskonstruktioner används för att skildra kunskap om vår omvärld. Detta sker utifrån tanken att både journalistiken och journalisten besitter en sann förmåga att vara objektiva (ibid).

### 3.1.1 En omedierad objektivitet

Nichols (1991) menar att också tanken på en objektiv skildring av vår omvärld konstituerar ett särskilt perspektiv, då detta argumenterar för att se omvärlden på ett visst och självklart sätt. Nichols påpekar att vi genom medierna inte ser hela världen som den är, utan att vi får *en* vy av världen. Det är inte vilken värld som helst, men det är inte heller den enda möjliga vyn av, såsom Nichols kallar det, den historiska världen (ibid:115). Likaså menar Nichols att det inte är sanningen vi ser i en dokumentär- eller nyhetsfilm, utan att det är *en* sanning eller *ett* sätt att se, även om de bevis som förs fram bär autentiska spår av den historiska världen. Nichols hävdar dock att själva objektiviteten som påbjuds i nyheterna är mindre påtaglig än bestämmelser om vad som ska vara nyheter och vad som ska rapporteras. Nyheternas verklighet tar så att säga överhanden över verkligheten i nyheterna (ibid: 128). Nyheternas verklighet rymmer, förutom meningar om att det vi ser är vår verklighet, argument som rättfärdigar existensen av den journalistiska traditionen och formen så att den kan hållas vid liv. Nyheter handlar även om att publikens förväntningar på nyheter infrias, vilket bidrar till att myten upprätthålls och att nyheter som genre befästs (ibid:109).

Fiske (1989) hävdar att nyhetsmedierna försöker ge sken om en omedierad verklighet genom att maskera produktionsprocessen. Nyheter blir ur detta perspektiv en produktion eller konstruktion av en verklighet, där logiska och lättförståeliga sammanhang av orsak och verkan framträder. Innehållet och formen rymmer betydelser och kultur, men Fiske poängterar att formen bör förstås som en mer effektiv bärare av ideologi. Påståendet aktualiserar således behovet av att, vid sidan om innehållet, även uppmärksamma hur bilden av 11 september iscensätts. Fiske omnämner flera grepp som syftar till att ge sken om en sann, spontan, omedelbar och omedierad verklighet, såsom direktsändning, ostadig handkamera, suddiga bilder och naturlig belysning (ibid:30). Ett mer utförligt resonemang kring olika grepp presenteras i kapitel 4. Ljud och bild blir för nyhetsproducenten verktyg som ger sken av att vare sig påverka eller låta sig påverkas. Det blir också ett sätt eller en logik som placerar publiken i viss relation till texten, till sig själv och till omvärlden (Dahlgren, 1992).

## 3.2 Perspektiv på medielogik

I slutet av 1970-talet lade Altheide och Snow (1979) fokus på begreppet medielogik, då de ansåg att begreppets innebörd hade blivit så självklart att det förbisågs i diskussioner kring medierna (ibid:11). Författarnas utgångspunkt är att både sändare och mottagare använder en speciell logik för att presentera och tolka olika fenomen, både i och utanför medierna. I begreppsdefinitionen placeras fokus på kommunikationsprocessen, där olika typer av medier presenterar och överför information i skilda format. Författarna menar att ett format omfattar hur ett material organiseras, det sätt som det presenteras på, fokus på speciella sätt att agera, samt en för varje medium gällande grammatik. Format blir så, enligt Altheide och Snow, en referensram för presentation och tolkning. Det är en referensram som gör att vi som publik lätt känner igen och kan identifiera format såsom t ex nyheter eller sport och kunna bygga förväntningar på innehållet därefter (ibid:10). Nord och Strömbäck (2002) tolkar ovanstående och menar att medielogik handlar om:

...att mediernas innehåll ska ses som ett resultat av ett mediums format, dess organisation, interna arbetsvillkor, normer och uppmärksamhetsbehov. Medierna själva, snarare än verkligheten bortom medierna, ska ur det perspektivet ha blivit bestämmande för vad som blir nyheter. /---/ Vad som avgör om någonting blir en nyhet är med andra ord inte dess viktighet eller relevans, utan om den passar mediet självt (ibid:33f).

Innan ett resonemang kring medielogikens innehåll och betydelse för dagens medier kan utvecklas, bör ytterligare perspektiv på begreppet presenteras. Nord och Strömbäck (2002) menar att en speciell framställning av begreppet har kommit att belysas i Sverige och Norden, då medielogik här förknippas med en rad journalistiska tekniker som syftar till att väcka uppmärksamhet i dagens informationsöverskott. Teknikerna tillspetsning, förenkling, polarisering, intensifiering, konkretion, personifiering och stereotypisering används för att nyhetsmaterialet ska uppmärksammas och nå en masspublik (ibid:34). Ett annat perspektiv av medielogik ser mer till den ursprungliga definitionen. Begreppet omfattar i detta fall fyra huvudkomponenter som avgör vilka händelser som blir nyheter, nämligen mediedramaturgi, medieformat, mediernas arbetsrutiner och mediernas arbetsmetoder (Hadenius & Weibull, 2002:345). Denna förklaring av medielogik uppfattar jag, i likhet med den ursprungliga, ge en mer nyanserad bild av mediernas agerande i dagens mediasamhälle. I studiens fortsatta skildring av begreppet medielogik kommer därför ovanstående definition ur Hadenius och Weibull att användas.

### 3.2.1 Mediernas arbetsrutiner och arbetsmetoder

Dagens medieföretag verkar, som tidigare nämnts, i en omgivning präglad av konkurrens och vinsttänkande. Situationen ackompanjeras av modern teknik som möjliggör snabba rapporteringar över i stort sett hela vårt jordklot. Hadenius och Weibull (2002) menar att medieföretagen tenderar att bli allt större byråkratiska organisationer, vilket medför en inneboende tröghet i arbetet. I konkurrensen ligger ett intresse i att vara först eller bland de första med en nyhet, så även att möjliggöra ett arbete av det väntade och framförallt av det oväntade. Detta har medfört att det i mediernas arbetsrutiner och metoder byggts upp mallar och manus för hur rapporteringar vanligtvis går till. Förutom det objektiva och neutrala ideal som diskuterats i avsnittet ovan, har journalisternas tidigare erfarenheter bildat en informationsbank för att rutinerat kunna handskas med det orutinerade. Becker (1996a) beskriver fenomenet typifiering utifrån ett besök på tidningen Göteborgs-Posten, GP, då en överraskande snöstorm lamslog Göteborg. Journa-

listernas tidigare erfarenheter möjliggjorde rationella tillvägagångssätt med fokus kring vissa teman och rollfigurer. Även Frid (1996) pekar på en fast struktur som inverkar på nyhetsrapporteringen, då hon framhåller att all rapportering sker i fasta former, oavsett om det är press, radio eller TV. Världen delas upp i skilda delar som inrikes och utrikes, men även i form av teman såsom brott, olyckor osv. Frids studie av nyhetsprogrammet Aktuellt bekräftade den fasta strukturen, vilket diskuteras vidare ifråga om mediernas format (se nedan). I ovan nämnda struktur ingick också bevakning av de utländska nyhetskanalerna Sky News, BBC, CNN och EVN (Eurovision News Exchange för de europeiska medieföretagens bildutbyte), liksom tidningarna Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Aftonbladet och Expressen, samt Ekots lunchutsändning (ibid:48ff).

I den rådande konkurrensen mellan medieföretag sker en allt större likriktning i nyhetsbevakningen mellan både kanaler och medium. Detta är en utveckling som Ghersetti och Hvitfelt (2000) fann påtaglig i mediernas framställning av prinsessan Dianas bortgång. Ghersetti och Hvitfelt menar att stora nyhetsproducenter definierar hur en stor nyhet bör presenteras för övriga. Indikeringen medför att medier som arbetar med traditionell nyhetsförmedling inte kan avvika alltför mycket från övriga, utan att förlora i anseende hos publiken. Vidare ser författarna att antalet nationella och internationella nyhetsförmedlare minskar, något som gör att medieföretagen i jakten på bra bild- och nyhetsmaterial kommer att hämta eller köpa samma underlag. Ghersetti och Hvitfelt påpekar dessutom att utbudet av nyhetsmaterial idag är så stort att nyhetsredaktionerna knappast behöver producera egna aspekter på händelser, inte minst därför att ett eget material tar tid att producera. Nyheten om Dianas död var enligt studiens resultat en så att säga gynnsam händelse för medieföretagen. Medierna hade sedan tidigare ett digert bildmaterial och många färdiga texter, något som man nu fick tillfälle att återanvända.

### 3.2.2 Medieformat

Varje medium rymmer särskilda förutsättningar och begränsningar för vad som kan framställas, men ramarna bör också ses i förhållande till andra mediers tekniska utveckling. Tidningarnas innehåll kom t ex att fokuseras alltmer på att ge bakgrundsfakta och tolkande rapporter, då det via radion kunde levereras snabba och direkta nyhetsrapporter (Altheide & Snow, 1979). TV-mediet präglades tidigt av kommersiella intressen som också kom att inverka på de format som utvecklades. Altheide och Snow menar att TV-nyheterna tidigt fick formen av ett underhållningsprogram som syftade till att fånga tittare, även om detta skedde på bekostnad av nyhetsmaterialet som presenterades (ibid). Forskning kring publik och nyhetsformat har visat att TV-nyheternas regelbundna och konventionella format är en välbekant och igenkännande faktor som bidrar till ökad trovärdighet (Frid, 1996). Detta anses gälla för såväl TV-nyheter i stort som för ett enskilt nyhetsprogram eller reportage. Frids studie kring nyhetsprogrammet Aktuellt visar att programinnehållet anpassas till fasta strukturer. Programmets kortare sändning klockan 18.00 presenterar teman från A-Ö, medan den längre sändningen klockan 21.00 även ger plats för studiosamtal och analyser. Programinslagen har, via ett större urval, genomgått både bild-, ljud- samt textredigering och de färdiga inslagens längd och placering i programmet anger betydelsen för omvärlden. De hårt selekterade glimtarna genomgår dock ytterligare selektering, då ett enhetligt intryck och inre flöde i programmet ska skapas.



En TV-nyhetssändning kan således ses som en komposition i så måtto att händelser orkestreras för att passa in i sändningen. Händelser väljs ut enligt en komplex process i vilken ingår ett antal faktiska händelser, tillgång till elitpersoner att få ett uttalande ifrån, tillgången till bilder, andra nyhetsproducenters urval och det egna nyhetsprogrammets policy (Frid, 1996:59).

Då TV-bilden och känslan av mediets samtidighet uppfattas som bra på att konkretisera, fånga detaljer och väcka känslor, framställs tidningsmediet som bättre på att ge uttryck för abstraktioner och logiska tankekedjor (Nord & Strömbäck, 2002). Tidningstexten kan ingående skildra händelsers bakgrund, vilket TV-nyheterna inte har utrymme för. Vidare kan tidningskonsumenten själv bestämma sin lästakt, något som inte är möjligt för TV-konsumenten att göra. Tidningar har i likhet med TV-nyheter egna strukturer, så också etablerade konventioner för tidningsformatet i stort. En tidnings främsta nyhet placeras t ex längst upp på sidan, alternativt på förstasidans övre vänstra hörn när det gäller tidningar av större storleksformat. Vidare får en stor händelse oftast en stor bild, även om bilden inte är av bästa kvalitet (Becker, 1996a). Ett ytterligare ideal som påverkar hur tidningssidan utformas är aspekten om en sidas olika ingångar. En artikel kunde i Svenska Dagbladet rymma huvudnyhet, porträtt, bakgrundshistoria samt faktaruta (Killander-Braun, 1996). Motivering för sidans utformning är att läsaren ska nå vetskap om dagens stora nyhet, även om denna inte hinner läsa allt. Vidare skildring av bildens funktion i såväl TV- som tidningsmediet förs i det följande kapitlet, kapitel 4.

### 3.2.3 Mediedramaturgi

Altheide och Snow (1979) menar att dominerande medier befäster vad som kan anses vara legitimt, vilket resulterar i att mediers format kopieras och standardiseras. Hvitfelt (2000) för ett liknande resonemang utifrån den konkurrenssituation som präglar dagens TV- och tidningsmedier. Situationen har lett till att morgontidningarna fokuserar på det som inte kan framhävas i TV, medan konkurrensen ter sig värre för kvällstidningarna då de i likhet med TV prioriterar och dramatiserar enkla och redan dramatiska händelser. Hvitfelt menar att händelser skildras som om de ännu inte har inträffat, liksom att fokus placeras på personer, konflikter, brott, våld och säljande löpsedlar (ibid:18). Resultatet blir att fakta och underhållning förenas i sökandet efter uppmärksamhet i det kompakta informationsflödet. Sörensen (1996) betraktar situationen som en slags *fiktionalisering*. Narrativa element från fiktionens filmen har kommit att inverka allt mer på TV-nyheternas framställning. Höjer (1996) menar att fiktionaliseringen inte dominerar nyhetsinslagen, men att det finns tillfällen då musik- och ljudeffekter, spektakulära kameravinklar och olika redigeringstekniker används.

Nordström (2002) finner ytterligare dramaturgiska perspektiv i såväl tidnings- som i TV-mediet. Nordström liknar redigerarens arbete med teaterregissörens, då man söker ett framgångsrikt och fängslande uttrycksätt att förmedla och levandegöra ett innehåll med. En redigerare iscensätter tidningssidan i utformandet av bilder, rubriker, ingresser samt bildtexter. Nordström menar att verbal- och bildspråken integreras på tidningssidan, vilket ger upphov till ett iscensättningspråk där såväl bilden som texten kan både förankra och förankras. Växelspelet mellan bild och text innebär att en rubrik kan uppmärksamma och framhäva en detalj i en bild, medan en bild kan begränsa tolkningen av en text. Valen som redigeraren gör bidrar på så vis till hur nyheten framställs, något som i sin förlängning bidrar till den verklighetsuppfattning som läsaren får. Nordström har uppmärksammat fyra skilda kategorier av iscensättningar, vilka benämns *dramatisk*,

*lyrisk, episk* samt *didaktisk* iscensättning (se bl a Nordström & Åstrand, 1999). Iscensättningarna är dock inte absoluta, eftersom var och en bär egenskaper av de tre övriga. Vidare kan de fyra kategorierna förekomma såväl parallellt som sekventiellt beroende på hur den aktuella händelsen yttrar sig i tid och rum. Ett bevis på detta är inte minst de olika uttryck som medieframställningar kring händelsen 11 september tog sig, något som tidigare forskning uppmärksammade (se avsnitt 2.4.1 och 2.4.3). De fyra kategorier av iscensättningar presenteras kortfattat nedan (Nordström & Åstrand, 1999).

Den *dramatiskt* iscensatta nyheten framställs som något överraskande eller chockartat, något pågående (nutid) som ej är avslutat och något som gör sken av att iakttas direkt. Nordström menar att kategorin syftar till att förmedla en samtidig och intensiv närvaro för tittaren eller läsaren, då hon ska se förbi och igenom mediet för att förpassas till händelsens centrum. Aktualiteten förstärks genom att det inträffade skildras i såväl presens, som att det framstår som oavslutat och med oviss utgång. Intensiteten stegras i aktiva och kraftfulla bilder av ett aktuellt skeende, samt korta och utmanande rubriker.

Den *lyriskt* iscensatta nyheten framställs som något typiskt och förväntat (metadiskurs), något pågående (nutid) som avslutas och något som gör sken av att iakttas direkt. Den lyriska iscensättningen syftar liksom ovanstående till att förmedla intensiv och samtidig närvaro för tittaren eller läsaren. Det aktiva och ovissa skeendet ersätts dock av en lugn och statisk skildring av hur olycksdrabbade hedras och/eller sörjs av anhöriga. Bilderna är stillsamma och emotionella, medan texterna är tungsinta och tankfulla.

Den *episkt* iscensatta nyheten framställs som något speciellt i en större händelse, något passerat (dåtid) som också pågår (nutid) och något som förmedlas subjektivt av någon. Den episka iscensättningen framhåller att mediet rymmer forum för vittnesbörd, vilket ofta framställs ur ett personligt och subjektivt perspektiv. Utsända journalister och fotografer kan skildra förhållandena på den aktuella platsen, alternativt att ett ögonvittne eller en drabbad berättar om händelsen och hur den har eller kan påverka framtiden för personen ifråga. Tidningssidorna kan även rymma material som hyllar hjältar och framhåller syndabockar.

Den *didaktiskt* iscensatta nyheten framställs som något logiskt i en händelsekedja, något passerat (dåtid) och något som förmedlas objektivt och vetenskapligt av någon. Förklaringar eller beskrivningar redogör för hur något kommer att utvecklas, alternativt hur det inträffade har gått till. De otvetydiga resonemangen illustreras ofta i grafik, men även av fotografier, teckningar och en mindre avgränsande text. Den didaktiska iscensättningen syftar till att framhålla mediets funktion för tittaren eller läsaren.

## 4 FOTOGRAFI OCH NYHETSBLILD

Då medielogik har blivit ett sätt att förklara vilka händelser som blir nyheter i medierna, bjuder teorin om nyhetsvärdering på ett annat. Teorin tar sin utgångspunkt i mediernas innehåll, dock med skilda uppfattningar om vilka faktorer som kan anses avgörande för resultatet. Hadenius och Weibull (2002) återger en modell för nyhetsvärdering, där de tre avstånden tid, kultur och rum placeras på axlar till en händelse (ibid:342). Ju längre bort händelsen är på en axel, desto mindre utrymme får nyheten i medierna. Detta anses dock inte gälla sensationer och ovanliga händelser. Ett annat perspektiv framhåller att snabba och drastiska händelser med goda bildmöjligheter blir nyheter, framförallt när det gäller TV (ibid). Även Nord & Strömbäck (2002) betonar bildens betydelse, då den visuella faktorn nämns jämte kriterier såsom tid, raritet och känslor. Nyhetsvärdering i detta perspektiv betraktar bl a hur tilldragande den visuella skildringen kring händelsen kan anses vara. Även om bilden framhålls som särskilt viktig för TV-mediet, har den hårda konkurrensen medfört att bilden blivit central för samtliga bildmedier (ibid:37). Mediernas gestaltningar blir med tiden institutionaliserade bilder i vår gemensamma verklighet (Ekecrantz & Olsson, 1993 i Strömbäck, 1997). Det är en resa som går från den historiska och fysiska verkligheten, via mediernas bild av densamma, till människans mentala bild av omvärlden (Nord & Strömbäck, 2002). Det är också en resa som rymmer flera föreställningar kring nyhetsbild och fotografi som är värda att belysas, däribland att nyhetsbilden betraktas som en garant för journalistisk objektivitet.

### 4.1 Perspektiv på fotografi

Redan på 1930-talet började teoretiker fundera över fotografiet och konsekvenserna av att det kunde reproduceras i alla möjliga kontexter (Price & Wells, 1997). Under 1960- och 70-talen kom diskussionen åter att blossa upp, då bildens kommunikation och tolkning aktualiserades i och med uppkomsten av bildsemiotik. Teorier om fotografiet har sett flera skolor gro, däribland en essentialistisk respektive kontextualistisk inriktning. Den senare fokuserar på hur fotografier används, hur de visas och vilken betydelse kontexten runt fotografier har för publikens tolkning. Den essentialistiska inriktningen anser fotografiet vara ett spår av verkligheten och placerar därmed fokus på det ansvar som åligger fotografen. Sontag (1981) är en representant för denna inriktning:

Ett fotografi är inte bara resultatet av ett möte mellan en händelse och en fotograf; bildtagningen är en händelse i sig och ger som sådan än mer diktatoriska rättigheter – att blanda sig i, att göra intrång eller ignorera det som sker. /---/ När händelsen är över finns bilden kvar och förlämnar händelsen en sorts odödlighet (och betydelse) som den annars aldrig skulle ha fått. Medan riktiga människor är där ute och tar död på sig själva eller på andra riktiga människor stannar fotografen bakom kameran och skapar en bit av en annan värld: bildvärlden som ser ut att överleva oss alla (ibid:22).

Sontag (1981) resonerar kring fotografiets sanna förmåga att representera en specifik situation, så även vad som utmärker det fotografiska mediet. Sontag menar att vår tids behov av att få verkligheten bekräftad och att dessutom erhålla en förhöjd upplevelse genom fotografier, har medfört ett visst sätt att se på bilder. Fotografiet ger betraktaren möjlighet att se en verklig och förgången tid, vilket i Sontags mening driver betraktaren att söka efter det vackra. Det estetiskt tilltalande fotografiet uppmärksammas också i

Frids (2000) studie av olycksrapporteringen i pressen år 1925, -55 samt -95. Frid menar att olycksbilderna år 1995 visar, till skillnad från tidigare år, räddningspersonal i aktion på olycksplatsen. Orsaken till förändringen är att fotografer når den aktuella platsen tidigare, något som resulterat i att bilderna fylls av dynamik, dramatik och rörelse. Fotografier av olyckor år 1995 beskrivs dock vara framförallt vackra och estetiskt tilltalande (ibid:189). En förklaring till detta, menar Frid, är att TV-mediet övertagit den visuella, dramatiska och dokumentära rollen, medan pressen används mer för att uppmärksamma händelser som redan har skett.

Den essentialistiska inriktningen anser jag tillför min studie intressanta perspektiv, då vårt sätt att tänka om fotografier också kan antas påverka fotografiernas utformning. Den kontextuella inriktningens något mer konkreta idéer gör sig påtagliga när undersökningens tillvägagångssätt ska formuleras. Inriktningen visar hur kontexten kan inverka på tolkningsakten, vilket föranleder att det krävs kunskap om produktionsprocessen och den samhällsliga struktur som fotografiet produceras och konsumeras i (Price & Wells, 1997). Nordström och Åstrand (1999) menar att bilder omges av fem kontexter som inverkar i den tolkning av bilden som kan göras. Resonemanget berör egentligen tolkning av alla tänkbara bilder, men nedan belyses nyhetsbilden i pressen som också motsvaras av nyhetsbilden i TV.

*Sändarkontexten* omfattar journalister, fotografer och även redigerare som producerar artikeln, liksom de förutsättningar som produktionen sker under. Själva nyhetsbilden anses tillhöra den *inre kontexten*, dock anger Nordström olika versioner för vad kring bilden som också tillhör denna kontext. Utifrån den senare teorin om iscensättningar, vilken jag har antagit, inkluderar den inre kontexten även rubriker, ingresser samt bild- och brödtexter. Den *yttre kontexten* omger den inre och omfattar angränsande artiklar, reklam, liksom artikelns placering i förhållande till det övriga materialet i tidningen. Mottagaren eller läsaren utgör en *mottagarkontext*. Läsarens kunskap, erfarenhet samt den sociala situation som han/hon befinner sig i vid bildtolkningen, anses påverka den förståelse som uppkommer. En femte kontext som är väsentlig för min undersökning är *multikontexten*. Nordström och Åstrand (1999) menar att läsarens tolkning påverkas av andra mediers bilder från en viss händelse. En tidningsläsare har många gånger redan kommit i kontakt med nyhetsbilden via TV, vilket inverkar på den tolkning som tidningsbilden kan ge upphov till.

Resonemanget om multikontext och parallella medieframställningar aktualiseras också i Åkers (2000) studie kring fotografiet. Åker menar att det idag går att göra en generell uppdelning av fotografiet i två motsatta representationssätt: dels som en transparent relation till en observerbar verklighet, dels som en form av ändlöst spel med tecken från tidigare medieframställningar (ibid:53). Åker framhåller att skillnaden mellan de två framställningarna ligger i vilken kunskap betraktaren är i behov av för att kunna tolka bilderna. Den dokumenterande bilden syftar till att säga något om förhållandena utanför själva medieframställningen, medan den bild som är avhängig andra medieframställningar är beroende av att betraktaren tillgodogjort sig tidigare representationer för att kunna tolka en innebörd. Åkers resonemang blir särskilt intressant i och med att nyhetsbilderna i min undersökning gör anspråk på att vara dokumentära skildringar av verkligheten. Samtidigt är årsdagen en upprepning av vad som hände år 2001, varför läsarens eller tittarens tidigare kunskap måste aktualiseras i tolkningen av bilderna.

## 4.2 Perspektiv på nyhetsbild

Becker (1996b) hävdar att bilden och den visuella upplevelsen på många sätt är central i journalistiken. Journalisten, liksom ögonvittnet, rapporterar vad han eller hon har sett och upplevt, vilket också verifieras i kompletterande bilder. I medier såsom tidning och TV måste läsaren eller tittaren dessutom använda sin syn för att ta del av innehållet. Trots ovanstående uppfattar Becker att det existerar en klar hierarki mellan ord och bild, där bilden, och de som arbetar med bild i medieföretag, tilldelats det kortare strået. Becker pekar dock på att en diskussion har börjat gro inom journalistiken ifråga om bildens betydelse för produktens kvalitet, trovärdighet och konkurrenskraft (1996a; 1996b). Diskussionen om bildernas betydelse för produkten blir alltmer aktuell. Nyhetskonsumtionen begränsas många gånger till att summariskt ta del av bilder, rubriker och löp, eftersom hela artiklar och inlägg kräver tid och ett visst engagemang för att man ska kunna tillgodogöra sig dem (Nordström, 1996).

Nordström (1989) definierar nyhetsbilder som de bilder press och TV förmedlar, vars främsta syfte är att ge information om aktuella händelser. Den övergripande beteckningen nyhetsbilder kan i Nordströms mening delas in i två kategorier: nyhetsbilder som har som sin främsta uppgift att illustrera en text, samt nyhetsbilder som äger nyheten, dvs att bilden ger upphov till en underordnad och stödjande text (ibid:164). Nordströms resonemang speglar Barthes teorier kring den mångtydiga bilden. Barthes hävdade i slutet av 70-talet att bilden är alltför öppen för tolkningar, varför en skriftlig eller muntlig text bör guida och på så sätt begränsa tolkningen enligt sändarens intentioner. Detta görs genom att bilden förankras av text och röst, alternativt att bilden följer text och röst för att illustrera det skrivna eller sagda. En ytterligare funktion i relationen bild och text sker då texten ger information utöver det som syns i bild, eller det omvända förhållandet (bl a Becker, 2000; Geraghty, 2000). Kress och van Leeuwen (1996) menar dock att Barthes resonemang bör diskuteras, då vår omvärld präglas av en allt mer visuell kultur. Författarna hävdar att bild och text är två självständiga komponenter som kan formas till organiserade och strukturerade budskap. En text förstås efter dess anpassning till grammatik, vilket i bilden motsvaras av tekniker för t ex kameraperspektiv, bildbeskrivning och redigeringsrytm. Kress och van Leeuwen påpekar att bild- och textspråken även kan integreras, utan att dess egna strukturer utplånas. Nordström (1996) förenar ovanstående perspektiv, då han menar att tidningens bild- och verbalspråk kan integreras till ett iscensättningspråk i likhet med filmens förening av bild-, tal-, musik- och ljudspråk. Då bildens innehåll och iscensättning ligger i fokus för min studie väljer jag också att anta detta perspektiv. Nordström menar att bilden liksom texten kan rymma egna självständiga strukturer, som i samverkan kan leda till något mer än text och bild. Relationen mellan nyhetens text och bild beskriver Nordström som följande:

Särskilt den sistnämnda händelsen gjorde mig uppmärksam på att rubriker har speciella förankringsfunktioner när det gäller nyhetsbilden. Anledningen till detta är att bilden har en annan uppgift vid nyhetsförmedling än exempelvis i reklamsammanhang. I reklam är bilden alltid underlydande och ska som sådan hänvisa till text och avsändarens budskap. I nyhetsförmedling är bilden vanligen primär. Bilden "äger" nyheten och rubriker och bildtexter fungerar som latenta tjänare. Om nyhetsbilden kan liknas vid en gunga som pendlar mellan avbildning och verklighet är rubriken/texten en påtryckare, en bakomliggande kraft som obemärkt knuffar på för att förstärka verklighetsupplevelsen. Rubrikens uppgift är i första hand inte att förankra vissa tecken i bilden utan snarare att förflytta tecken i bilden ut i verkligheten. Det du ser är presens och du ser det direkt (ibid:54).

#### 4.2.1 Nyhetsbilden i tidningen

Såsom tidigare nämnts utformas tidningssidan efter etablerade konventioner (Becker, 1996a; 2000). Morgontidningen placerar den primära nyheten högt upp på framsidan eller i det övre vänstra hörnet, i ett s k vänsterkryss, och arrangerar nyheter kring en stor och centralt placerad bild, den s k dragarbilden. Framsidans bild ska locka till läsning och utgöra ett fönster mot tidningens innehåll. Inuti tidningen placeras bilder över hela sidan, men vanligast är att de centreras på sidans övre hälft. Vidare antyder bildens storlek hur viktig nyheten anses vara. En stor bild syftar till att väcka läsarens intresse, vilket också sker och speciellt då bildens storlek utmärker sig. Pettersson (2001) menar att man ännu inte vet exakt vilken inverkan bildens storlek har för läsarens uppfattning av innehållet, men att storlek, antal bilder och bildens innehåll på något sätt påverkar. Andra sätt att väcka läsarens intresse är att använda färger, rubriker, bildtexter, ramar, plattor och textblock som visar vägen för läsningen (Nordström & Åstrand, 1999:26). Bilderna och det grafiska språket är likt texten mer återhållsamma i morgontidningarna, medan kvällstidningarna är mer tillspetsade såväl grafiskt som i bild och text.

I Beckers (2000) studie av nyhetsbildens utveckling uppmärksammas olika tecken på att bilden intagit en alltmer självständig hållning i förhållande till texten. Ett av tecknen anser Becker vara presentationen av bildkällan i form av fotografens namn och av den nyhets- eller bildbyrå som bilden tillhör. Denna presentation stödjer journalistikens professionella hållning (ibid:138). Associated Press, AP, är för närvarande den största såväl nyhetsbyrån som bildbyrån i världen. Byråerna drivs i amerikansk regi och efter amerikanska nyhetsvärderingar, även om journalister med andra nationaliteter arbetar på kontoren utanför USA. Brittiska Reuter bedriver motsvarande verksamhet som både nyhets- och bildbyrå inom framförallt Europa, men har även nyhetscentra i bl a New York. Pressens Bild, PB, är den största bildbyrån i Sverige och är ett särskilt företag inom Bonniergruppen. PB handhar bildservice för utrikesbilder från bl a nyhetsbyrån AP (Hadenius & Weibull, 2002).

En bild som inte köps från en bildbyrå genomgår en rad urval innan arbetet med bildens utformning kan påbörjas. Pettersson (2001) beskriver hur ett urval av händelser följs av fotografens och även journalistens val av motiv på plats. Här menar Pettersson att det största och kanske mest betydande urvalet sker, då motivet begränsas och skildras ur en speciell vinkel och på ett visst avstånd etc. Vidare urval påverkas av olika tidsförhållanden som när bilden ska tas och hur mycket tid som finns att tillgå. Andra val görs i förhållande till rådande ljus samt val av utrustning såsom kamera, objektiv, filter m m. Tillbaka på tidningen framställs och bearbetas ett urval av bilder. Bearbetning görs för att förbättra kontraster, färg och skärpa, men framförallt för att beskära bilden så att innehållet kan intensifieras (ibid:29ff). Tidigare val av vinkel och avstånd kan nu framträda än tydligare, vilket också kan inverka på läsarens uppfattning av bildens innehåll. Då motivet fotograferats något underifrån kan en person framställas som mäktig i relation till läsaren, medan ett omvänt förhållande råder då fotografiet tas något ovanifrån. En extrem närbild inger ett intimt förhållande till motivet, medan en bild som tagits på långt avstånd antyder ett mer formellt och publikt förhållande till motivet. Becker menar att det vanligaste motivet i tidningarna är när motivet avbildas i närbild till halvbild. Ett motiv på detta avstånd faller inom vår personliga sfär, vilket gör att vi får en relation till det. Ytterligare relationer mellan motivet och läsaren kan skapas utifrån hur motivet tittar in i eller förbi kameran (2000:139ff).

#### 4.2.2 Nyhetsbilden i kvällstidningen

Till skillnad från ovanstående får den typiska nyhetsbilden i kvällstidningen en speciell utformning (Becker, 1992). Rubriken och fotografiet på tidningens framsida refererar oftast till en ensam nyhet, liksom att det övriga materialet utgörs av betydligt fler bilder i förhållande till morgontidningen. Nyhetsbildernas innehåll och framställning blir särskilt framträdande i de kategorier Becker benämner som all dagliga bilder av människor, berömda eller offentliga personer och nyhetshändelser (ibid:140ff). Den första kategorin rymmer bilder av människor som har varit med om något av nyhetsvärde, ofta avbildade i personens vardagsmiljö och med en form av bevis i handen eller bredvid sig. Becker menar att personerna som avbildas inte skulle väcka uppmärksamhet i andra sammanhang, då de, liksom läsaren, är en del av allmänheten. I fotografiet etableras också motiven som tillgängliga för läsaren, då de ofta avbildas rakt framifrån och i ögonhöjd. En annan typ av bilder i samma kategori anser Becker vara identitetsbilder, vilka är små och tätt beskurna bilder. Becker menar att dessa bilder omedelbart för tankarna till en tragedi, ett dödsfall eller en kriminell handling. Den andra kategorin av bilder visar kända eller offentliga personer. Dessa avbildas i hemmiljö eller i aktion, men även på håll och i rörelse för att ge sken om avslöjanden. Själva utformningen påminner mycket om den tredje kategorin av bilder som är nyhetshändelser. Dessa skildras ofta som pågående och som om de var tagna utan de avbildades vetskap. Bilderna signalerar således att de visar den absoluta sanningen, på flera sätt:

...candid news photographs are structured to reveal how people react when the comfortable facade of daily life is torn away. Facing experience of great joy or tragic loss, people expose themselves, and photographs of such moments are thought to reveal truths of human nature (Becker, 2000:143).

Till skillnad från vad som anses god fotojournalistik, kan kvällstidningens nyhetsbilder vara såväl utan fokus och kontraster, som underexponerade och korniga. Samtliga tekniker syftar dock till att ge bilden större autencitet. Känslan av autencitet förstärks i rubrikerna, som ofta utformas som ett citat ur ett ögonvittnes utsaga. Ögonvittnen kan i detta fall även vara en journalist eller fotograf som framträder för att ge en omedierad bild av det inträffade. Rubriken och texten utformas så att läsaren tycker sig uppleva händelsen ur ögonvittnets perspektiv på plats. Ett ytterligare sätt att skapa autencitet kan ske i diskrepansen mellan bild och text, då texten talar om något som inte syns i bild. Texten avslöjar därmed vad som kommer att hända efter det att bilden har tagits, vilket ger en känsla av nyheten som en djupare sanning (Becker, 2000).

#### 4.2.3 Nyhetsbilden i TV

Burns hävdar att en nyhetstidning inte framstår lika fullständig och tillfredsställande som TV-nyheterna gör (1977, i Altheide & Snow, 1979:98). Burns åsikt grundas på att den rörliga bilden uppfattas som komplett, då den kan skildra både aktivitet, ansiktsuttryck, ageranden, scener och verbala meddelanden. En rörlig bild, menar Burns, ger dramatiska och intensiva återspeglningar av verkligheten, vilket stödjer och garanterar autencitet på ett sätt som ord inte kan. TV:s skildring av omvärlden framställs, som tidigare nämnts, som en omedierad verklighet, eftersom materialet ofta konstrueras som om bilderna inte har genomgått någon redigering (ibid). Tuchman (1978) bekräftar ovanstående, då hon anser att nyhetsfilm redigeras som om tid och rum inte påverkats. Resultatet blir i Tuchmans mening att nyhetsfilm framstår som fakta istället för de tolk-

ningar som de många gånger är (ibid:110). Till skillnad från nyhetsbilden i tidningen klagörs sällan bildkällan i nyhetsreportaget, vem som har filmat eller vilken bildbyrå materialet har hämtats ifrån. Dagens stora bildbyråer, och nu också enda globala filmbyråerna i världen, uppges vara Reuters TV news och Associated Press Television News, APTN (Hadenius & Weibull, 2002). Ett dagligt filmutbyte mellan nationella TV-bolag sker också över Eurovision News Exchange, EVN. Då internationella händelser sker kan bilder även hämtas från TV-bolagen CNN och BBC World Service (ibid).

Redigering av film handlar till stor del om att dölja klipp, för att på så sätt finna den kontinuitet eller inre flöde som slutresultatet strävar emot. Kontinuiteten mellan klippen gäller såväl det visuella, som det ljudmässiga (Dancyger, 1997). För att stödja den visuella kontinuiteten gäller att förgrund, bakgrund, färg, ljus samt aktörer, människor och objekt organiseras så att de förenas mellan klippen. Passande bilder baseras därför på just visuell kontinuitet, på likhet i filmad vinkel eller riktning, samt den betydelse eller förklaring som byggts upp av bild eller ljud. Den vidare redigeringen syftar därefter till att ladda bilderna med dramatik, något som görs bl a med hastigheten mellan klippen och klippens längd. Snabba klipp kan t ex skapa en intensiv känsla, vilket förstärks av passande komposition, ljus och agerande. Klippens längd baseras på om den visuella informationen är ny och efter hur viktig informationen är för själva handlingen. Viktigt är dock att eftersträva en rytm mellan klippen, vilket betyder att klippen måste variera i längd. I filmredigering har ljudet en viktig betydelse för både kontinuiteten och känslan av realism. Ljudet driver berättelsen framåt, då ljudet, till skillnad från bilden, utvecklas i tid (Chion, 1994). Ljud kan även planteras i den föregående bilden, något som skyler klipp och kan ladda bilden med dramatik. Ett lyckat resultat blir det Chion benämner *added value*. Det är ett tillstånd där ljudet berikar bilden för att skapa ett laddat uttryck, så att ljudet upplevs komma ur bilden självt. Samma tillstånd kan uppstå i diskrepansen mellan ljud och bild, eller med viss musik och bild (ibid).

Ljudet besitter även i likhet med bilden en förmåga att skapa relationer mellan det representerade och tittaren/lyssnaren (Tuchman, 1978; van Leeuwen, 1999). Såsom tidigare nämnts kunde en närbild antyda en intim relation, vilket ljudet befäster med en viskande eller mjuk röst. På ett personligt avstånd, som i bild visas som närbild till halvbild, är rösten mjuk och avslappnad i ett lägre tonläge och volym. Ett formellt avstånd avbildas i helbild och med hög och spänd projekterad röst. I redigeringen kan också ljud arrangeras så att en hierarki uppstår, där ljud nära tittaren och lyssnaren kräver identifikation. Ljud som placeras längre ned i hierarkien eller längre bak i bilden blir ljud som tittaren och lyssnaren införlivar, men som endast manar till reaktion när de uteblir. Ljud längst ned eller bak i bilden behandlas som ljud vi tar för givna i vår dagliga värld (ibid).



## 5 BILD- OCH INNEHÅLLSANALYS

En bildanalys kan genomföras på flera sätt, men den enskilda metoden är sällan så omfattande att den täcker hela den kommunikationsprocess som bilden inryms i (Rose, 2001). Ett tillvägagångssätt för att studera mediernas framställningar kring händelsen 11 september bör således utgöras av en kombination av metoder. Kapitlet inleds med en skildring av några grundläggande perspektiv och ställningstaganden som en bildanalys rymmer, varefter min valda metodansats beskrivs. Kapitlet belyser även mitt tillvägagångssätt i fråga om urval, genomförande och analys av ett insamlat empiriskt material från morgontidningar, kvällstidningar och nyhetsprogram på TV.

### 5.1 Tre analysarter

En enskild bild besitter åtminstone tre möjliga betydelser beroende på vilket perspektiv bilden betraktas ur (Hansson m fl, 2002; Nordström, 1989; Rose, 2001). Perspektiven som åsyftas är sändaren som har en viss avsikt med bildproduktionen, själva bilden eller meddelandet som rymmer ett innehåll och uttryck, samt mottagaren av bilden som utför en bildtolkning. I en bildanalys motsvaras ovanstående perspektiv av tre analysarter och analytikern förväntas utveckla den analysart som anses vara mest fruktbar. *Intentionsanalysen* fokuserar på sändarens tankar, avsikter och intentioner, varför en sådan analys främst beaktar nyhetsjournalistikens praktiska principer och tillvägagångssätt. I *receptionsanalysen* placeras mottagarens kunskaper och erfarenheter i fokus, då dessa liksom kontexten i tolkningstillfället utgör en referensram för tolkningen. I *näranalysen* är meddelandet i sig det undersökta objektet och analysen koncentreras till att finna såväl uttalade som underförstådda innebörder i bildens inre och yttre kontexter. Forskaren blir i detta fall ett aktivt tolkande subjekt, där dennes tolkning och referensram kan anses ligga till grund för undersökningens resultat. Tolkningen riskerar m a o att begränsas till den teoretiska genomgången och forskarens egen förförståelse (Thelander, 2002:75). Ett sätt att handskas med problemet kan vara att kombinera analysarter, vilket syftar till att vidga forskarens perspektiv. Forskaren kan även föra tydliga resonemang i tolkning och analys, eftersom läsaren då själv kan följa och bedöma resultatens rimlighet (ibid:76).

#### 5.1.1 Val av analysart

Undersökningen syftar till att analysera svenska mediers bildframställningar av händelsen 11 september. Jag frågar mig bl a vad bilderna föreställer, hur de har utformats och vilka betydelser som går att finna (se avsnitt 1.1). En receptionsanalys, som fokuserar på mottagarnas tolkning, bör inte vara mitt sätt att gå tillväga. Näranalysen stämmer däremot väl överens med mitt syfte, då själva meddelandet är det valda undersökningsobjektet. För att bredda mitt perspektiv strävar jag efter att vara öppen för de intressen som finns i en intentionsanalys. Denna målsättning framträder bl a i tecknandet av den teoretiska bakgrunden, då flera teorier syftat till att belysa den komplexa situation i vilken nyheter produceras. Målsättningen betyder även att jag försöker beakta de förförståelser jag har, vilket i sammanhanget är observationer på en morgontidnings bildavdelning, samt en lokal-TV redaktion. Jag avser även föra ett tydligt resonemang kring min tolkning och analys av bilderna, då jag är mån om att läsaren ska kunna följa och även själv bedöma resultatets rimlighet.

## 5.2 Fokus och metod

Då jag slagit fast att meddelandet är mitt undersökningsobjekt och näranalysen den analysart som bäst lämpar sig för mitt syfte, återstår flera metoder att välja emellan. Meddelandet kan, liksom perspektiven för sändare och mottagare, fördjupas i ytterligare dimensioner som fokuserar på bildens teknologi, komposition och samhällliga kontext (Rose, 2001). Dimensionerna tydliggör metodernas förutsättningar och begränsningar, då vissa frågor framstår som mer lämpliga att ställa till bilden än andra. Utifrån min frågeställning anser jag kompositionstolkning, innehållsanalys och semiotisk bildanalys vara passande metoder för att söka verktyg att tolka och analysera bildernas innehåll, utformning och underliggande betydelser. De metoder jag väljer bort är psykoanalys samt diskursanalys. Den förra är lämplig för att särskåda blickar, såsom voyeurism och objektifiering, medan den senare används i kartläggning av hela fenomen från ett mycket skiftande och omfångsrikt empiriskt material (ibid). Den senare metoden väljs bort i egenskap av att vara för omfattande i förhållande till de mer konkreta frågeställningar jag söker svaren på.

### 5.2.1 Kompositionstolkning

Metoden fokuserar huvudsakligen på bildens komposition och det är denna egenskap som är såväl metodens styrka som dess svaghet (Rose, 2001). Metoden förlitar sig på forskarens omdömen och erbjuder en detaljerad terminologi att nyttja vid tolkning av bilder, dock utan att relatera till vilka möjliga betydelser de olika uttrycken kan ha. Kompositionstolkning kan därför anses vara en väl fungerande metod i inledningen av en studie, då det gäller att vara uppmärksam på hur bilden är utformad. I stillbilden beaktas t ex bildens motiv, färg, perspektiv i både bilden och i förhållandet till betraktaren. Andra viktiga komponenter att studera är ljuset och bildens helhetsuttryck. Kompositionstolkning används även vid tolkning av rörliga bilder, där terminologin fokuserar på att beskriva rumsliga och tidsliga komponenter i bilden. Den rumsliga, *mise-en-scène*, ger termer för vilka förhållanden som råder kring bildscenen och hur kameraarbetet är utfört. Den tidsliga, dvs montaget, fokuseras till redigeringsarbetet och till vilka klipp som gjorts mellan bildsekvenserna. I den rörliga bilden betraktas även ljud och narrativ som viktiga komponenter att beskriva (ibid).

### 5.2.2 Innehållsanalys

Innehållsanalysen ger, till skillnad från ovanstående, ett tydligt förhållningssätt i metodologin. Metoden anses förmånlig när ett större empiriskt material ska undersökas, eftersom tolkningsarbetet kan struktureras. De precisa strukturerna medför att undersökningen anses representativ för en större bildkontext, men även att en läsare får det lättare att följa forskarens förfaranden. Rose (2001) ser dock vissa nackdelar med att endast använda innehållsanalys i en bildtolkning. Hon menar att vissa aspekter i bilden kan vara svåra att definiera och att fragment som kodifieras i bilden inte kan uttrycka bilden som helhet. Vidare är metoden begränsad, då den liksom kompositionstolkningen främst ser till bilden utan att relatera den till det vidare sammanhang som bilden ingår i. Rose uttrycker även tveksamhet inför metodens anspråk på objektivitet, då kodningen speglar en personlig uppfattning som ofta inte tycks nödvändig att reflektera över (ibid).

### 5.2.3 Semiotisk bildanalys

Semiotik, eller läran om tecken, är ett omtvistat område, då uppfattningar skiftar huruvida semiotik kan anses vara en metod eller en teoretisk utgångspunkt. En anledning till spørsmålet ovan kan vara avsaknad av ett enhetligt tillvägagångssätt. Detta har lett till att mängden analytiska verktyg och terminologi är stor och blivit än större i takt med att forskare utvecklar egna tillvägagångssätt (Thelander, 2002). Utan att ta ställning till ovanstående problematik, har jag under min arbetsprocess inspirerats av tanken att bilden kan både kommunicera och bära djupare meningar än det omdelbara och synliga. Betydelserna i bildernas grundelement kan studeras och relateras till större system av betydelser i samhället. Rose (2001) påpekar att forskaren bör ha omfattande kunskap om den studerade bildtypen, eftersom semiotisk bildanalys ofta används för att studera ett fåtal bilder i detalj. Ett intressant resultat kan i Rose mening spegla det faktum att det restriktiva urvalet har varit ett gynnsamt sådant. Det är också kring urvalet som metoden får kritik, eftersom både urvalet och möjligheten att upprepa resultatet sällan reflekteras över. Rose menar dock att den semiotiska bildanalysen rymmer reflektioner, vilket även ligger i linje med min strävan om tydlighet, som jag klargjorde i tidigare avsnitt.

Det minsta och mest centrala verktyget i semiotiken är tecknet. Hansson m fl (2002) konstaterar att ett tecken utmärks av att det kan tolkas, vilket också är grundläggande för att kommunikation ska uppstå. Samma författare beskriver tecknet som en helhet bestående av tre oskiljaktiga delar: det *betecknande* som är den påtagliga, synliga och hörbara sidan av tecknet; det *betecknade* som är tecknets innebörd bakom det påtagliga och betecknande; samt själva *tecknet* i helhet som måste tolkas för att det betecknande ska förenas med det betecknade (ibid:11). Tecknet hund kan således utgöras av ett fotografi på en hund (ikoniskt tecken), alternativt ljudet av ett hundskall (indexikalt tecken) eller bokstäverna för ordet hund (symboliskt tecken), tillsammans med vår mentala föreställning om hund (Lacey, 1998). Tolkningen av begreppet hund benämns denotativ, då den anses grundläggande och oberoende av vem tolkaren är. En ytterligare konnotativ nivå kan tillkomma, då t ex fotografiet av hunden får oss att associera till särskilda betydelser kring tecknet hund. Betydelserna kan vara personliga, men också bundna till den kultur och det språk som tolkaren är en del av. Då associationer befästs och behandlas som om de vore grundläggande och givna i samhället under en viss tid, kan man också tala om tecken som myter (Bignell, 1997; Lacey, 1998). Bignell menar att just TV-nyheter är en myt i vårt samhälle, då de betraktas och framställs som om de gestaltade verkligheten. I själva verket skildrar de en medierad och konstruerad verklighet utifrån nyhetsgenrens specifika tecken, koder, myter och ideologier (1997:115).

Nordström och Åstrand (1999) menar att tecknet i stort sett är obegränsat till sin storlek. Det betyder att tecken kan fogas samman med andra tecken för att bilda delbetydelser och sedermera även helhetsbetydelser. En bild kan därmed, enligt ovanstående resonemang, rymma flera betydelser på olika nivåer. Ett sätt att förstå nyhetsbildens innebörd är att se till de teckenkedjor som uppstår såväl i bilden som mellan rubrik och bildtext, alternativt i redigering mellan sekvenser av rörlig bild. Tecknet placeras då i en kontext som begränsar tolkningen, vilket eventuellt möjliggör att sändarens intention kan infrias. För att förstå innebörden av teckenkedjan krävs dock att den som tolkar känner till de alternativ eller det urval som har gjorts (ibid). Med det föregående exemplet hund förstår vi betydelsen just därför att det inte är katt osv. Då tecknens betydelser bildar konventioner talar man i semiotiken om koder. Koder begränsar tolkningar och används

såväl inom tidning och TV, som i vår vardag utanför medierna (Geraghty, 2000). Ett särskilt ansiktsuttryck har vi lärt oss att tolka som ett uttryck för t ex sorg, så även att formell klädsel utgörs av t ex kavaj och slips. Andra koder fastställs genom upprepade medieframställningar. Ett exempel som tidigare nämnts är hur ett tätt beskuret fotografi av ett ansikte i tidningen leder tankarna till en tragisk eller kriminell handling (Becker, 1992). Ett annat exempel är hur närbilder ofta används för att uttrycka känslor, liksom att en inzoomning betyder att tittaren bör uppmärksamma någon detalj (Lacey, 1998).

### 5.3 Tillvägagångssätt

De tre ovan beskrivna metoderna har jag funnit fruktsamma vid såväl olika tidpunkter som syften i bearbetningen av det insamlade empiriska materialet om händelsen 11 september 2001, samt kring årsdagen 2002. Thelander (2002) uppmärksammar hur knapp litteraturen kring bildanalyser är, varför dessa analyser ofta utformas och anpassas till rådande forskningssituation. De situationsanpassade metoderna kräver dock ett tydligt och klargjort tillvägagångssätt, så att läsaren kan följa de tankegångar och urval som ligger till grund för analysen. En av mina mer påtagliga tankegångar har varit att se till urval och resultat från tidigare forskning om 11 september år 2001. Beslutet grundades på att jag sökte en översiktlig bild av händelsen, då mediernas framställningar från 2001 är mycket omfattande. Tidigare studier kunde dessutom tänkas ge andra perspektiv att inspirera och belysa mitt eget material med.

#### 5.3.1 Val av nyhetsbilder

Multikontext placeras i fokus, då jag avser att studera bildmediernas framställningar av en särskild diskurs eller fenomen vid en särskild tidpunkt. Mediernas framställning av händelsen 11 september koncentreras huvudsakligen till årsdagen 2002, men måste även begränsas till ett urval av medier. För att få en så bred bild av händelsen som möjligt har urvalet skett utifrån morgontidningar, kvällstidningar och TV. Valet att ha flera medier i undersökningen är att olika mediers egenskaper ska framträda tydligare, så även att få flera perspektiv på det urval av nyhetsbilder som medierna presenterar kring årsdagen 2002. De svenska nyhetsmedier som ofta beskrivs som de största och som samtidigt kan antas besitta resurser att presentera ett omfattande bildmaterial är tidningarna Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Aftonbladet och Expressen. TV-nyheterna Rapport och Aktuellt i Sveriges Television, samt Nyheterna i TV4 är de större och längre program som kan antas bevaka omvärlden. I min undersökning har jag dock fått avstå från TV-programmet Nyheterna, eftersom Ljud- och bildarkivet i Stockholm inte kunde leverera dessa program vid min beställning. Jag har dock haft möjlighet att se programmet från 11 september år 2002 vid senare tillfälle och då uppmärksammat att innehållet i stort begränsats till minnesceremonin. Genomgången av mediernas material har fått utvisa var lämpligt fokus borde placeras. Den ursprungliga tanken var att begränsa materialet till såväl själva årsdagen som till respektive tidnings huvudsektion. Mediernas framställningar och tillbakablickar på händelsen 11 september skedde dock i både varierande anslutning till årsdagen och i form av tidningsbilagor, varför detta har fått styra mitt urval. En övergripande beskrivning av materialet gjordes i samband med tecknandet av bakgrundskontexten (se avsnitt 2.3).

I frågeställningen har jag formulerat ett intresse att jämföra framställningar år 2002 med år 2001, för att på så sätt se vilka bilder medierna lyfter fram ur det omfattande materialet. För att möjliggöra detta måste framställningarna år 2002 sättas i relation till 2001.

Dagen för attackerna år 2001 är den del av händelsen som jag har intresserat mig för och som också jämförs med årsdagen 2002. Jakten på förövarna har använts som ett mått på när nyhetsbilderna på attackerna i USA mättats och materialet allt mer handlat om jakten istället. Måttet är inte absolut, utan något som framträdde vid genomgång av det empiriska materialet. I tidningarna uppfattade jag att detta skedde 17 september 2001. Det studerade tidningsmaterialet för år 2001 blev således ett urval om fem dagar, med start dagen efter attackerna. Aftonbladet hann dock med att publicera nyheten om attackerna i tidningens sena upplaga 11 september 2001, varför tidningen har studerats under sex dagar. En ytterligare begränsning har gjorts till respektive tidnings huvudsektioner år 2001, liksom till sidorna för inrikes- och utrikesnyheter. Nyhetsbilder som förekom i andra kontexter, såsom ledare, debatt, ekonomi, sport och kultur, ansåg jag vara utanför undersökningens ramar. År 2002 utgörs materialet, förutom av årsdagen, av bilagorna som publicerats med anledning av händelsens årsdag.

Tidpunkten för attackerna, klockan 14.46 svensk tid, innebar för TV-nyheternas del att medarbetare på Aktuellt fick längre tid att redigera materialet inför sändning än vad som kunde göras inför Rapport. För att söka samma förutsättningar har nyhetsprogrammets huvudsändningar, Rapport klockan 19.30 och Aktuellt klockan 21.00, studerats under både 11 och 12 september 2001. De två dagarna motiveras även av de resultat tidigare forskning levererat, då TV ansågs som mest central under de inledande dagarna. För att möjliggöra en jämförelse mellan framställningarna år 2002 och år 2001, har ytterligare urval fått ske ifråga om inslag. TV-programmen har betraktats i sin helhet, men med speciellt fokus på inslag i respektive program som sammanfattar och skildrar återblickar på attackerna i USA 11 september år 2001.

Det samlade empiriska materialet utgörs sålunda av:

	År 2001	År 2002
Dagens Nyheter	010912-010916	020907, 020911
Svenska Dagbladet	010912-010916	020908, 020911
Aftonbladet	010911-010916	020911
Expressen	010912-010916	020909, 020911
Rapport	010911-010912	020910-020911
Aktuellt	010911-010912	020910-020911

### 5.3.2 Genomförande

Undersökningens frågeställningar aktualiserar bildframställningarnas innehåll och form. För att uppmärksamma bildens båda sidor har det empiriska materialet fokuserats till inre kontexter och iscensättningar (se avsnitt 4.1 och 3.2.3). I inventeringen av mediernas bildframställningar av händelsen 11 september har jag inledningsvis frågat mig vad bilden i tidningen föreställer och vem eller vilka aktörer som ingår i handlingen. Vid de tillfällen då motivet inte var känt för mig tog jag bildtexten till hjälp för att identifiera t ex flygplanskapare. Att se hur tidningsmaterialet från 2001 iscensatts bild för bild skulle vara alltför omfattande för att rymmas inom undersökningen ramar. Jag har därför koncentrerat undersökningen för år 2001 till att, förutom att beskriva bilder, betrakta uppslagen som en helhet och dokumentera rubrik, bildtext, bildens relativa storlek och placering i mallar. Jag har även uppmärksammat den yttre kontexten i form av tidning

och vilken sida materialet publicerats på. De nedtecknade översikterna hjälpte mig att både minnas och att lättare strukturera materialet inför den påföljande analysen. I materialet från år 2001 har jag tyvärr inte kunnat ta hänsyn till färgbilder, då materialet är svartvita mikrofilmer. Tidningsmaterialet från år 2002 har i egenskap av undersökningens fokus behandlats mer ingående. Förutom att tillvägagångssättet ovan gjorts än mer i detalj med uppgifter om t ex bildbyrå, har jag också läst artiklarna för att kunna studera iscensättningarna mer ingående. Materialet från 2002 är begränsat i omfång och jag har även haft tillgång till papperstidningarna, med undantag av Svenska Dagbladet. Tidningens bilaga har jag dock arbetat med i form av svartvita papperskopior, vilka jag senare även kunnat se i färg på tidningens sida på Internet.

Inventeringen av det TV-sända nyhetsmaterialet har genomförts likt tidningsmaterialet. Programmen har setts på video och studerats i sin helhet, den yttre kontexten, varefter inslagens längd och placering i programmen dokumenterats i mallar. Ett inslag är, i min mening, tydliga ämnesenheter av film och/eller gäster i studion. År 2001 ägnades hela Rapport och Aktuellt åt händelsen 11 september, varför inslagen då utgjordes av olika perspektiv som programledarna initierade och avslutade. Till varje inslag och inre kontext har jag ställt frågor om vad, vem eller vilka som skildrats, samt vad som sagts eller hörts i inslagen. Jag har även strävat efter att uppmärksamma bildsnitt och kameravinklar och dokumenterat mina intryck. Iscensättningen har speciellt uppmärksammats i de inslag som inledde nyhetsprogrammen år 2001 och som sammanfattade händelseutvecklingen. Än mer fokus har placerats på de inslag som på årsdagen 2002 blickade tillbaka på attackerna. Inslagen har dekonstruerats till mindre sekvenser som skildrar samma situation. Dekonstruktionen av materialet syftar till att tydliggöra redigeringen av bild och ljud, men även till att bilda en grund för vidare analyser.

### 5.3.3 Analys

I det samlade materialet har jag sökt teman att organisera bilderna och de nedbrutna bildsekvenserna efter. Det dominerande inslaget i bilden har fått avgöra vilket tema jag ansåg bilden tillhöra. Syftet med att skapa teman var att söka en samtidigt övergripande som detaljerad uppfattning om materialet att fördjupa mig i. Sättet att gå till väga påminner om innehållsanalys, men i likhet med Andén-Papadopoulos (2000) benämner jag analysen som en form av tematisk innehållsanalys. Målet är inte att iaktta på förhand bestämda egenskaper hos bilderna, utan att låta teman uppträda som kan reduceras och omorganiseras till nya strukturer. Materialet delades till en början in i större hanterbara områden, som syftade till att upptäcka övergripande likheter och skillnader i materialet mellan år 2001 och 2002. Därefter placerades området med själva attackerna i fokus, varefter än mer detaljerade teman söktes i näranalyser av den yttre och inre kontexten. Slutligen gjordes bildanalyser utifrån en semiotisk ram för analyser. De analyserade bilderna upplever jag vara representanter för den större sammantagna bild av händelsen som tillbakablickarna år 2002 gav uttryck för. Bilderna presenteras i några av medierna som bilden av 11 september, vilket gör underliggande betydelser i bilden än mer intressanta att studera. En betydande faktor för mediernas framställningar anser jag platsen för händelsen vara, varför jag till viss del ifrågasätter om mitt resultat kan generaliseras. Resultatet speglar händelsens speciella förutsättningar och mina subjektiva tolkningar, vilka även synliggörs i det valda tillvägagångssättet. Resultatet torde dock även spegla ett övergripande resonemang kring nyhetsbilden som är mer allmängiltigt.

## 6 MEDIERNAS FRAMSTÄLLNINGAR

Händelsen 11 september framstår som den självklara och idealiska nyheten, då en överraskande och relativt kort inledande fas innehöll ämnen som politik, ekonomi och brott. Nyheten framställdes som en global angelägenhet, inte minst beroende på att händelsens aktörer utgjordes av en elitnation och elitpersoner. Nord och Strömbäck (2002) menar att ovanstående, tillsammans med ett nära kulturellt avstånd och rik tillgång på rörliga bilder, fick händelsen att passa TV:s format perfekt. Ett liknande resonemang bör gälla tidningarna, då bilderna av ett raserat och öde New York är uppseendeväckande. Med tanke på dagens konsumtion måste tidningarna kommunicera relativt snabbt, varför nyhetsbildens budskap bör bygga på etablerade och välkända kulturella symboler och betydelser (Andén-Papadopoulos, 2000). Mediernas bildframställningar av händelsen 11 september belyses och analyseras i de tre följande kapitlen. Analysen av det insamlade empiriska materialet sker utifrån olika perspektiv och nivåer, där det inledande kapitlet är det mest övergripande. Kapitlet redogör för händelsens multikontext, men belyser även viss sändarkontext och de valda undersökningsobjektens yttre kontexter. Det följande kapitlet studerar objektens inre kontexter och iscensättningar, medan det avslutande analyskapitlet söker uttalade och underliggande betydelser i mediernas bilder av händelsen 11 september.

### 6.1 Multikontexter

Begreppet multikontext syftar på de parallella framställningar som visst fenomen eller viss diskurs ger upphov till under en begränsad tidsperiod (se avsnitt 4.1). Urvalet som presenterades i förra kapitlet utgör ramar för den multikontext som jag avser att studera. Tisdagen 11 september 2001 inledde medierna omfattande skildringar av vad som hade hänt och vilken betydelse eller konsekvens händelsen kunde tänkas få. De som skildrade och förklarade var journalister, omvärldens ledare och experter av olika slag. Frågeställningen och aktörerna återkom kring årsdagen 2002, även om händelsens utveckling under året motiverade en något vidare framställning. Multikontexten kan i min mening struktureras kring tre huvudsakliga områden, där USA, händelsens geografiska centrum, bildar ett tänkt origo. De huvudsakliga områdena *attacken*, *omvärlden* och *terrorism* utgör ramar för en rad ämnen, som är förvånansvärt lika från 2001 till 2002. En större skillnad uppträder mellan mediernas framställningar 2002, något som uppmärksammas i samband med att de yttre kontexterna studeras. Framställningarna nedan har också sammanställts i två bilagor som ska ge en bild av materialets innehåll, placering och utbredning (se vidare bilaga 1 och 2).

#### 6.1.1 Attacken

Attacken var högst närvarande i mediernas bildframställningar av händelsen, såväl år 2001 som kring årsdagen 2002. Då området är föremål för min näranalys i nästföljande kapitel, blir beskrivningen nedan något övergripande. Nyhetsprogrammen skildrade det inträffade i hela inslag och efter attackerna år 2001 dessutom i korta sekvenser under diskussioner i studion. Sekvenserna upprepade hur tornbyggnaderna i New York först rammades och sedan kollapsade. Dessa bilder dominerar markant över bildmaterial av Pentagon och Shanksville/Pittsburgh, även om några medier uppmärksammar de senare vid årsdagen 2002. Bildmaterialet i TV och tidningar är likartat och stundtals identiskt

vad gäller bilder av attackerna, förödelserna, människorna och offren. Ögonvittnen, däribland svenska och utländska journalister, träder fram för att återberätta det inträffade. Korrespondenter skildrar stämningsslaget i USA och i nyhetsprogrammen redogör man, ett par timmar efter attackerna 2001, för hur det inträffade kunde ske, vem eller vilka de skyldiga kan antas vara, och hur framtiden kan tänkas se ut. En expert liknar händelsen vid ett modernt Pearl Harbour, något som också visas i tidningarnas jämförande bilder dagen därpå. Medierna förpassar på så vis händelsen 11 september till vår gemensamma historia, men tydliggör även hur mediernas gestaltningar resulterar i institutionaliserade bilder som får beteckna en större händelse (se inledning kapitel 4).

Den tidigare USA-korrespondenten Folke Rydén ger sin bild av det inträffade i ett drygt 18 minuter långt reportage i Rapport (010912). Inslaget introduceras med att Rydén ombeds ta ställning till den kritik som journalister åläggs för att frossa i katastrofmaterial. Rydén anser kritiken befogad och att medierna har ett ansvar för att handskas med både bilden och det sammanhang som den visas i. Ovanstående resonemang mellan journalister blir ett sätt att rättfärdiga mediernas tillvägagångssätt, något som befäster nyhetsgenren ytterligare (se bl a avsnitt 3.1.1). Diskussionen kan också betraktas i perspektiv av de essentialistiska och kontextualistiska inriktningarna, då medierna på detta sätt förlänas en ansvarsfull medvetenhet (se avsnitt 4.1). Ett annat inslag värt att omnämna, vilket också refererades till i tidningarna dagen därpå, var ett TV-sänt tal som president Bush höll för att lugna den amerikanska befolkningen. I talet poängterade presidenten att USA är ett starkt land och att inget kan hindra den mest ljusstarka facklan för frihet och möjlighet att lysa. President Bush påtalade även att alla resurser skulle användas för att hitta och straffa de skyldiga, liksom att USA inte skiljer på de som utfört dåden och de som huserar gärningsmännen (Rapport, 010912).

Bush återkommer i medierna år 2002, då nyhetsprogrammen rapporterade om höjd beredskap i USA inför årsdagen. Presidenten varnade för nya terrorattentat och sade att man tog hoten på högsta allvar. Tidningarna uppmärksammade den rådande situationen dagen därpå, men till skillnad från morgontidningarna illustrerade kvällstidningarna artiklarna och det med bilder av ett stridsförberett New York. Tjocka svarta rubriktexter anger terrorlarm i New York och att världen åter håller andan inför nya attentat på årsdagen. Ovanstående exemplifierar hur kvällstidningarnas text- och bildframställningar skiljer sig i förhållande till morgontidningarnas (se avsnitt 4.2.1). Nyhetsprogrammen speglade också landets patriotism och årsdagens minnesceremonier, något som skedde i tidningarna dagen därpå. Minnesceremonierna framställdes som en nödvändig ritual som både anhöriga och landets befolkning, och kanske allra främst New York-borna, var tvungna att gå igenom för att kunna lägga händelsen bakom sig. Inslagen skildrade hur brandmän under tidig morgon gick in mot Manhattan för att hedra sina omkomna kollegor, liksom hur anhöriga placerade blommor, fotografier och flaggor på Ground Zero. Vid sidan om ceremonin nämndes även hur jakten på terrorister har medfört hotad rättssäkerhet och inskränkta rättigheter för amerikanska medborgare (Rapport, 020910).

### 6.1.2 Omvärlden

Omvärlden är ett andra och mycket stort område i händelsens multikontext, även om framställningar i stort sett rör samma ämnen och aktörer. Mediernas olika format gör sig dock påmind, då nyhetsprogrammen gör korta telegramnedslag och tidningarna presenterar ett mer omfattande material (se avsnitt 3.2.2). Viss skillnad förekommer mellan



tidningarna, då kvällstidningarna, förutom det senaste eller mest centrala, också ger plats för ett mer allmänt perspektiv såsom t ex läsarnas frågor. Morgontidningarna och nyhetsprogrammen visar mer intresse för den politiska agendan, som blir högaktuell i och med attackerna. Europa och världen fördömer omgående händelsen och de som syns i våra svenska medier är ledare i Storbritannien, Frankrike, Ryssland och Palestina. De två senare får särskilt utrymme i medierna i egenskap av ländernas speciella förhållanden till USA. Från Ryssland visas bilder av landets befolkning som hedrade offren i USA med blommor och ljus, något som en utsänd korrespondent också bekräftade i ett av nyhetsprogrammen. Bilderna från Mellanöstern är tvetydiga. I framställningarna fördömde officiella personer dåden och år 2001 avbildades Yassir Arafat med att lämna blod till drabbade i USA. Inslagen visar dock även att den vanlige medborgaren glädde sig åt attackerna i USA, vilket också en korrespondent intygar. Inför årsdagen 2002 skildrar Aktuellt åter situationen i Mellanöstern. I inslaget återanvänds ett provokativt och omdiskuterat bildmaterial, något som programledaren dagen därpå kommenterar med att redaktionen har uppmärksammat detta (020911). De aktuella bilderna uppges vara arrangerade, vilket också framkom i en allmän debatt år 2001 (se avsnitt 2.4.2). Ovanstående visar hur nyhetsprogrammet kan antas söka väcka känslor och uppmärksamhet genom att använda ett utmanande bildmaterial (se avsnitt 3.2.3).

Afghanistan utgör ett av de mer omfattande ämnena vid årsdagen 2002, då artiklar och inslag skildrar landets nuvarande tillstånd och dess förändring. En skillnad uppstår dock i skildringarna mellan nyhetsprogram och morgontidningar, då de senare publicerar ett mindre hoppfullt material. Svenska Dagbladet påpekar att fler liv krävts i Afghanistan än i USA, alltmedan bilden i artikeln visar en man och en pojke som cyklar förbi ett lik (020908). I texten framgår att tillståndet i Afghanistan åter är ansträngt, något Dagens Nyheter påvisar på årsdagen. Denna dag har även de två nyhetsprogrammen längre inslag om Afghanistan, i vilka en flicka och en man får personifiera förändringar som har skett för befolkningen. Förändringarna skildrar, i min mening, hur landet har anpassats till att bli mer västerländskt. I ett annat inslag sammanförs korrespondenterna i Kabul och New York med programledaren i studion. Tidsskillnaden mellan länderna medförde att korrespondenten i Afghanistan stod och talade mot nattsvart himmel, medan korrespondenten i USA omgavs av skyskrapor i dagsljus. Tidsskillnaden kan inte påverkas, men framställningen blir samtidigt att ett ljust, gott och välkänt väst ställs mot ett mörkt, ont och främmande öst. I min mening kan därför bildframställningarna anses reproducera bärande ideologier som vår värld präglas av (se avsnitt 3.1 och 3.1.1).

Vid årsdagen 2002 rapporterade medierna om den allt djupare klyftan mellan USA och arabländerna, speciellt med anledning av det senaste fullföljda hotet om att angripa Irak. Situationen föranledde journalister att diskutera hur omvärldens sympatier för USA förbytts till kritik, alltmedan USA som världens nu enda supermakt går sin egen väg. Artiklar och inslag gör dock gällande att USA kan påverka andra länders förhållnings-sätt i frågan om terrorism, eftersom inget land önskar framstå som illojalt mot USA. Tillståndet får därför journalister och experter att fastslå en förändring, något rubriker som *Så förändrades världen* bekräftar (Albons, 020907). Samma utgångspunkt används då människor runt om i världen får svara på hur händelsen har förändrat livet (Dagens Nyheter, 020907; Expressen 020911). En variant på ovanstående är Aftonbladets fråga till, såväl kända som okända, avbildade världsmedborgare om vad de gjorde 11 september år 2001 (020911). Händelsen befästs på detta vis som en referenspunkt i vår värld.

Bland de svenska ledarna kom statsminister Göran Persson och kung Carl-Gustaf att uppmärksammas i nyhetsprogrammen 11 september 2001. Kungens uttalande lästes upp som ett kort telegram, medan statsministern gästade programmen för att uttrycka sin sorg, vrede och beslutsamhet. Tidningarna, med undantag av Dagens Nyheter, hade alla artiklar med statsministern dagen därpå. Någon dag senare förekom Göran Persson åter i mediernas framställningar, då riksdagen höll en minnesstund för offren i USA. Även kung Carl-Gustaf, drottning Silvia, talman Birgitta Dahl och moderatledaren Bo Lundgren var avbildade vid detta tillfälle. Den tidigare moderatledaren Carl Bildt förekom också i mediernas framställningar, men då för att uttrycka sin uppfattning om framtiden. Detta fick också Anna Lindh göra i egenskap av svensk utrikesminister som närvarat på EU:s möte och minnesstund i Bryssel. Dagarna efter 11 september hölls en tyst minut för offren i attackerna, vilket tidningarna visade med bilder av ett avstannat Sverige och en stillastående börshandel i Europa. På årsdagen 2002 skildrades åter hur världen hedrade offren i attackerna mot USA. I Sverige hölls en tyst minut, något Göran Persson fick symbolisera i ett av sina valtal i Stockholm. Minneshögtider och olika sätt att hedra offren skildrades även från Australien, Frankrike, Israel, Storbritannien och av amerikanska soldater i Afghanistan (Rapport & Aktuellt, 020911). I sin förlängning synliggör ovanstående vilka som får synas och utgöra omvärlden samt representera Sverige i våra svenska medier och i vår kultur.

Kyrkan var ett annat ämne i mediernas framställningar år 2001. Påven avbildades för ett kort uttalande, medan svenska och amerikanska präster påtalade kyrkans funktion i det sorgedrabade samhället. Muslimer försattes dock i en annan situation och man uttryckte rädsla inför allmänhetens hot om vedergällning. Ordföranden för Unga muslimer gästade Aktuellt år 2001 och år 2002 för att förklara att muslimer i allmänhet betraktar attackerna som ett brott mot mänskligheten. Föreningen menar att tiden efter händelsen resulterade i att muslimer särbehandlades och generaliserades i medierna, även om det gick att föra relativt öppna samtal i Sverige (020910). Framställningarna skiljer således religion från religion, vilket i ljuset av Nord och Strömbäcks (2002) olika journalistiska tekniker handlar om både förenkling, polarisering och stereotypisering (se avsnitt 3.2). Framställningar om vedergällning var annars ett frekvent ämne efter attackerna 2001. Försvars- och terroristexperter diskuterade möjliga gärningsmän och framtida scenarier. Medierna placerade såväl år 2001 som år 2002 den svenska hotbilden i fokus, däribland en bristande säkerhet på flygplatserna i Sverige och i Europa. Ett ytterligare scenario som ekonomer spekulerade kring var hur börssrasen världen över skulle påverka såväl den svenska marknaden som världsmarknaden.

### 6.1.3 Terrorism

Terrorism är ett tredje och, i alla fall till en början år 2001, relativt begränsat område i händelsens multikontext. På kvällen 11 september antyder de båda nyhetsprogrammen att Usama bin Ladin kan ligga bakom dåden i USA. Från arkivet hämtas sekvenser och stillbilder av en bitvis leende bin Ladin. Inslag varvar bilder av en beväpnad bin Ladin, med bilder av en pansarvagn som avfyras och av attentaten i USA. bin Ladin framställs på detta sätt som uträknande och kapabel att åstadkomma dåden i USA, vilket dessutom arkivbilder av tidigare bombdåd bin Ladin antas ha varit delaktig i förstärker. Tidningarna publicerar ett liknande material dagen därpå, och vissa mindre skarpa bilder av bin Ladin i kvällstidningarna går att känna igen från inslaget i nyhetsprogrammen kvällen före. Torsdagen 13 september tar området ny fart i och med att kvällstidningarna publi-

cerar bilder av polisens arbete i jakten på gärningsmännen. Dagen därpå övergår också morgontidningarna till att fokusera på jakten på de skyldiga. Ovanstående förtydligar hur medierna går kräftgång för att följa övriga mediers framställningar (se avsnitt 3.2.1).

Vid årsdagen 2002 är området terrorism än mer begränsat. En artikelförfattare påpekar att de sista spåren av bin Ladin påträffades i december år 2001, varför amerikanerna nu allt hellre talar om framgången med den avsatta talibanregimen i Afghanistan (Svenska Dagbladet, SvD, 020908). Andra artiklar i morgontidningarna ställer frågan om bin Ladin är i livet, medan nyhetsprogrammen endast omnämner terrorism i samband med omvärldsskildringar. På årsdagen redogör Expressen för ett videoband som nyligen visats i en arabisk TV-kanal. Artikeln uppger att bin Ladin namngett flygplanskaparna i attentaten mot USA år 2001 och samtidigt ställt krav om att fångslade islamister ska frigges (020911). Kaparna är fotografiskt avbildade i en annars grafisk sammanställning av förberedelser och tillvägagångssätt i flygplansattackerna (SvD, 020908). Grafiken är för övrigt återkommande i mediernas framställningar av terrorism, något som bidrar till att medierna kan anses presentera faktauppgifter (se avsnitt 3.2.3).

## 6.2 Sändarkontexter och yttre kontexter

I näranalysen placeras den yttre och inre kontexten i fokus. Den inre kontexten, som är själva inslaget eller artikeln, studeras i det nästföljande kapitlet, medan den yttre och omgivande kontexten belyses nedan. Den yttre kontexten uppmärksammar även undersökningsobjektets förhållande till det övriga materialet (se avsnitt 4.1). Inledningsvis ska jag dock beröra sändarkontexten, då jag anser även denna kontext påverka analysen. Medierna i undersökningen har uppsatta målsättningar för sin verksamhet, vilket borde genomsyra det material jag studerar (se avsnitt 3.1). Rapport beskrivs utifrån andelen tittare som Sveriges största nyhetsprogram, något som kan finna sin förklaring i att publiken till stor del utgörs av äldre och trogna tittare (www.svt.se, 040112; Hadenius & Weibull, 2002). Programmets målsättning är att berätta om viktiga företeelser på ett begripligt sätt, vilket för Aktuellt formuleras som att fördjupa dagens viktigaste nyheter med bakgrund, analys och kommentar (www.svt.se, 040112). Aktuellt strävar dessutom efter att reportagen ska vara granskande och gestaltande, liksom att programmets tittare ska bli överraskade, informerade och gärna roade (ibid).

Tidningarna i undersökningen kan kategoriseras i storstadspressens morgontidningar och storstädernas kvällstidningar (Hadenius & Weibull, 2002). Tidningarna är sju-dagarsutgivna, men då prenumeranter är morgontidningens främsta målgrupp är kvällstidningen beroende av sin lösnummersförsäljning (ibid). Dagens Nyheter, vars förstadel ges ut i ett sk broadsheetformat, uppger att tidningens utgångspunkt är att människor, oavsett social bakgrund, ska ha möjlighet att delta i och förstå gemensamma angelägenheter (www.dn.se, 040112). För Svenska Dagbladet, som i likhet med kvällstidningarna är i ett tabloidformat, är det nyfikna och välutbildade människor i Storstockholm som ska läsa nyheter ur flera olika perspektiv (www.svd.se, 040112). Aftonbladet strävar efter att vara ett brett känslomedium likt TV, där tidningsläsaren ska överraskas och underhållas (www.aftonbladet.se, 040112). Expressens målsättning är att vara en bred tidning som tilltalar målgruppen som finns i hela Sverige (www.expressen.se, 040112).

### 6.2.1 Yttre kontexter i nyhetsprogrammen

Som tidigare nämnts placeras inslag och artiklar som sammanfattar och blickar tillbaka på attackerna och deras direkta konsekvenser i speciellt fokus. Rapport och Aktuellt inleds 11 september 2001 med ett längre inslag som informerar om det som skett i USA. Inför inslaget får tittaren, förutom korta grundfakta, också veta att det råder nästintill krigstillstånd i USA efter de fruktansvärda terrorattackerna och att händelsen är en ofattbar katastrof som skakar såväl USA som hela världen. Programledarna förstärker det sagda i såväl sitt tonfall som i sitt kroppsspråk. Dagen därpå inleds nyhetsprogrammen åter med ett sammanfattande inslag som skildrar räddningsarbetet och sorgen i New York. Inslagen påannonseras med att likna det som var World Trade Center vid en jättelik massgrav och att USA är ett land som befinner sig i chock (010912). Inslagen ovan fungerar som en sammanfattande introduktion i programmet, som därefter tillförs olika perspektiv på händelsen. Inslagen kan dock även med tanke på längd och placering i programmen antas vara de som anses mest väsentliga (se avsnitt 3.2.2).

På årsdagen introducerade programledarna åter 11 september som inslag i programmen. Denna gång skilde programstrukturerna sig åt, då Rapport inledde med att visa inslag om programmet *Uppdrag granskning*'s följder i den svenska politiken. Ämnet 11 september introducerades som ett tredje inslag med skildringar av minnesceremonin som ägt rum tidigare på dagen. Återblicken på händelsen utgjorde ett fjärde inslag, varpå Afghanistan följde som ett femte (se bilaga 1). Aktuellt hade, i jämförelse med Rapport, fler inslag om 11 september som dessutom placerades i början av sändningen. Inslaget som ger tillbakablickar på händelsen utgör programmets andra inslag, medan överlevande och anhöriga skildras i inledningen av programmet. Efter tillbakablicken följde minnesceremonin och Afghanistan, medan följderna av *Uppdrag granskning* först presenterades som ett tionde och sista nyhetsinslag i programmet 11 september år 2002 (se bilaga 1). Programledarnas påannonseringar påminde om att vi väl alla kom ihåg vad vi gjorde i det ögonblick som vi fick det överkliga beskedet om terrorattackerna mot USA (Rapport & Aktuellt, 020911). Skillnaden mellan programstrukturer kan i enlighet med resonemanget om inslagens placering leda till att Aktuells redaktion uppfattas prioritera årsdagen framför den svenska politiken. En anledning till Rapport's val kan, utifrån programmets publik, antas vara att svensk inrikespolitik framstår som mer angeläget.

### 6.2.2 Yttre kontexter i tidningarna

De sammanfattande inslagen i nyhetsprogrammen motsvaras i tidningarna av artiklar som fokuserar på själva attacken och de konsekvenser som de ger upphov till. Samtliga tidningar i undersökningen placerade nyheten om attackerna på första sidan två dagar efter händelsen år 2001. Dagen därpå började området terrorism att prioriteras alltmer, även om attacken, i och med att nytt bildmaterial presenterades, återkom på förstasidor senare. År 2001 placerades ett till en början mycket omfattande material om attackerna på hela sidor i tidningarnas främre delar (se bilaga 2). Händelsen gavs även återkommande rubriker på sidorna i form av ett sidhuvud intill tidningsnamnet och datumet. Rubriken angavs i Dagens Nyheter, DN, till *Terrorattacken mot USA*, medan Svenska Dagbladet, SvD, inledde med *Attacken mot USA* som sedan skiftade till *Kampen mot terrorn* och *Efter terrorattacken*. Aftonbladet skiftade rubriken från *Extra* till *Terrorkriget* i takt med händelseutvecklingen, medan Expressen benämnde motsvarande *Attacken mot USA*. Tidningarna demonstrerade händelsens betydelse genom att både fråga den

normala strukturen och att tilldela händelsen ett eget sidhuvud. Även nyhetens placering på förstasidan anger att händelsen är av primär betydelse (se avsnitt 4.2.1).

År 2002 publicerade flera av tidningarna specialbilagor för tillbakablickar på händelsen. DN:s bilaga *LördagSöndag* utgjorde, enligt tidningens förstasida, ett specialnummer som avsåg att skildra och summera hur terrorattackerna förändrat USA och världen (020907). Även SvD summerar det år som gått i form av en specialbilaga som utkom på söndagen före årsdagen. Bilagans sidor har försetts med sidhuvudet *11 september 2001-2002* (020908). På årsdagen publicerade de två tidningarna ytterligare artiklar om händelsen som placerades i respektive tidnings sidor för utrikesnyheter. DN rubricerade dessa sidor med sidhuvudet *11 september*, medan de i SvD benämndes *Ett år efter attacken*. Aftonbladet ger inte ut någon enskild bilaga, utan presenterar tillbakablicken som ett väl avgränsat dokument i tidningen. På tidningens förstasida anger rubriken att ett år har gått och att händelsen 11 september förändrade såväl världen som oss själva (020911). På de inledande sidorna i tidningen publiceras nyheten om nya terrorhot mot USA på årsdagen, varefter dokumentet med tillbakablickarna placeras längre bak under sidhuvudet *Dokument 11 september...* och *...ett år senare Dokument*. I veckan för årsdagen gav Expressen ut en specialbilaga om händelsen 11 september. Bilagan, som rubricerades *102 minuter inne i World Trade Center*, innehöll ett bearbetat längre reportage som ursprungligen publicerats i New York Times. Bilagan var enligt text på insidan menad att sparas som ett minne över de 102 minuterna som förmörkade världen och som för evigt etsat sig fast (020909). På årsdagen var tidningens artiklar om såväl höjd beredskap som en återblick placerade längre bak i tidningen under en vinjett med texten *11 september, Ett år efteråt* (020911).

## 7 INRE KONTEXTER OCH ISCENSÄTTNINGAR

I näranalysen av framställningarnas inre kontexter framstår inslagen och artiklarna om attackerna och dess konsekvenser som nedbrytbara bildberättelser. Varje berättelse är sammansatt av ett antal återkommande aktörer och scener som kan översättas och reduceras till några grundläggande karaktärer eller teman. I takt med händelsens utveckling rymmer varje tema flera underkategorier. I kapitlet redogör jag inledningsvis för vilka grundläggande teman och kategorier jag har funnit när inslagens och artiklarnas minsta gemensamma nämnare har sökts. Därefter sätts dessa byggstenar åter samman för att skildra hur respektive medium framställer händelsen under respektive år. Avsnitten avslutas med att belysa vilka teman som använts i bildframställningarna och hur dessa har iscensatts och redigerats med text och ljud. Kapitlet avslutas med att resultaten sammanförs med föregående kapitel för att formulera mediernas övergripande framställning av händelsen 11 september 2001 och 2002. Den sammantagna bilden av 2002 års bildframställningar blir också utgångspunkt för nästföljande kapitel, då bilden ställs i relation till en större samhällskontext.

### 7.1 Teman i bildframställningarna

*Tvillingtornen vid World Trade Center* är ett huvudtema som rymmer ett begränsat antal underteman, även om motivet är frekvent förekommande i framställningarna. En första kategori i temat utgörs av bilder där tornen är intakta så som de var fram till attackerna. Tornen är då symboler för såväl staden New York, som för den ekonomiska makten i USA. En andra kategori i temat skildrar bilder av flygplanen när de ramar tornen, så även en kategori av bilder där tornen står i brand. En fjärde kategori utgörs av bilder på tornen som rasar och kollapsar, medan ett femte förenar bilder av tornen som ruiner. Jag har även valt att betrakta Ground Zero som en sista kategori, då platsen för tankarna till tornen som inte längre existerar.

*New York* är ett andra huvudtema som rymmer olika bilder av staden och kanske allra främst Manhattan, där tvillingtornen vid World Trade Center var uppförda. New York beskrivs ibland som världens huvudstad, där en hård mentalitet anses råda. En ofta förekommande bild i framställningarna är större vyer av Manhattan med fokus riktat mot World Trade Center. Bilderna varierar med händelseutvecklingen, vilket betyder att såväl tornen i brand som ett tomrum kan illustreras. Den senare bilden syftar till att visa hur New Yorks skyline har förändrats sedan tornen kollapsat. Denna händelse är också anledning till en kategori av bilder som skildrar Manhattans öde och dammtäckta gator.

*Pentagon och Pittsburgh* bildar ett tredje huvudtema i egenskap av platser för två av de fyra flygplanskrascher. Bilder av de två platserna är dock mycket begränsade till sitt omfång, varför kategorierna också blir få. Pentagon, centrum för den militära makten i USA, skildras ofta i en större vy där eld- och rökutvecklingen blir tydlig. I andra bilder utgör brandmännens släckningsarbete motivet, så även den senare raserade delen av byggnaden. Pittsburgh, eller Shanksville som är närmre belägen platsen för kraschen i Pennsylvania, skildras i flygbilder som visar en åker nära ett skogsbryn. Mer detaljerade bilder visar hur uniformerade människor undersöker nedslagsplatsen.

*Människor* är ett fjärde huvudtema som något övergripande kan sägas illustrera hur den amerikanska allmänheten på olika sätt berörs av attackerna. En inledande kategori bilder utgör ögonvittnesskildringar som syftar till att beskriva vad som händer eller har hänt. Ögonvittnen kan i detta fall ha varit inne i tornen eller följt utvecklingen från någon av de intilliggande gatorna på Manhattan. Kategorin rymmer således människor som agerar medvetet för att göra ett uttalande i medierna, men även människor som synliggör det inträffade per bild. En andra kategori i temat skildrar människor som flyr Manhattans gator, medan en tredje utgörs av offer som förolyckas i attackerna. Den tredje kategorin rymmer bilder av människor som hoppar från tornen, men också privata porträttbilder eller familjebilder av offren. Till denna kategori hör även ljudinspelningar och utsagor om eller av offren. En fjärde kategori i temat visar människor som på olika sätt reagerar på händelsen 11 september. Till kategorin härrör bilder av sorg, minnesstunder, patriotism, hyllningar och bilder som illustrerar allmänhetens bidrag i räddningsarbetet.

*Samhällsinstitutioner* är ett femte huvudtema som innehåller de yrkeskårer som är mest framträdande i bilderna av 11 september. Bilderna illustrerar människor som agerar enligt den samhällsfunktion de avser att fylla. En första kategori är bilder som illustrerar poliser, medan en andra utgörs av bilder på brandmän. Den tredje kategorin uppfattar jag vara sjukvårdare och i en fjärde placerar jag militärer. Utöver ovanstående anser jag kyrkan utgöra en femte kategori, samt medier och journalister en sjätte sådan.

*Offentliga personer* är ett sjätte huvudtema som, i likhet med ovanstående, illustreras av människor i roller utöver den egna personen. Rollerna förmedlar i detta fall makt och i kategorin förekommer bilder av den amerikanska presidenten George W Bush, utrikesminister Colin Powell och New Yorks senator Hillary Clinton. I framställningarna förekommer även New Yorks borgmästare Rudolph Giuliani, som vid årsdagen 2002 ersatts av Michael Bloomberg.

*Grafik* är ett sjunde och ofta förekommande huvudtema som rymmer flera underteman. Ett av dem är kartor över hela eller delar av USA, där New York, Washington och Pittsburgh markerats. På dessa kartor anges ofta flygplanens väg mot krascherna, medan mer detaljerade kartor över New York och Washington visar målen Manhattan/World Trade Center och Pentagon. En andra kategori i temat grafik utgörs av illustrationer av tvillingtornen i World Trade Center. Illustrationerna har flera syften, däribland att visa hur tornen var konstruerade och ge förklaringar till varför de rasade. Illustrationerna syftar även till att skildra var flygplanen kraschades in i tornen, och var överlevande och offer uppehållit sig i förhållande till dem. En tredje kategori placerar händelseutvecklingen längs en tidsaxel, medan en fjärde och femte kategori utgörs av grafiska illustrationer över räddningsarbetet och flygplanen.

## 7.2 Nyhetsprogrammets inslag

Den 11 september år 2001 inleds Rapportens inslag med att i långa sekvenser skildra hur det andra flygplanet styrs och kraschas in i det ännu intakta tvillingtornet. En journalist förbereder sig för att avge en rapport, men kameran höjs för att fånga det torn som just kollapsar. En upprörd kvinna berättar vad hon har sett och kameran zoomas obestämt in och ut på förbipasserande folksamlingar och på en polis som stöds av sina kollegor. En längre bildsekvens skildrar därefter hur nästa torn rasar. Bilderna övergår till att visa två kvinnor och en man som går med armarna om varandra på en grå och dammtäckt gata.

Trion återkommer i bild, efter det att två ögonvittnen berättat om sina upplevelser i och utanför tornen, samt att en kort vy av ett eld- och rökharjat Pentagon visas. Bilder av en märkbart tagen polis följer, varefter kameran panoreras över gående människor för att höjas och fastna på huskomplex. Bilden ersätts av en längre sekvens av Manhattan på håll, där grå rök sakta stiger mot en klar himmel. En barsk polis dirigerar folkströmmen ut ifrån Manhattans gator, medan en polisbil kör i motsatt riktning. I inslagets avslutning gör president Bush ett första uttalande, varefter flera enstaka bilder av poliser, militärer, sjukvårdare och gråfärgade huskomplex får avsluta.

Aktuellts motsvarande inslag inleds med att visa hur ett av tornen i World Trade Center står i brand. En kamera följer sedan hur det andra tornet rammats av ett flygplan, varpå nya bildvinklar av kraschen följer. Innan tornen rasar visas kartor var händelsen har ägt rum och en kvinna vittnar om hur hon tagit sig ut ur ett av tornen. Därefter följer bilder av det andra tornet som rasar, vilket sedan övergår i en större vy av Manhattan. Till bilder av öde gator med damm som virvlar upp efter bilar som kör, berättar en svensk FN-delegat om situationen. Folkmassor halvspringer och en man bär en annan över sina axlar. Släckningsarbetet i Pentagon och sökandet på åkern i närheten av Pittsburgh varvas av kartor som pekar ut var platserna är belägna, samt Bush som ger ett längre uttalande. Därefter följer sekvenser som åter visar hur tornen rasar. Den upprörda kvinnan berättar även här om det hon sett och en man skildrar bilderna som följer. Bilderna visar två kroppar som faller längs tornbyggnaderna, liksom en närbild av en person som påkallar hjälp i ett av tornfönstren. Sekvensen bryts av att människor, däribland brandmän och journalister, springer för att undkomma stora dammoln som rasmassorna orsakar. En man redogör för sina intryck, men säger att orden inte räcker och brister ut i gråt. Efter bilder av brandmän som omfamnar varandra, avslutas inslaget med flera bilder på människor som rusar eller irrar mot och förbi kameran.

Den 12 september år 2001 skildras New York i ett nytt tillstånd. Rapports och Aktuellts inslag är lika, varför de i sin något mer underordnade betydelse redovisas tillsammans. Inslagen inleds med en större och stillsam vy av Manhattan, där rökmoln ännu belägrar staden. Bilderna som följer skildrar ruinerna av de kollapsade tornen, där räddningsarbetare söker efter överlevande. Aktuellt varvar bilder av ruiner med närbilder av ungdomar med levande ljus i händerna. Vid utzoomning blottar kamerabilden ett helt hav av sörjande människor. Inslagen skiftar till att avbilda arbetet i ruinerna och räddningspersonal intervjuas. USA:s president, utrikesminister och New Yorks borgmästare gör uttalanden, där respektive roll belyses. Nyhetsprogrammen visar liknande bilder av köer med blodgivare som ringlar sig mot sjukhusen, där också några intervjuer genomförs. Inslagen visar även nytt bildmaterial från det första flygplanets ramning av tornbyggnaden, så också en vy underifrån av den andra kraschen. I de bilder som följer skildras tornens kollaps och människors flykt från området på Manhattan. Rapport kompletterar inslaget med att ge korta glimtar av Pentagon, Pittsburgh och en kyrka i New York, medan Aktuellt visar en kortare intervju med en familj som söker sin vän. I den senare delen av inslagen återger anhöriga det telefonsamtal som de hade med ett av offren som förolyckades i flygplanskraschen nära Pittsburgh. Under samtalet visas privata fotografier av en leende man. De två inslagen avslutas med längre och stillsamma vyer av Manhattan och de väldiga ruinerna på Ground Zero.



Den 11 september 2002 blickar Rapport och Aktuellt tillbaka på händelsen i USA. Det är också Rapportens inslag som återges detaljerat i inledningen av kapitel 1. Inslaget visar fem olika sekvenser och perspektiv på flygplanens krascher in i de två tornen. Därefter vittnar den man som brister i gråt om vad han sett, varpå bilder av president Bush följer. Bush återkommer även i mitten och i slutet av inslaget med uttalanden om attackerna. Pentagon skildras i en kort sekvens, innan tornen i helbild skiftar till att visa närbilder av människor i tornfönstren som påkallar hjälp. Ett bröllopsfotografi visas till en gråtande kvinnoröst, varefter en upprörd kvinna skildrar hur människor hoppar och bilder av fallande kroppar följer. Pittsburgh initieras i en flygbild av nedslagsplatsen, varefter de två tornen rasar ett efter ett i bild varvat med människor som flyr från rasmassor och rökmoln. Två kvinnor söker skydd bakom en bil och den barska polisen dirigerar människorna ut ifrån Manhattans gator. Ögonvittnen i form av brandmän och blödande människor intervjuas, varpå inslaget avslutas med en större vy över Manhattan där tjock grå rök tornar upp mot en klarblå himmel.

Aktuellts inslag inleds med att en ung kvinna blickar bort mot röken som indikerar det inträffade. Sekvensen bryts abrupt av scener där folkmassor och de två kvinnorna som söker skydd springer tätt mot och förbi kameran. Den barske och dirigerande polisen följer, liksom bilder av skadade människor som försöker följa tempot som drivs fram. De fartfyllda scenerna ersätts av en ensam polisman på en öde och asktäckt gata i New York, varpå skildringen om flygplanen som kraschas in i tornen tar vid. Kraschen visas i tre olika sekvenser och vinklar, som sedan följs av den skakade mannens redogörelser för vad som skett. I närbild visas även här hur människor i fönstren påkallar hjälp, så även den upprörda kvinnans vittnesmål och kroppar som faller. Liksom i Rapport hörs den kvinnliga rösten som talar om att hon befinner sig i tornbyggnaden, medan fotografiet av brudparet visas i bild. Under en intervju rasar så det andra tornet, varpå bilder och intervjuer följer med skadade som skildrar vad som hänt dem. Sekvenserna följs av de omfamnande brandmännen och en längre översiktsskildring från NASA. Pittsburgh och Pentagon visas, liksom president Bush TV-tal till landets befolkning. Inslaget avslutas med bilder av militärfordon på Manhattans gator och poliser som visiterar en man, vars utseende och klädsel i detta sammanhang antyder om utländsk härkomst.

### 7.2.1 Teman och iscensättningar

Nyhetsprogrammets inslag framstår i presentationen ovan som relativt jämförbara, men då teman och kanske främst iscensättningar placeras i fokus uppkommer markanta skillnader. En övergripande jämförelse mellan inslagen från de tre dagarna visar att temat grafik endast är representerat på dagen för attackerna. Detta skulle betyda att tittaren, såväl dagen efter som på årsdagen, förväntas vara bekant med platserna för attackerna. Utöver temat grafik är samtliga teman på något sätt representerade, men då även underkategorier beaktas framstår ett större bildurval. Den största skillnaden i bildmotiven står inslagen som sändes dagen efter attackerna för. Händelsen hade vid detta tillfälle trätt in i en ny fas, där uttryck av sorg, eftertänksamhet och kyrkan finns representerade. Denna dag visas även, med tanke på händelseutvecklingen, bilderna av World Trade Center som väldiga ruiner. Den aktuella dagen gör även flera officiella personer ett uttalande, något som de övriga dagarna begränsas till president Bush. På motsvarande sätt kan inslagen dagen efter attackerna sägas sakna bilder av människor som försökte att påkalla hjälp till tornen, så även kropparna som föll längs tornbyggnaderna. Detsamma gäller de många ögonvitnessskildringar som vittnade om händelserna i New York. Orsaken upp-

fattar jag, förutom händelseutvecklingen, vara en strävan efter att iscensätta materialet på ett visst sätt, vilket jag återkommer till nedan. I de inslag som visades som tillbakablickar på årsdagen finns än fler uteblivna kategorier från inslagen år 2001. Dessa är främst representanter för samhällsinstitutioner i form av sjukvårdare och journalister, då de senare inte syns och agerar i bild på samma sätt som året dessförinnan. De övriga kategorierna i samma tema förekommer i bild, dock ej i den situation att de intervjuas såsom de gjorde år 2001. Min uppfattning är, liksom jag ovan antytt, att inslagen förses med ett material som överensstämmer med den känsla som sändaren eftersträvar. Detta skulle betyda att iscensättningen sätter ramar för innehållet, men att innehållet också sätter ramar för iscensättningen.

Nordström (2002) menar att ett speciellt iscensättningspråk kan uppstå i bilder, vilket för den rörliga bilden skulle omfatta såväl bild-, tal-, musik- som ljudspråket (se avsnitt 3.2.3 och 4.2). Han menade även att iscensättningen påverkar hur nyheten framställs och den verklighetsuppfattning som förmedlas, något inslagen i Rapport och Aktuellt i mening bekräftar. Rapportets inslag 11 september 2001 framstår som ofullständigt och med begränsad iscensättning, vilket kanske kan förklaras med att tidsförhållandena vid redigeringen var knappa. Den stora skillnaden mellan inslagen uppkommer dock i att Rapportets inslag skildrar ett relativt lugnt New York, medan Aktuelltts inslag framhäver det motsatta. Lugnet i Rapportets inslag grundar sig på att bilderna visar sansade människor som går. Vidare är bildsekvenserna ovanligt långa, något som bidrar till att tempot i inslagets upplevs som makligt. Dramatiken i inslaget minskar även av att de autentiska ljuden i bilderna är nedtonade och placerade i bakgrunden. En viktig iakttagelse är även att rösten som guidar genom inslaget inte talar till bildernas innehåll, varför diskrepans mellan bild och text uppstår. Rösten ger informationen, medan bilderna rullar bitvis osystematiskt utan att illustrera innebörderna (se avsnitt 4.2.3). Aktuelltts inslag ger däremot ett dramatiskt intryck, där iscensättningen framhäver den oroskänsla och aktivitet som bilderna visar. Bilder av irrande och flyende människor, nära och mot en kamera de inte tycks registrera, understryker en högst intensiv och pågående händelse. Intrycket förstärks även av framträdande autentiska ljud, liksom många bildklipp där närbilden är ofta förekommande. Närbilder och framträdande ljud bidrar som tidigare nämnts till att intrycket förstärks, eftersom de placerar tittaren i ett mer personligt förhållande till det skildrade (se avsnitt 4.2.3).

Inslagen 12 september är båda lyriskt iscensatta. Händelsen har nu övergått till ett nytt skede, där sorgen och stillsamheten är påtaglig. Längre bildsekvenser i estetiska vyer av Manhattan och/eller ett varsamt och oförtröttligt arbete i ruinerna, både inleder och avslutar inslagen. Aktuellt har dessutom till de inledande bildsekvenserna en vemodig musik som upplevs komma ifrån den minneshögstund som senare visas i bild. Musiken ligger kvar när sökandet efter överlevande i ruinerna skildras. Scenerna är gripande, något som den effektfulla musiken måste anses bidra till (se avsnitt 4.2.3). Båda nyhetsprogrammen visade nytt bildmaterial som illustrerade hur flygplanen rammade de två tornen och hur nya byggnader rasade. I redigeringen bäddas de dramatiska bilderna in i lugnare sekvenser, som bland annat visar hur allmänheten drabbats av attackerna. Resultatet blir att inslaget ger ny information, men att det övergripande lugna intrycket av ett attackerat och sårat, men även organiserat, New York bibehålls. Resonemanget ovan är ett tydligt exempel på hur innehållet i bildmaterialet och iscensättningen samspelar.

På årsdagen skiljer sig inslagen återigen åt, även om bildmaterialet vid flera tillfällen är identiskt. Båda inslagen präglas av en överordnad dramatisk iscensättning, som med ytterligare iscensättning, bidrar till att händelsen framställs än mer dramatisk och spektakulär. Bilderna, som till stor del återfinns i inslagen från 11 september 2001, har finjusterats i redigeringen för att fånga de mest dramatiska sekvenserna. Detsamma gäller ögonvittnesskildringarna, vilka från materialet 2001 begränsas till den man och kvinna som gråter, samt en man som är i bild när ett av tornen rasar. Ytterligare ögonvittnesskildringar är skadade människor, som både blöder och är täckta av damm. Dramatiken i inslagen framhävs också i de snabba och korta klippen mellan scenerna, liksom att de aktiva bilderna är fyllda av framträdande och ofta dominerande autentiskt ljud. Ljudet och effektfulla kontraster är också ett redskap som har använts för att skapa ett inre flöde. Ljuden, som t ex ambulanssirener, överbryggar mellan klippen och laddar bilder med sådant vi egentligen inte ser i bild (se avsnitt 4.2.3). Möjligt är att än mer ljud har lagts på i redigeringen för att skapa en bredare och mer effektfull ljudmatta. Ett ytterligare exempel på inre flöde utgör bilder av flyende människor som redigerats så att de tycks utföra en enda lång rörelse.

Rapports inslag är strukturerat som ett kronologiskt narrativ, där en överliggande röst anger exakta klockslag för de olika skeenden som illustreras i bilderna. Klockslagen för de korta snabba sekvenserna gör att inslaget framstår som fakta, även om visst utrymme också ges för målande beskrivningar. Ögonvittnen bekräftar eller fyller i det speakern uppger, något som ihop med de precisa tidsangivelserna bidrar till att framställningen framstår både logisk och självklar. Rapports delvis didaktiskt iscensatta inslag lämnar inte utrymme för tittaren att tänka eller känna efter, medan det motsatta kan sägas gälla för Aktuellt's mer episkt iscensatta inslag. En intensiv och dramatisk inledning skildrar med bild och ljud människors flykt från Manhattans gator. Den fartfyllda sekvensen bryts av ett entonigt ljud och långa panorerande bilder som visar en öde stad täckt av grå aska. Bilderna övergår till att filmas med subjektiv och ostadig kamera, varpå speaker-rösten gör entré i inslaget:

*-Det var så överkligt. Bilderna var som hämtade från en surrealistisk drömsekvens eller en välregisserad katastroffilm. Men det fanns inget manus, inga skrivna repliker, inga skådespelare. Det var mycket värre. Det var verklighet (ur Aktuellt, 020911).*

Ovanstående ljud- och bildframställning anser jag vara exempel på hur nyhetsmaterial fiktionaliseras (se avsnitt 3.2.3). De ovanligt långa och dramatiska sekvenserna skapar en effektfull kontrast till ljudeffekter och annorlunda kameravinklar. Greppen som använts återfinns vanligtvis i spelfilmen, något citatet ovan också anspelar på. Efter att speakern introducerats övergår inslaget till att skildra händelsens kronologiska förlopp. Inslaget drivs dock inte av speakern, utan av ögonvittnesskildringar och bilder samt ljud som överlappar varandra. Inslaget anspelar mycket på känslor och är i sin helhet utmanande och eftertänksamt. Ett exempel på nyss nämnda är sekvensen med de fallande kropparna som delvis visas i slowmotion, där också kontraster i ljud samspejar med bildernas innehåll. Speakern avslutar inslaget med ett uttalande som anknyter till det ovan, men har då sammanlagt endast närvarat vid tre tillfällen under inslagets gång. Inslaget skiljer sig även där från Rapports, då inslaget i Aktuellt förutsätter att tittaren har tidigare och tillgänglig kunskap om händelsen (se avsnitt 4.1).

### 7.3 Tidningarnas artiklar

Morgontidningarna år 2001 har ett förhållandevis likt bildmaterial, men skiftar i likhet med nyhetsprogrammen desto mer i sin utformning. Bilderna i tidningarna skildrar hur tornbyggnaderna står i brand, liksom ögonblicksbilder från kollapserna och flertaliga bilder av ruinerna. Svenska Dagbladet, SvD, visar i en sekvens om tre bilder hur ett flygplan ramar och exploderar i ett av tornen. Dagens Nyheter, DN, har flera bilder av staden New York, däribland polariserade bildvyer av Manhattan och tornbyggnaderna. Förutom de återkommande vyerna av Manhattan, skildrar bilderna från staden även förödelsen i närbild med öde gator och förstörda byggnader. De två övriga flygplanskrascherna är ett sällan förekommande motiv i bilderna, men då de visas illustreras t ex en vy av Pentagon som står i brand med kraftig rökutveckling. Dagen efter attackerna inleds morgontidningarna med bilder av människor som flyr från Mannhattans gator. Flykten går såväl inne i kvarteren som över den stora Brooklyn-bron. Bilderna visar även ögonvittnen som på något sätt varit närvarande och betraktat det inträffade i New York. I närbild skildras människor som påkallar hjälp till tornen och SvD har någon dag efter attackerna en bild av människor i ett av tornens trapphus. Andra bilder i tidningarna är mer stillsamma med ensamma människor gåendes på öde och dammtäckta gator, i likhet med bilder där sorg uttrycks. Anhörigas sökanden illustreras bl a i bilder av Wall of Prayers, vilket var en vägg för efterlysningar. Räddningsarbetare, såsom poliser, sjukvårdare och allra helst brandmän, är ett annat flitigt förekommande motiv i morgontidningarnas bilder. Även president Bush är ett ofta återkommande motiv, medan Powell och Clinton är mer sällsynta. Morgontidningarna har dessutom grafik som ett av de mer frekventa inslagen. Kartor och illustrationer anger platser och händelseförlopp för flygplanskrascherna, men även förklaringar till varför tornen rasade och var olika räddningsarbetare var verksamma.

Kvällstidningarna år 2001 utgörs, liksom morgontidningarna, av ett liknande material. I flera fall återkommer bilder som beskrivits under såväl morgontidningarna ovan, som från inslagen i nyhetsprogrammen. Kvällstidningarnas bilder visar framförallt, både som enstaka och i sekvenser, hur tornen rammades av flygplanen. Skillnaden är förhållandevis liten mellan motiven med tanke på mängden bilder som illustrerar. Bilder med aktivitet gynnas i detta fall framför de som är mer statiska, varför bilder av öde ruiner är sällan förekommande. Förutom ovanstående har Expressen även en bild av ett upplyst och intakt World Trade Center, men även vyer där byggnaden saknas. Ett annat sätt att skildra staden sker i suggestiva närbilder av öde gator, såsom bilden av en ensam och övergiven docka i förödelsen. Bilder av de två övriga flygplanskrascherna är liksom i morgontidningarna i minoritet, men då de förekommer skildras släckningsarbete eller polisarbete vid platserna för krascherna. Kvällstidningarna visar omfattande bilder av människor som på olika sätt drabbats av attackerna. Förutom de bilder som skildrats i samband med morgontidningarna, framhäver kvällstidningarna offren från attackerna. På stora uppslag visas hur personer faller längs tornbyggnaderna, så även historier om både kända och okända offer som förolyckats. I samband med berättelserna om offren visas privata fotografier, där personens yrke eller familjesituation framgår. Någon dag efter attackerna förekommer bilder i tidningarna som visar hur New York-borna återvänder till gatorna för att hylla brandmännen som stadens hjältar. President Bush är ett ofta återkommande motiv, vilket också kan sägas gälla grafik om än i mindre skala än i morgontidningarna. De grafiska illustrationerna i kvällstidningarna fokuserar bl a på att skildra attackernas förlopp, såväl inuti som utanför flygplanen.

Morgontidningarna år 2002 skildrar framförallt situationen som New York och New York-borna befann sig i vid tidpunkten för årsdagen. Tidningarna visar dock även bilder av 11 september 2001, däribland World Trade Center i brand. De övriga bilderna av tornen är i form av byggarbetsplatsen Ground Zero. En annan vy där tornen också finns i bild är polariserade bilder av New Yorks skyline. I DN syns förödelsen på nära håll i ett raserat trapphus, men också i bilder av gator som höljs i ett tjockt dammtäcke. Förödelsen framgår även i den estetiska bild av Pentagon som DN skildrar, i vilken en del av byggnaden har rasat. Flygplanskraschen i närheten av Pittsburgh illustreras på olika sätt i de två tidningarna. I DN visas en bild av en samling människor i ett skogsbryn, medan motivet i SvD utgörs av en man och kvinna på en öppen plats försedd med amerikanska flaggor. Personerna i bilden håller om varandra och står med ryggen mot kameran. Den amerikanska flaggan återkommer i bilder av Ground Zero, men med skilda syften. I den ena bilden är flaggan i bildens fokus, medan Ground Zero avtecknas i bakgrunden. I den andra framställs kommersialismen runt Ground Zero, och i detta fall är det en äldre man som säljer små amerikanska flaggor. Mannen i bild får representera en New York-bo, vilket även en rad andra porträttbilder av män och kvinnor illustrerar. Bland dessa ingår två porträtt av brandmän, vilka dock inte framställs i bild på samma heroiska sätt som år 2001. Två bilder i SvD är identiska med bilder som beskrivits ovan under 2001 års material. Bilderna illustrerar flykten från ett av tornen och från Manhattans gator. Ett någorlunda identiskt material utgör även grafiska illustrationer över händelseförloppet 11 september 2001.

Kvällstidningarna år 2002 upprepar mycket av det material som skildrades 2001. World Trade Center syns i överblicks- och närbilder av flygplanen som ramar och exploderar i byggnaderna. Andra bilder skildrar tornens kollaps och en bild illustrerar också tornen som ruiner. Aftonbladet återger Ground Zero i en översiktsbild från 2002 och visar olika förslag på hur platsen kan tänkas se ut i framtiden. Tidsaspekter illustreras även i översiktsbilder av New York, där stadens förändrade skyline framträder. En förändring är också temat i flera personporträtt, där personen ifråga har avbildats i samband med attackerna år 2001. I bilderna är personerna täckta av damm och de synliggör på så sätt katastrofen i förhållande till de bilder som skildrar dem ett år senare. Upprepningar av bilder från 2001 gäller även människors flykt, såväl inifrån World Trade Center som från gatorna på Manhattan, och bilden av människor som faller längs tornbyggnaden. Bilder som skildrar de heroiska brandmännen är återkommande i kvällstidningarna år 2002, vilket även gäller grafik över händelseförloppet som kompletteras med ny och mer detaljerad grafik om tvillingtornen.

### 7.3.1 Teman och iscensättningar

Enligt Nord och Strömbäck (2002) kan tidningarna, i egenskap av sitt medium, rymma ett omfattande bakgrundsmaterial (se avsnitt 3.2.2). Samma resonemang kan i min mening beteckna tidningarnas omfångsrika bildmaterial 2001, men då var tidning studeras enskilt framstår bildframställningarna som mer begränsade. Förhållandet återupprepas i materialet år 2002, även om materialet begränsats i förhållande till föregående år. Morgontidningarnas bilder har år 2002 blivit mer komplexa, något som gjorde struktureringen svårare. Tydligt är dock att morgontidningarna fokuserar på Ground Zero i en antydning om det som en gång varit, medan kvällstidningarna, och allra främst Expressen, åter skildrar bilder av tornen som attackeras och kollapsar. De bilder som under år 2001 sammanfattade det inträffade i vyer av Manhattan återfinns även i materialet 2002, men

då ofta utan en polariserande motbild. De tidigare anonyma människorna, som 2001 illustrerade Manhattans ödsliga gator, har år 2002 lyfts ur sin kontext för att i egen person belysa händelsen i bild och text. Detta bidrar till att temat människor upplevs ha fått större skärpa och tyngd jämfört med år 2001, även om underkategorierna är desamma. Morgontidningarna skildrar, till skillnad från kvällstidningarna, även människor som berörs indirekt av attackerna i New York. Pentagon och Pittsburgh visas år 2002 mer omfattande i morgontidningarna, men inte alls i kvällstidningarna. Ett annat tema som saknas, sånär som ett fåtal brandmän och journalister, är samhällsinstitutioner. Frånvarande år 2002 är även offentliga personer. President Bush förekommer troligtvis i tidningarnas bilder från minnesceremonier dagen därpå, men presidentens roll i Irak-frågan kan också ha bidragit till att han placerats på en annan agenda. Slutligen utgör översiktliga och sammanfattande händelseförlopp en stor del av temat grafik år 2002.

Materialet från 2001 har som tidigare nämnts varit för omfattande för att iscensättningar ska kunna studeras. Under genomgången av det empiriska materialet har jag dock uppmärksammat två skilda sätt att utforma bilderna på, vilka framstår intressanta att belysa i samband med iscensättningar. DN:s bilder representerar ett sätt, medan de tre andra tidningarna i undersökningen utformade bildmaterialet mer likt och får därmed utgöra ett andra sätt. Bilderna i DN var mycket stora och i flera fall också helsidor i det stora broadsheetformatet. De skarpa och statiska motiven kom i formatet att mer framstå som estetiska dokumentärfotografier, något som kan ställas i förhållande till Frids (2000) teorier om mediernas olycksrapportering (se avsnitt 4.1). Bilderna kompletterades med en liten och underordnad bildtext, vilken mer framstod som en titel på fotografiet. I bildens storlek fanns en dragningskraft som gjorde att ytterligare text och iscensättning inte upplevs som nödvändig (se avsnitt 4.2.1). Bilden är dock avhängig läsarens tidigare kunskap, varför presentationssättet på så sätt förutsätter att läsaren tar del av händelsens multikontext. De tre andra tidningarna i undersökningen valde att istället försöka framhäva ett aktivt händelseförlopp. Ögonblicksbilder av t ex flygplanen som rammade och exploderade i tornbyggnaderna skildrades i sekvenser. Ett ytterligare sätt att framhäva ett aktivt och dramatiskt förlopp syns i rubriker och bildtexter som är i presens. Presentationssättet bör utifrån beskrivningen ovan falla under det Nordström och Åstrand (1999) benämner som dramatisk iscensättning (se avsnitt 3.2.4).

Ett första intryck av tidningarnas framställningar vid årsdagen 2002 är att de många och stora bilderna har ersatts av mer text. I texten framträder skilda perspektiv som också motiverar en viss framställning. Dagens Nyheters och Svenska Dagbladets perspektiv på händelsen är, som tidigare nämnts, att skildra USA och allra främst New York ett år efter attackerna. Syftet motiverar därmed tidningarnas val att visa bilder från 11 september 2001 i två väl avgränsade och utfallande collage. En mer preciserad utgångspunkt för de två tidningarna är att spegla New York som ett ännu öppet sår. Symbolen för detta framstår vara Ground Zero, som vid tidpunkten år 2002 är en byggarbetsplats 25 meter under markytan. I förlängningen är också människorna i New York öppna sår, något som framgår av artikeltexten. I DN:s bilaga skildras hur händelsen har påverkat ett antal människors vardag. Bilderna i reportaget är porträttbilder av personerna som beskrivs i texten. Det är dock inte små och tätt beskurna porträttbilder i vanlig mening, utan utdragna bilder där personen utgör den mindre och bakgrunden den större delen av bilden. Bilderna blir på så vis också bilder av New York, eller ännu hellre bilder av New York-bor i New York. Bilderna uttrycker också att världen inte är sig riktigt lik, bl a

genom att, förutom ovanliga bildproportioner, också ha sneda och lutande vinklar i fotografierna. Motsvarande artikel skildras i SvD, men med fler bilder av just Ground Zero och människor. Även dessa bilder utgör större vyer än porträtt. Detta bidrar, liksom att personerna har ryggen mot kameran, till att betraktaren upplever en distans. Bildsnittet påverkar, som tidigare nämnts, betraktarens relation till fotografiet (se avsnitt 4.2.1).

Morgontidningarnas episka iscensättningar upprepas till stor del i kvällstidningarnas framställningar år 2002. Aftonbladet placerar nästintill allt fokus på att lyfta fram personer som, tillsammans med en polariserad bild av personen 2002, får symbolisera händelsen i text och bild. Bilderna känns igen från 2001, men de förekom då aldrig i den storlek som de nu presenteras i. Samtliga bilder är i färg och på helsidor eller nästan hela uppslag. Bilderna är försedda med bildtexter och rubriker, där den senare är i form av dramatiska citat såsom *"Kanske hade det varit bättre om jag dött"* (Virtanen, 020911). Rubriken i form av citat och det faktum att en person lyfts ur allmänheten för att åskådliggöra något, överensstämmer med Beckers (2000) resonemang kring nyhetsbilden i kvällstidningen. Detsamma gäller att människorna i bilden inte tycks vara medvetna om att de fotograferas, något som antyder om bildens autencitet (se avsnitt 4.2.2). Expressen skildrar, förutom ovanstående, även New York Times reportage som porträtter offer och överlevande i attackerna mot tvillingtornen. Porträtten varvas med stora och estetiska färgbilder av World Trade Center, vilka i sitt utförande påminner om bilderna i DN 2001. Bilderna skildrar händelseförloppet från krasch till ras, men denna gång utan att försöka framställa händelseförloppet i form av sekvenser. Rubriken för bilden anger ett digitalt klockslag och bildtexten anspelar på bilder som TV-nyheternas inslag skildrade. Texten och rubrikerna presenterar informationen i presens, samt med exakta tidsangivelser för vad som händer i personernas liv. Iscensättningen framstår på så vis dramatisk/episk, även om händelsen i detta perspektiv är avslutad.

## 7.4 Övergripande bilder av händelsen 11 september

I facktidningen Journalisten berättas hur bildredaktörer på svenska dagstidningar överköljdes av bilder från händelsen 11 september år 2001 (Jansson, 020910). Bildbyrån Pressens Bild i Stockholm samlade under den aktuella dagen hela 1 218 bilder från bildbyråer i USA och dagen efter 939 bilder. Enligt Journalisten var nästintill samtliga av dessa bilder från händelsen (ibid). Trots mängden bilder är det övergripande intrycket efter analyser att mediernas framställningar år 2001 utgörs av ett snarlikt bildmaterial, och i flera fall också identiska bilder. I nyhetsprogrammen placerades ett betydande fokus på tvillingtornen och förloppet från det att de rammades, brann, rasade och blev till ruiner. Fokus var även placerat på ögonvittnen som fick redogöra för sina intryck inför kamerorna. Uttalandena skildrade hur tornen rammats och rasat, hur människor kastade sig ut ifrån tornen, samt hur överlevande lyckats ta sig ut ur tornen. I det dammhöljda New York fanns brandmän, polis och militärer i förödelsen på de öde gatorna som människorna flytt ifrån. Pentagon och Pittsburgh nämndes som kortast och bilderna var få. President Bush gav TV-tal för att lugna det amerikanska folket, samtidigt som en vedergällning utlovades. I tidningarna upprepas motiven som nämnts ovan, tillsammans med flera grafiska illustrationer över händelsen. Olika medietyper och kanaler iscensatte materialet på skilda sätt. Rapports inslag skildrade, genom vissa redigeringsval, New York som förhållandevis lugnt, medan Aktuellt's inslag framhävde paniken och förvirringen som rådde efter attackerna. För tidningarna gällde att DN framhävde statiska och

på sitt sätt estetiska motiv i stora bilder. De övriga tre tidningarna påvisade förloppet i aktiva bildsekvenser, som dessutom erhöll rubriker och bildtexter formulerade i presens.

Det råder även stor likhet mellan hur händelsen framställdes år 2001 och vid tidpunkten för årsdagen 2002. I nyhetsprogrammen visades åter bilder av tornen som rammats, brinner, rasar och är i ruiner. I motsats till 2001 får händelseförloppet dock en mindre framträdande roll. Det motsatta gäller för ögonvitnesskildringar som framhävs än mer, vilket också människornas fall längs tornbyggnaderna gör. Jämte ögonvittnena, som är ett urval från föregående år, skildras människors flykt från rasmassor i längre sammanställda sekvenser. Kontrasten till dessa är de öde grå gatorna och stillsamma vyerna av Manhattan. Även Pentagon, Pittsburgh och Bush TV-tal syns i inslagen, medan brandmän, poliser och militärer blir sällsynta statister i framställningen år 2002. Expressens bildframställning motsvarade tillsammans med grafik i stort sett ovanstående, medan övriga tidningar fokuserade mer på att enbart skildra den drabbade människan, som direkt eller indirekt, berörts av attackerna. Människan var i dessa fall ögonvittne, överlevande, anhörig eller offer och hennes liv hade kommit att förändras efter attackerna. Ground Zero återkom i morgontidningarnas framställningar. Platsen påvisar vad som en gång har varit, men får också symbolisera människornas och New Yorks ännu öppna sår efter attackerna. Inslagen i nyhetsprogrammen har år 2002 redigerats till att bli än mer dramatiska, men också faktagivande och emotionella. Även om tidvis identiska bilder användes i Rapports och Aktuellt's inslag blir resultaten mycket olika beroende på iscensättningen av materialet. Tidningarnas iscensättningar är framförallt episka, där bilder skildrar New York-bor i New York, helsidesbilder av ögonvittnen och estetiska ögonblicksbilder som dramatiseras.

Bildframställningarna omges av en yttre kontext som bildar ramar för mediekonsumentens läsning i enlighet med sändarens avsikt. Nyhetsprogrammen år 2001 angav bl a i påannonseringarna att den ofattbara katastrofen skakade hela världen. På årsdagen 2002 sades att vi väl alla mindes när vi fick höra om de överkliga attackerna i USA. Sålunda berörs svenska mediekonsumenter av händelsen, som också bör utgöra en referenspunkt i personens livshistoria. Händelsens globala betydelse framgår även i dess multikontext, då upprepade skildringar av omvärldens agerande visas. Multikontexten visar dessutom att attacken, arabländer, islam, terrorism och flygsäkerhet är bestående ämnen i mediernas rapporteringar kring 11 september. De ovan nämnda påannonseringarna samspelade med innehållet, då speakerröst och bilder underströk hur staden präglades av den överkliga och katastrofiska händelsen. Den yttre kontexten påvisade dessutom händelsens tillskrivna betydelse i bl a programledarnas icke verbala kommunikation. Händelsens betydelse tydliggjordes även av dess inledande placering i medieprodukterna, men även av att tidningarna frångår den vanliga strukturen. Den yttre kontexten påvisade slutligen att händelsen 11 september har blivit ett begrepp i vår kultur som, enligt Expressen, för evigt etsat sig fast (020909).



## 8 SYMBOLBILDER AV 11 SEPTEMBER

Vissa fotografier stannar i Andén-Papadopoulos (2000) mening kvar i vårt kollektiva medvetande för att bli till gemensamma referenspunkter för det motiv eller den händelse de återspeglar. Fotografierna upplevs komprimera händelsen och kan på sin begränsade yta utgöra delen som står för en betydligt större helhet. Andén-Papadopoulos benämner dessa fotografier *profana ikoner*, vilka, antingen nationellt eller internationellt, hyllas som visuella koncentrat av centrala ögonblick i historien (ibid). Medierna kan utifrån detta resonemang anses besitta en avgörande roll för hur vi ska minnas och referera till en händelse såsom 11 september. Tidningarna från år 2002 visar ett antal återkommande fotografier från händelsens första dag, vilka t ex Expressen anser vara bilder som vi aldrig glömmet (020909). Kapitlet belyser tre fotografier som förekommer i tidningarna år 2002, varav två av dem benämns symboler av händelsen 11 september. Det tredje fotografiet är ett ofta framställt skede i tidningar och TV år 2001 och finns även representerat i materialet år 2002. Fotografiet skildrar, i mitt tycke, mediernas samlade bilder av människor som tvingades fly undan katastrofen i New York.

### 8.1 Flaggan på Ground Zero

Fotografiet visar tre män som blickar upp på en amerikansk flagga. Männerna, som bär skyddskläder och hjälm, är mycket dammiga och de annars blå kläderna är mer eller mindre höljda i ett gråvitt damm. Mannen i mitten bär också en jacka med gula breda ränder, liksom en större ficklampa. Kläderna och utrustningen bidrar till att de kan antas vara brandmän. Trion står centralt i bildens nedre kant, där mannen i mitten ses rakt framifrån och de två övriga i profil. Alla tre tittar snett upp på flaggan som hänger centralt i den nedre halvan av bilden. Diagonalt i bilden och intill flaggan löper en gråvit flaggstång med linor. De två männen, som står i mitten och till höger i bilden, håller i linorna som används för att hissa flaggan. Bildens bakgrund utgörs av brutna balkar i olika dimensioner. Några av dem är tydligare än andra och en av dessa löper parallellt med flaggstången i bildens övre högra hörn. I mellangrunden, där männen befinner sig, finns ytterligare bråte som formar en triangel. Bråten, eller det som liknar plåt, upprepar färgerna i den amerikanska flaggan. Här syns även en mindre och silverfärgad stång som korsar flaggstångens nedre del. I bildens förgrund sticker än mer bråte upp.

Beskrivningen ovan skildrar motivet i det som anses vara det mest berömda och återgivna fotografiet som togs i samband med attackerna mot USA (Svenska Dagbladet, 020907; Expressen 020909). Fotografen Thomas Franklin, anställd på en lokaltidning, var en av de få som tog sig in och fram till Ground Zero efter att tornen rasat. Klockan var strax efter fem på eftermiddagen och Franklin var på väg att lämna platsen när han såg brandmännen med flaggan. Just detta har han fått upprepa otaliga gånger, då bilden är så lik ett annat fotografi att det därför antas vara arrangerat. Fotografiets likhet med den berömda förlagan av soldater som reser en amerikansk flagga på ön Iwo Jima under andra världskriget, anser Andén-Papadopoulos vara avgörande för det status som fotografiet sedan fått (*Flimmer och brus*, 030622). Andén-Papadopoulos (2000) menar även att anledningen till varför en bild utnämns till symbol måste till stor del sökas utanför själva bilden. Nyhetsvärdet, inflytelserika bildbyråer och journalister är betydelsefulla, så även de omständigheter under vilket fotografiet tas. Fotografen Thomas Franklin kan

i detta fall kanske inte antas vara en inflytelserik fotograf. Franklin personifierar dock, i min mening, den okända amerikanen som lyckas nå framgång, vilket kan sägas vara en drivkraft som betecknar USA (Rosenberg, 040111). En ytterligare, dock inte avgörande, komponent för bilden är att motivet bör ha en tilltalande och spännande form och komposition (Andén-Papadopoulos, 2000).

Bilden av brandmännen och flaggan anses symbolisera USA som reser sig ur ruinerna med visad och oförtröttlig vilja att kämpa vidare. Ett annan förklaring till bilden är att supermakten USA åter är herre på täppan (*Flimmer och brus*, 030622). I bilden kan också tecken urskiljas, vilket gör att än fler innebörder uppstår. Tecknet brandmännen symboliserar den yrkeskår som New York hyllade som sina hjältar. Brandmännen i bild är dessutom tre till antalet, vilket kan föra tankarna till den heliga treenigheten. Vidare är den amerikanska flaggan ett tecken för USA och i bilden utgör den rena och färgrika flaggan i glansigt tygmaterial en stark kontrast till den kaotiska bakgrunden. Med tanke på hur patriotismen präglade USA efter attackerna, konnoterar jag till att fotografiet är en stark manifestation och hyllning till det egna landet. Utöver ovanstående har bilden en tilltalande komposition. Flaggan i bilden är placerad i det skuggade snittet, vilket är ett område som anses speciellt fördelaktigt att placera motivets kärna i. Vidare präglas bilden av flera framträdande och spännande geometriska former som lockar ögat att utforska bilden. Den uppstickande bråten i förgrunden, leder, via den triangulära plåten, ögat mot flaggstången som följs uppåt och förbi den amerikanska flaggan. Detta gör att flaggan, som i bilden är på halv stång, framstår vara på väg att hissas.

## 8.2 Affärsmannen Ed Fine

Det andra fotografiet visar en storvuxen och äldre gående man, centralt placerad i bildens förgrund. Mannen bär en klassisk mörk kostym och vit skjorta. Att kostymen är mörkt grå eller svart syns enbart i de veck som har bildats mitt på ärmarna, då mannen för övrigt är täckt av gråbrunt damm. Den vita skjortan är uppknäppt till mitten på bröstet och hänger något löst ur byxlinningen. Mannen, som för övrigt är vit, går med blicken nedslagen. I sin högra hand har han en vit servett som han håller för näsa och mun, medan den vänstra handen bär på en svart eller mörk portfölj. Hans skor är täckta av det damm som virvlar upp där han går. På marken i det tjocka dammlagret ligger rester av ljusa pappersark och ett silvergrått kamerastativ. I den diffusa bakgrunden syns åtminstone två människor, varav den ena bär två väskor korsade över axlarna. I bakgrunden, till höger om mannens huvud, finns även en klockstapel som visar att klockan är strax kvart över tio. På motsvarande sida om mannen framträder två lodräta rör med ett föremål längst upp. I bakgrunden urskiljs även ett vitt fordon med blå ränder, liksom ett större rött område som inte går att identifiera.

Fotografiet skildrar den 59-årige affärsmannen Ed Fine på sin väg hem ifrån ett affärsmöte i World Trade Center. Fine sägs ha missat en hiss i tornbyggnaden vid tidpunkten för en av flygplanskrascherna, varpå han sedan ledde flera personer mot en nödutgång och nedför trapporna mot entrén. Väl ute tog han upp den servett han tilldelats av en okänd kvinna och beslutade sig för att gå hem. I berättelsen om Ed Fine nämns även att han funderade på att lämna sin portfölj i tornet för att hämta den senare, men att han beslutade sig för att ta den med sig till ett senare möte samma dag. Det framgår också att Fine bar slips, vilken han dock tog av sig när röken och värmen var påträngande i trapphuset. Fotografen Stan Honda från nyhetsbyrån AFP tog mängder av fotografier på

södra Manhattan 11 september 2001, däribland bilden av Ed Fine. Honda såg vid fotograferingsögonblicket att bilden nog skulle kunna bli användbar, men då han tre dagar senare upptäckte att personen också bar på en portfölj, fick bilden ett annat symbolvärde (Carlbom, 020907).

Fotografiet av Ed Fine har fått symbolisera den amerikanska affärsmannen som reser sig ur askan och går vidare. Anledningen till detta är att affärstidningen *Fortune* placerade bilden som omslag på det första nummer som utkom efter 11 september år 2001. Till sammans med bilden fanns även rubriken *Up from the Ashes* (Carlbom, 020907). Bilden ansågs därefter vara en klassisk och mäktig symbolbild. Historien bakom fotografiet upprepas i flera svenska tidningar på årsdagen, där det går att utläsa att varje tidning med självaktning har framställningar med och om Ed Fine (Rydén, 020911). Fotografiets genomslag bör utifrån Ghersetti och Hvitfeldts (2000) teori, förutom att det utgör en anmärkningsvärd historia, antyda om att *Fortune* indikerar för andra medier hur de bör framställa bilden (se avsnitt 3.2.1).

Förutom klockan som anger tiden för händelsen, utgör som ovan nämnts portföljen i Ed Fines hand ett viktigt tecken. Portföljen anses symbolisera den rutinartade vardagen, något som står i skarp kontrast till den miljö som Fine tar sig igenom. Portföljen är även ett tecken för affärsmannen, vilken tillsammans med kostymen och skjortan bildar en semiotisk helhet i form av en kod för den manliga och framgångsrika affärsmannen. I ett större perspektiv representerar fotografiet det amerikanska näringslivet som reser sig ur askan och går vidare. En artikel gör dock gällande att fotografiet av Ed Fine också kan tolkas som en bild av sårbarhet, där västvärldens ekonomiska makt förnedras (Rydén, 020911). Den senare tolkningen tror jag åsidosätts till förmån för den förra, då artiklarna och intervjuerna med personen Ed Fine förstärker budskapet som bilden anses symbolisera. I berättelserna om Fine framkommer att han vid hemkosten rengjorde sin portfölj och lämnade in kostymen på kemptvätt för 10 dollar för att vara förberedd till nästa affärsmöte. Ed Fine ansågs vid artiklarnas publicering år 2002 vara en av USA:s mest eftersökta intervjuobjekt, något som fick Fine att till slut ta ut 911 dollar för varje intervju som sedan gjordes (Virtanen, 020911). Skildringarna om Ed Fines personlighet skänker bilden än djupare innebörd, vilket i Åkers (2000) perspektiv skulle betyda att bilden kräver att betraktaren besitter tidigare kunskap (se avsnitt 4.1).

### 8.3 Flykten från rasmassorna

Det tredje fotografiet skildrar ett större antal människor i stadsmiljö. I bildens omedelbara förgrund syns fyra män. Personen närmast kameran, som är den mest framträdande av de fyra, är en yngre man som bär vit skjorta och slips, grå byxor samt en svart rygsäck. Mannens mun är öppen och hans sneda kroppshållning med armar utifrån kroppen tyder på att han utför en aktiv rörelse. Mannen är dessutom något ur fokus, vilket bidrar till att hans rörelse kan tolkas som att han springer. Till vänster om mannen syns en koncentrerad äldre vit man i mörk skjorta, snett bakom en yngre man i vit skjorta och mörka byxor, och på andra sidan en yngre man i mörka kläder med emblem på. Den senare kan tolkas till en polis. Personerna utför alla samma aktiva rörelse med armarna höjda och utifrån kroppen. I bildens mellgrund, rakt bakom de fyra i förgrunden, syns åter flera yngre och medelålders män i vit skjorta. Karaktärerna upprepas även i bildens högerkant. Förutom människor är också tre hus framträdande i bilden. Diagonalt mellan för- och mellgrund syns en rödorange jalusi. I bildens övre vänstra hörn, ovanför

jalusien, speglar husfönster den skyskrapa som finns i bildens övre högra hörn. Mellan dessa två syns även ett vitt eller ljusgrått äldre hus. Flera framträdande objekt i bilden är bilar i förgrunden, gatlyktor, trafikljus, skyltar och träd i mellangrunden, samt en stor ljusgrå rökpelare och klarblå himmel i bakgrunden. Rökpelaren syns för övrigt rakt bakom den yngre mannen som springer längst fram i bilden.

Andén-Papadopoulos (2000) framhåller att fotografier inte bör förstås som eviga och objektiva sanningar, utan att deras betydelser bör sökas där de är historiskt förankrade. Fotografiet som ovan beskrivits skiljer sig från de två tidigare, då den aktuella bilden inte har tillskrivits något symboliskt värde såsom de ovanstående har gjorts. Trots detta har fotografiet använts flitigt och även publicerats på förstasidor och inledande sidor om händelsen. Fotografiet rymmer, förutom en inneboende rörelse i sin gestaltning, också en framtida händelseutveckling. Kunskapen om motivets utveckling i tiden, hur människor och föremål i bilden hotas av den forcerande rökpelaren i hög fart, kommer just från de bilder som visats i nyhetsprogrammen den aktuella dagen. Detta borde också, utöver att bilden tillhör AP, vara en anledning till varför tidningar valde att publicera den på en framträdande plats. I sin förlängning utgör bilden en diskussion om multikon-textens funktion och om kravet på betraktarens förkunskaper. Fotografiets betydelser hämtar på detta sätt näring ifrån kulturen (Andén-Papadopoulos, 2000).

Kulturen kan skänka ytterligare tillfällen att söka bildens betydelser. Fotografiet visar en stadsmiljö som betraktaren, via kanske TV-serier eller filmer, känner igen och har lärt sig beteckna som amerikansk. Bilden rymmer flera tecken som antyder om dess geografiska plats. Den intensiva gatumiljön med skyskrapan i bakgrunden betecknar för mig Manhattan, liksom att skyltarna i mellangrunden anger texter på engelska. Männens formella klädsel kan antyda att de är affärsklädda för ett arbete på kontor, speciellt då klädseln är återkommande i så stor del av bilden. Ett ytterligare tecken i bilden som jag redan berört är rökpelaren i bakgrunden. Då tecknet isoleras kan det bildligt utgöra ett av tornen vid World Trade Center med tanke på rökpelarens form och innehåll, men jag associerar även till avbildningar av atombomben i Hiroshima år 1945. Mannen i bilden kan också utvecklas som tecken. Hans öppna mun och ansiktsuttryck tyder på rädsla, vilket tillfogar bilden en djupare innebörd. Ansiktsuttrycket och kroppshållningen för tankarna till *Bombningen av Trangbang* från 1972 som är en av Vietnamkrigets ikon-bilder. Fotografiet visar en napalmskadad naken flicka som, tillsammans med andra barn, spriger nedför en asfalterad väg. Flickan har öppen mun och armarna ut ifrån kroppen på samma sätt som mannen i bilden av 11 september har. Likheten mellan bilderna utgörs även av att flickan är placerad i bildens centrum och att bakgrunden är fylld av rökmoln. Den ovan beskrivna bilden av 11 september kan inte antas vara annat än en ögonblicksbild, varför tecknen som beskrivits också måste sägas ligga i betraktarens ögon. Resonemanget bidrar dock till att förstå hur bilder tillskrivs betydelser utöver sitt innehåll, då de anses utgöra symboler för något som kanske inte var avsiktligt och planerat vid avbildningstillfället.

## 9 DISKUSSION

Staden är för första gången i sin långa historia förstörbar. Ett enda flygplan, inte större än en flock gäss i plogform, kan snabbt göra slut på denna öfantsi, bränna ned tornen, smula sönder broarna, förvandla de underjordiska gångarna till dödsammare, kremera miljoner. En antydning om dödlighet är en del av New York nu, i ljudet av jetplan över himlen, i de senaste upplagornas svarta rubriker (E. B. White. *Here is New York*, 1949 i DN 020907).

Det var inte ett, utan både två, tre och fyra flygplan som attackerade USA 11 september 2001, 52 år efter att ovanstående formulerats. Två av flygplanen rammade World Trade Centers tvillingtorn i New York. Tornen kollapsade och ca 2 800 människor omkom, medan attacken mot Pentagon och flygplanskraschen nära Pittsburgh skördade ca 200 offer. Händelsen utspelade sig via medierna i realtid och framför en global publik. Vid årsdagen 2002 ägnade medierna åter händelsen stort intresse och frågan uppstår hur de valde att framställa händelsen när det gick att förbereda ett material. Studien i svenska mediernas bildframställningar av 11 september inriktades på tre frågor: Vad föreställer bilderna och hur har de utformats? Hur förhåller sig mediernas övergripande bildframställningar av händelsen vid årsdagen 2002, jämfört med dagen eller dagarna efter händelsen år 2001? Vilka betydelser går att finna i en mer sammantagen bild av mediernas bildframställningar av händelsen vid årsdagen 2002? Med dessa frågor lyfts nyhetsbilden fram ur ett omfattande bildflöde som idag är så självklart, integrerat och allmänt i vår kultur att bilder också osynliggörs. Situationen blir än mer komplex av att bilder inte är de oskyldiga och transparenta fönster till vår omvärld som vi förutsätter dem vara.

### 9.1 Bildframställningarna

Inför undersökningen utgjordes min föreställning kring 11 september av otaliga minnesbilder på tvillingtornen som rammades, brann, rasade och blev till ruiner. Det var också dessa bilder jag förmodade att åter se vid årsdagen 2002. Som undersökningen har visat är tornen närvarande i mediernas bilder av händelsen, men inte i den omfattning och i det utförande som jag först antog. Tornen representeras istället av Ground Zero, vilken, vid årsdagen 2002, var ett av New Yorks mest besökta turistmål (SvD, 020908). Ground Zero är en lättförstådd symbol för attackerna mot USA. Platsen visar på något som en gång existerat och som får tornen att återuppstå i en tankebild. Tvillingtornen har via mediernas oräkneliga framställningar blivit så förknippade med attackerna att enbart bilden på tornen sätter igång en inre visualisering av händelsen. Ground Zero symboliserar även New York som ett ännu öppet sår, vilket dessutom kan appliceras på människan i staden. Människan är också i min mening det mest framträdande motivet i de svenska mediernas bildframställningar vid årsdagen 2002, om än i olika perspektiv. I nyhetsprogrammen representeras hon av ögonvittnet, i morgontidningarna av den sårbara och i kvällstidningarna av hjälten. De olika representanterna för människan kan sägas vara typiska för mediernas respektive logik och format. I takt med utvecklingen och den allt hårdare konkurrensen har TV och tidningar kommit att specialisera sig än mer på sin fördelaktiga nisch. Enligt detta resonemang kan ögonvittnet påstås vara mest gynnsam för TV-mediet, då ögonvittnet anses utgöra en garant för autencitet och objektivitet. På samma sätt är perspektivet av den sårbara och nyanserade människan förmånlig för morgontidningarnas framställningar, då tidningarna kan presentera en vidare bild än vad

TV kan göra. För kvällstidningarna är hjälten en tacksam karaktär, då dessa tidningar i sin konkurrens med TV gärna dramatiserar och prioriterar det redan dramatiska.

För att hantera den stora gruppen människor lyfter medierna fram några karaktärer som får utgöra symboler. Nyhetsprogrammen premierar känslomässiga ögonvittnen, medan morgontidningarna fokuserar på människors ekonomiska- och yrkesmässiga sårbarhet i New York. Kvällstidningarna lyfter fram hjältar som redan blivit kända via medierna, däribland affärsmannen Ed Fine. I materialet från år 2001 fanns dock en rad identiska bilder av Fines karaktär, varför resonemanget om affärsmagasinet *Fortune* upplevs än mer relevant. Ur ett större perspektiv görs samma förenkling och kategorisering av den multikontext som medierna placerade händelsen i såväl år 2001 som 2002. Analysen av mediernas bildframställningar visade även hur ett liknande bildmaterial kan iscensättas på vitt skilda sätt. Bilderna speglar därmed inte verkligheten så som den är, utan visar enbart olika sätt att se på händelsen 11 september. Dessa sätt bör i sin förlängning även samspela med sändarens målsättningar, vilket skulle förklara Aktuellt's mer dramatiska iscensättningar. Programmets målsättning är, vid sidan om att ge information, att även överraska och roa tittaren (www.svt.se, 040112). Iscensättningspråket är ett mäktigt verktyg, vilket inte minst märktes då det vid något tillfälle saknades. Iscensättningar måste på så vis antas som mer eller mindre osynliga för vårt öga, eftersom vi är så vana vid dem att de vanligen förbises. På samma sätt förbises oskarpa och skakiga nyhetsbilder som troligtvis inte accepterats utanför nyhetsgenren, men som är förenliga med genrens medielogik. Nyhetsprogrammen väljer att åter skildra dessa bilder vid årsdagen, vilket i sin förlängning befäster genren ytterligare som en omedierad verklighet. Iscensättningar bör således anses som effektiva bärare av ideologier, vilka placerar publiken i viss relation till texten, till sig själv och till omvärlden (Dahlgren, 1992).

## 9.2 Bilden i strategin och bilden i traumat

Jag har ställt mig frågan varför medierna ägnade händelsen så mycket utrymme när det var valupptakt i Sverige och omvärlden var engagerad i USA:s hot om att angripa Irak? Händelsens nyhetsvärde borde vid årsdagen 2002 vara relativt begränsat, varför mediernas omfattande representationer måste bero på något utöver detta. Schudson (2000) bjuder viss förklaring, då han menar att vår tids nyhetsskapande bör förstås som ett resultat av rådande politisk ekonomi, organisationssociologi och vår kultur. I perspektiv av politisk ekonomi blir mediernas uppmärksammande av årsdagen en ekonomisk fråga. Medierna ägde sedan 2001 ett digert och relativt färdigt material om händelsen, vilket de vid årsdagen fick tillfälle att återanvända. Handlingen kan ses som ett sätt att vinna ytterligare avkastning, samtidigt som annan nyhetsproduktion kunde pågå. Tidningarna placerade materialet i längre avsnitt och i specialbilagor som kunde generera ytterligare intäkter. Den ytterst visuella och väldokumenterade händelsen passade medierna dessutom mycket väl, då bilden har blivit ett centralt konkurrensmedel. Möjligtvis kan konkurrensen mellan medier också förklara likheten i och mellan flera bildframställningar, eftersom fåtalet vågar avvika från övriga konkurrenter.

En ytterligare förklaring till mediernas uppmärksammande av årsdagen bör vara USA:s roll som västerländsk supermakt. Attackerna mot USA omskrevs mycket snabbt till en global angelägenhet, vilket vittnar om USA:s ekonomiska, politiska och kulturella ställning i världen. USA:s starka inflytande över det globala informationsflödet ses i ljuset av organisationssociologi som mediernas bindningar, rutiner och värderingar. Bilder av

händelsen torde ha övervägande amerikanska upphovsmän och kvinnor, vilket skulle betyda att svenska mediers bildframställningar till stor del har ett inbyggt amerikanskt perspektiv. American Press Institutes anvisningar för avbildning av händelsen syns inte i bildframställningarna från 2001, då de attackerade objekten är ett ofta förekommande motiv. Däremot är anvisningarna mer förenliga med bildframställningarna vid årsdagen 2002, då människan och hennes reaktioner på attackerna är det mest framträdande motivet. Zelizer (2002) hävdar att det omfattande bildflödet som omgav händelsen 2001 kan betraktas som ett sätt att mobilisera allmänhetens stöd inför attackerna mot Afghanistan. Vid årsdagen 2002 sökte president Bush omvärldens stöd för attackerna mot Irak, varför det åter går att resonera om bilden som en strategi. Även Chomsky (2001) menar att människors stöd mobiliseras i krissituationer, då de största massmedieorgan soliderar sig med makten. New York Times inräknas till de största, vilket gör dem till en av de mest inflytelserika nyhetsproducenterna som definierar hur stora nyheter bör presenteras. New York Times har även prisbelönats för sin rapportering kring händelsen och dess följder, något Expressen uppmärksammar i sin specialbilaga. Expressen återger ett längre reportage från den amerikanska tidningen, i vilket starkt fokus placerats på New Yorks oskyldiga människor.

Journalistiken omges av en kulturell referensram som rymmer inbyggda antaganden och kunskap om vår värld, vilka synliggörs i bl a bildskapandet. Ur ett kulturperspektiv går det således att tala om bilder som kulturella och symboliska konstruktioner (Andén-Papadopoulos, 2000). Idag uppfattar jag den senkapitalistiska och amerikanska kulturen som en så stor del av vår vardag, att jag också betraktar den som en del av vår svenska och europeiska kultur. En diskrepans infinner sig dock när dessa stereotyp ställs emot varandra, eftersom den amerikanska supermaktsmentaliteten då lätt tilldelas självgoda former. Detta resonemang blir än mer tydligt i symbolbilder av 11 september, vilka vid årsdagen 2002 kan tolkas som ett strategiskt framhävande av USA:s oförändrade maktposition i världen. Nyhetsprogrammets längre episoder av president Bushs patriotiska TV-tal blir också utmärkande i sitt sammanhang. Bilders betydelser måste dock sökas i den kultur som de framställts i, då de anses präglade av framträdande föreställningar, värderingar och idéer i kulturen. Det amerikanska samhället är konstruerat för att endast skönja framgångar, om än individuella sådana. I samhällets ständiga framåtrörelse bjuds individen oräkneliga tillfällen och möjligheter. Livet bör dock inte ses som ett lotteri, då alla med hårt och enträget arbete äger vinstlotten som ger utdelning i form av framgång (Rosenberg, 040111). Utifrån denna bakgrund personifierar symbolbilderna medvetna amerikaner som envist blickar framåt. Affärsmannen Ed Fine och fotografen Thomas Franklin utgör dessutom bevis för nyttjade tillfällen som genererat framgång.

Ur amerikanskt perspektiv visar bilderna vid årsdagen ett ännu högst pågående trauma. Europas nu inte lika stödjande inställning till USA:s jakt på terrorism anses ha vållat en växande spricka mellan kontinenterna, samtidigt som USA hävdar att Europa inte förstått djupet och vidden av 11 september (Rosenberg, 040104). USA blev i attackerna för första gången på allvar konfronterade med sin egen sårbarhet. Rosenberg menar att USA:s tidigare osårbarhetskomplex är en lyx Europa aldrig ens haft tanken på att kunna utveckla, varför det också kan vara möjligt att vi inte förstår hur stor den amerikanska rädslan är som nu präglar landet (ibid).

### 9.3 Urval och tillvägagångssätt

Studiens resultat bör även diskuteras utifrån urval och val av tillvägagångssätt. Jag har motiverat mitt urval med att jag önskade få en så bred bild av händelsen och av olika mediers egenskaper som möjligt. Materialet har varit mycket omfattande att arbeta med, men samtidigt hade det varit svårt att avstå från något medium då undersökningen har uppvisat stora skillnader i mediernas bildframställningar. Mediernas framställningar har också belyst varandra så att t ex kvällstidningarnas egenskaper framträtt än tydligare. På samma sätt vore det, med tanke på skillnaden i Rapports och Aktuells iscensättning på årsdagen, svårt att begränsa urvalet till en kanal i respektive medium. Vad gäller antalet undersökningss dagar är det möjligt att de hade kunnat begränsas för år 2001, även om några bilder då fallit utanför undersökningen. Mitt urval om fem dagar grundades på att jag först då kunde skönja mättnad i bildmotiven, samtidigt som jag önskade kunskap om bildframställningarna. Det är också denna kunskap som ligger till grund för analysen av uttalade och underliggande betydelser i symbolbilder av 11 september. Urvalet år 2002 anpassades till mediernas tillbakablickar, något som i flera fall kom att bli i helg- och i specialbilagor. Jämfört med tidningarnas huvudsektioner tillåter bilagorna i min mening en ledigare ton i text, bild och formspråk, vilket på sitt sätt kan ha inverkat på resultatet. Resonemanget kan exemplifieras med Dagens Nyheters helgbilaga, då de förhållandevis artistiska färgbilderna i reportaget som porträtterar människor i New York troligtvis inte placerats på tidningens utrikessidor.

I undersökningen formulerade jag ett för mig passande metodiskt angreppssätt. Avsaknaden av en tydlig och bekant struktur har fordrat mycket tidskrävande arbete innan jag fann ett fokus som tillät att materialet både kunde organiseras och omorganiseras. Jag antog under lång tid att en kvantitativ innehållsanalys skulle vara ett större inslag i mitt tillvägagångssätt. I efterhand kan jag dock se att metoden var ett sätt att driva undersökningen framåt och som bidrog till att bildteman samt underkategorier kunde formuleras. Mitt tillvägagångssätt innebär samtidigt att resultatet präglas av mina tolkningar, då jag både har tolkat bildernas motiv samt iscensättningar. Resultatet bör således spegla min referensram, vilken jag har försökt att vidga genom att ifrågasätta mina beslut. Det tog dock ett tag innan jag upplevde att jag var bekväm i min roll och mitt sätt att gå tillväga. En svårighet som möjligtvis bidrog till ovanstående är att jag endast kunde tillägna mig tidningsmaterialet för år 2001 på mikrofilm. Bildens omedelbarhet och färgsättning försämrades på den svartvita filmen, något som blev än tydligare när jag år 2002 kunde se de estetiska bilderna i färg.

Tidigare forskning har varit mycket betydelsefull i min undersökning, om än med olika utgångspunkter. Studier kring 11 september utgjorde inledningsvis de större ramarna för min egen undersökning. Under en betydligt längre tid har andra bildstudier varit ett stöd i mitt arbete, då jag dragit paralleller till dem för att jämföra idéer och tankar. Utifrån min undersökning av 11 september tycker jag mig se ytterligare framtida forskningsuppgifter. En av dessa skulle vara att fokusera än mer på sändarkontexten, då intervjuer med journalister, fotografer och redigerare kan tänkas tillföra fler intressanta perspektiv på de framställda bildmotiven och iscensättningarna. En annan möjlig uppgift vore att jämföra länders bildframställningar av händelsen, för att på så vis ställa de svenska mediernas framställningar mot andra kulturers. Ett tredje förslag till framtida forskning är att ställa mediekonsumenten i fokus för att söka minnesbilder och bildtolkningar. Det vore då även intressant att ställa dessa i relation till min undersökning.



## 9.4 Avslutande reflektioner

Ground Zero är idag en plats för febril verksamhet, däribland en strid ström av besökare som åtföljs av en stor gatukommers. Försäljarna lockar med bilder, souvenirer, minnesböcker och rörliga bilder på attackerna mot USA år 2001 (Rosenberg, 040104). I slutet av 2003 presenterades det slutgiltiga förslaget för hur framtidens Ground Zero kommer att se ut ([www.svt.se](http://www.svt.se), 040112). Det första spadtaget till the Freedom Tower, världens högsta byggnad, ska tas på treårsdagen av händelsen. Tornets 73 våningar med kontor, restauranger och en utsiktsplats blir drygt 541 meter högt. Omräknat i fot syftar höjden att påminna om år 1776, då USA förklarade sig självständigt. En inställning i New York är att tvillingtornen vid World Trade Center inte egentligen var så särskilt vackra eller gamla, utan bara oerhört stora. Tornen sammanfattade staden, och människorna vill ha något som återställer jämvikten för att staden ska kännas hel igen (Tornborg, 020911). Byggandet av frihetens torn beräknas pågå i fem år och det är kanske först då som såret också kan börja läka. Bilderna av händelsen kommer dock att leva betydligt längre än så. Utifrån Sontags (1981) resonemang skänker bilderna händelsen odödlighet, samtidigt som händelsen tilldelas en betydelse den förmodligen annars aldrig hade fått. Det är svårt att överhuvudtaget tänka tanken på händelsen utan bilderna som bidrog till att verkligheten blev så att säga verklig för oss. En jämförelse kan göras med de bildfattiga attackerna mot Afghanistan, även om skillnaden mellan dem är större än så. Attackerna mot USA var oväntade och de förvandlade den strukturerade och osårbara västvärlden till ett sårbart kaos på mindre än två timmar.

Med tanke på den allt tydligare sprickan mellan USA och större delen av Europa, uppstår frågan om händelsen 11 september är på väg att bli en amerikansk angelägenhet. Efter attackerna uttryckte omvärlden sina sympatier och närbilderna på de drabbades ansikten tycktes visa hur även vi skadliggjorts. Vid årsdagen 2002 fick morgontidningarnas distanserade bilder av bortvända ryggar ett *de* att uppstå ur det som tidigare var ett *vi*. På tvåårsdagen av händelsen deklarerade svenska medier att Sverige fått ett eget 11 september, då utrikesminister Anna Lindh avled efter att ha knivskurits. Idag går kanske främst händelsens konsekvenser utanför USA:s landsgränser för att belägra vårt medvetande. Vi påminns nästintill dagligen i medierna om terrorism och krig, men bevittnar även hur världsekonomin och flygsäkerheten har påverkats. På samma sätt som världen har förenats i insikter om terrorism begränsas drömmar om resor, då allierade nu också riskerar att bli föremål för terroristattacker. Bilderna av attackerna mot USA utgör på så sätt även en ram för vad som skulle kunna inträffa i t ex London, sedan Storbritannien stödjer USA:s ageranden. En av historiens mest väldokumenterade händelser fortlever på flera olika sätt, och det blir förmodligen en händelse som vi aldrig låter oss glömma.

För en gångs skull var det nog sant. Händelserna i New York den 11 september 2001 förändrade verkligen världen. Frågan man borde ställa sig är kanske snarare vad det egentligen var som gjorde det? Var det allt mänskligt lidande, alla döda? Eller var det händelsernas karaktär av medieshow – bilderna på de penetrerande flygplanen, de ljudlöst sammanstörtande tornen, de askhöljda omgivningarna och den romantiska storslagenhet vid Ground Zero? Bilder som med sin symboltyngda, kliniska skärpa i själva verket noga dolde det väsentliga – nämligen de döda (Jönsson, 040127).

# REFERENSER

## Litteratur

- Altheide, D. L. & Snow, R. P. (1979). *Media Logic*. Beverly Hills: Sage.
- Andén-Papadopoulos, K. (1996). Nyhetsvåldets sociala verkningar. I: B. Höijer & K. Andén-Papadopoulos (Red). *Våldsamma nyheter*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Andén-Papadopoulos, K. (2000). *Kameran i krig*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Becker, K. (1992). Photojournalism and the Tabloid Press. I: P. Dahlgren & C. Sparks (Red). (1993). *Journalism and Popular Culture*. London: Sage.
- Becker, K. (1996a). När snön kom. I: K. Becker, J. Ekecrantz, E-L. Frid & T. Olsson (Red). *Medierummet*. Stockholm: Carlssons.
- Becker, K. (1996b). Pictures in the Press: Yesterday, Today, Tomorrow. I: U. Carlsson (Red). *Medierna i samhället*. Göteborg: Nordicom vid Göteborgs universitet.
- Becker, K. (2000). The changing picture of/on the newspaper page. I: K. Becker, J. Ekecrantz & T. Olsson (Red). *Picturing Politics*. Stockholm: Journalistik, medier och kommunikation vid Stockholms universitet.
- Becker, K., Ekecrantz, J., Frid, E-L. & Olsson, T. (Red). (1996). *Medierummet*. Stockholm: Carlssons.
- Becker, K., Ekecrantz, J. & Olsson, T. (Red). (2000). *Picturing Politics*. Stockholm: Journalistik, medier och kommunikation vid Stockholms universitet.
- Bignell, J. (1997). *Media semiotics*. Manchester: Manchester University Press.
- Carey, J. W. (2002). American journalism on, before, and after September 11. I: B. Zelizer & S. Allan (Red). *Journalism after September 11*. London: Routledge.
- Carlsson, U. (Red). (1996). *Medierna i samhället*. Göteborg: Nordicom vid Göteborgs universitet.
- Chion, M. (1994). *Audio-Vision*. New York: Columbia University Press.
- Chomsky, N. (2001). *11/9*. I översättning av M. Eklöf, U. Gyllenhak & T. Wennerberg. Stockholm: Ordfront.
- Curran, J. & Gurevitch, M. (Red). (2000). *Mass Media and Society*. London: Arnold.

- Dahlgren, P. (1992). Introduction. I: P. Dahlgren & C. Sparks (Red). (1993). *Journalism and Popular Culture*. London: Sage.
- Dahlgren, P. & Sparks, C. (Red). (1993). *Journalism and Popular Culture*. London: Sage.
- Dancyger, K. (1997). *The technique of film and video editing*. Newton: Focal Press.
- Fiske, J. (1989). *Television Culture*. London: Routledge.
- Frid, E-L. (1996). Programmakarna. I: K. Becker, J. Ekecrantz, E-L. Frid & T. Olsson (Red). *Medierummet*. Stockholm: Carlssons.
- Frid, E-L. (2000). Olycksrapportering i pressen 1925, '55 och '95. I: K. Becker, J. Ekecrantz & T. Olsson (Red). *Picturing Politics*. Stockholm: Journalistik, medier och kommunikation vid Stockholms universitet.
- Geraghty, C. (2000). Representation and Popular Culture. I: J. Curran & M. Gurevitch (Red). *Mass Media and Society*. London: Arnold.
- Ghanem, S. (1997). Filling in the Tapestry: *The Second Level of Agenda Setting*. I: M. McCombs, D. L. Shaw & D. Weaver (Red). *Communication and democracy*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Ghersetti, M. & Hvitfelt, H. (2000). *Slutet på sagan*. (Rapport 178). Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
- Hadenius, S. & Weibull, L. (2002). *Massmedier*. Stockholm: Bonniers.
- Hansson, H., Karlsson, S-G. & Nordström, G. Z. (2002). *Bildspråkets grunder*. 3:e tryckningen. Stockholm: Liber.
- Hvitfelt, H. (2000). En ny medievärld. I: H. Hvitfelt & G. Nygren (Red). *På väg mot medievärlden 2020*. Lund: Studentlitteratur.
- Hvitfelt, H. & Nygren, G. (Red). (2000). *På väg mot medievärlden 2020*. Lund: Studentlitteratur.
- Höijer, B. (1996). Våldsskildringarnas dilemman. I: B. Höijer & K. Andén-Papadopoulos (Red). *Våldsamma nyheter*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Höijer, B. & Andén-Papadopoulos, K. (Red). (1996). *Våldsamma nyheter*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Killander-Braun, L. (1996). Utrikes bilder. I: K. Becker, J. Ekecrantz, E-L. Frid & T. Olsson (Red). *Medierummet*. Stockholm: Carlssons.

- Kress, G. & van Leeuwen, T. (1996). *Reading Images*. London: Routledge.
- Lacey, N. (1998). *Image and Representation*. Basingstoke: Macmillian.
- van Leeuwen, T. (1999). *Speech, Music, Sound*. Basingstoke: Macmillian.
- Leth, G. & Thurén, T. (2002). *11 september – en undersökning av informationsförmedling och åsiktsbildning i svenska medier*. Stockholm: Stiftelsen Institutet för Mediestudier.
- Lundström, J-E. (1993). Introduktion: Etthundrafemtio år av reproducerbarhet. I: J-E. Lundström (Red). *Tankar om fotografi*. Stockholm: Alfabeta.
- Lundström, J-E. (Red). (1993). *Tankar om fotografi*. Stockholm: Alfabeta.
- McCombs, M., Shaw, D. L. & Weaver, D. (Red). (1997). *Communication and democracy*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Nichols, B. (1991). *Representing reality*. Bloomington/Indianapolis: Indiana University Press.
- Nord, L. & Strömbäck, J. (2002). *Tio dagar som skakade världen* (Rapport 186). Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
- Nordström, G. Z. (1989). *Bilden i det postmoderna samhället*. Stockholm: Carlssons.
- Nordström, G. Z. (1996). Den zemiotiska bildteorin. I: G. Z. Nordström (Red). *Rum, relation, retorik*. Stockholm: Carlssons.
- Nordström, G. Z. (Red). (1996). *Rum, relation, retorik*. Stockholm: Carlssons.
- Nordström, G. Z. (2002). *Terrorkriget i kvällspressen* (Rapport 184). Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
- Nordström, G. Z. & Åstrand, A. (1999). *Från löpsedel till webb* (Rapport 176). Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
- Pettersson, R. (2001). *Bildmanipulering*. (Rapport 181). Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
- Price, D. & Wells, L. (1997). Thinking about photography. I: L. Wells. (Red). *Photography*. London: Routledge.
- Rose, G. (2001). *Visual Methodologies*. London: Sage.
- Schudson, M. (2000). The Sociology of News Production Revisited (Again). I: J. Curran & M. Gurevitch (Red). *Mass Media and Society*. London: Arnold.

- Severin, W. J. & Tankard, J. W. (1997). *Communication Theories*. New York: Longman.
- Sontag, S. (1981). *Om fotografi*. Stockholm: Norstedts.
- Strömbäck, J. (1997). *Medielogik, demokratilogik och det öppna samhällets villkor*. (Rapport 1997:13). Sundsvall: Demokratiinstitutet Mitthögskolan.
- Sörensen, B. (1996). Verklighetens våld. Förväntningar och obehag på CNN. I: B. Höijer & K. Andén-Papadopoulos (Red). *Våldsamma nyheter*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Thelander, Å. (2002). *En resa till naturen på reklamens villkor*. Lund: Sociologiska institutionen vid Lunds universitet.
- Tuchman, G. (1978). *Making News*. New York: Free Press.
- Wells, L. (Red). (1997). *Photography*. London: Routledge.
- Zelizer, B. (2002). Photography, journalism, and trauma. I: B. Zelizer. & S. Allan (Red). *Journalism after September 11*. London: Routledge.
- Zelizer, B. & Allan, S. (Red). (2002). *Journalism after September 11*. London: Routledge.
- Åker, P. (2000). Vår bostad i bild. I: K. Becker, J. Ekecrantz & T. Olsson (Red). *Picturing Politics*. Stockholm: Journalistik, medier och kommunikation vid Stockholms universitet.
- Årlebrant, J. (2002). *11 september. Terroristattacken mot World Trade Center*. Karlstad: Svenska Räddningsverket.

## Tidningsartiklar

- Albons, B. Så förändrades världen. *Dagens Nyheter*, 7 september 2002, DN LördagSöndag s 10.
- Carlbohm, M. Ed Fine gav aldrig upp. *Dagens Nyheter*, 7 september 2002, DN LördagSöndag s 26.
- Jansson, P. Brutala bilder. *Journalisten*, 10 september 2002, nr 24 s 8.
- Jönsson, D. Jag har blivit en ängslig människa. *Dagens Nyheter*, 27 januari 2004, Kultur s 8.

Rosenberg, G. Hoppet om framtiden har blivit en dokusåpa. *Dagens Nyheter*, 11 januari 2004, Kultur s 6.

Rosenberg, G. Landet som väntar på barbarerna. *Dagens Nyheter*, 4 januari 2004, Kultur s 6.

Rydén, D. Ed Fine reste sig ur askan. *Sydsvenska Dagbladet*, 11 september 2002, s A8.

Tornborg, K. Från kaos till ordning. *Sydsvenska Dagbladet*, 11 september 2002, s B3.

Virtanen, F. Ed missade hissen – det räddade hans liv. *Aftonbladet*, 11 september 2002, s 23.

Virtanen, F. ”Kanske hade det varit bättre om jag dött”. *Aftonbladet*, 11 september 2002, s 20.

## TV-program

Sveriges Television. *Flimmer och brus*, 22 juni 2003, SVT 1.

## Webbsidor på Internet

<http://www.aftonbladet.se> 040112

<http://www.dn.se> 040112

<http://www.expressen.se> 040112

<http://www.svd.se> 040112

<http://www.svt.se> 040112

# BILAGA 1 TV-PROGRAM

<b>TV-program:</b>	Rapport och Aktuellt
<b>Ordning:</b>	Strukturen i programmen
<b>Ämnen:</b>	Inslagens huvudinnehåll
	Kursiverade inslag ingår i näranalysen

## Rapport 010911

Inslag:

1. Information	5 min
2. Korrespondent i USA	2 min 10 sek
3. Omvärlden	3 min
4. Studio Göran Persson	2 min 40 sek
5. Usama bin Ladin	1 min 10 sek
6. Ögonvittne SVT	1 min 40 sek
7. Expert utrikespolitik	2 min 30 sek
8. Expert terrorism	1 min 45 sek
9. Utrikeskorrespondent studio	2 min 50 sek
10. Telegram	2 min

## Rapport 010912

Inslag:

1. Information	8 min
2. Korrespondent i USA	2 min 20 sek
3. Hedra och tyst minut omvärld	2 min 40 sek
4. Usama bin Ladin	2 min 30 sek
5. Korrespondent i Israel	1 min 35 sek
6. Bush TV-tal	1 min 40 sek
7. Expert försvar	2 min 50 sek
8. Ekonomi Wall Street	2 min 45 sek
9. EU-hedra	3 min 20 sek
10. Korrespondent i studio	1 min 50 sek
11. Svenskar i New York	1 min 30 sek
12. Expert myndighet/försvaret	1 min
13. Expert flyg	4 min 30 sek
14. Minnesstund	1 min 15 sek
15. Reportage Folke Rydén	18 min 30 sek

## Aktuellt 010911

Inslag:

1. Information	7 min 30 sek
2. Ögonvittne SVT	1 min 30 sek
3. Studio Göran Persson	3 min 45 sek
4. Uppfattningar Sverige	3 min 45 sek
5. Korrespondent i USA	2 min 10 sek
6. Flygsäkerhet Sverige	1 min 30 sek
7. Usama bin Ladin	2 min 50 sek
8. Expert terrorism	6 min
9. Omvärlden	1 min 20 sek

## Aktuellt 010912

Inslag:

1. Information	5 min
2. Information Washington	4 min 15 sek
3. Korrespondent i USA	3 min 15 sek
4. Expert flyg	3 min 30 sek
5. Hedra Ryssland	2 min 45 sek
6. Mellanöstern	3 min 20 sek
7. Studio unga muslimer	1 min 40 sek
8. Anknätningsnyheter	4 min 20 sek
9. EU-hedra	2 min 30 sek

## Rapport 020910

### Inslag:

1. Asbestprocesser i USA
2. Omninova
3. Valstugor Uppdrag granskning
4. Valet näringsliv
5. Vårdkvaliteten
6. Höjd beredskap i USA 1 min 40 sek
7. Flygsäkerhet 2 min
8. Förberedelser 11/9 patriotism 2 min 50 sek
9. Kritik mot USA 2 min 45 sek
10. Korrespondent i studio 1 min 50 sek
11. Översvämning Frankrike
12. Tågkatastrof Indien
13. Kriminella MC-gäng
14. Narkotikasmuggling
15. Nostalgimöte fotboll

## Rapport 020911

### Inslag:

1. Uppdrag granskning
2. Dagen ef Uppdrag granskning
3. Minnesceremoni och korresp. 5 min 50 sek
4. Återblick 11/9 4 min 25 sek
5. Afghanistan 2 min 55 sek
6. Caterpillar
7. Attentat i Indien
8. Arafat val
9. EU
10. KDS
11. Valet
12. Ekonomi

## Aktuellt 020910

### Inslag:

1. Höjd beredskap i USA 2 min
2. Korrespondent i studio 3 min 05 sek
3. Familjepolitik
4. Alf Svensson
5. Personvalet
6. Tågkatastrof Indien
7. Översvämning Frankrike
8. Asbestprocesser i USA
9. Flygsäkerhet 1 min
10. Mellanöstern 3 min 50 sek
11. Svenska muslimer 4 min 10 sek

## Aktuellt 020911

### Inslag:

1. Anhöriga och offer 11/9 4 min 35 sek
2. Återblick 11/9 4 min
3. Minnesceremoni och hedra 2 min 30 sek
4. Afghanistan-New York 5 min 30 sek
5. Afghanistan 2 min 45 sek
6. 11/9 relaterat telegram 1 min
7. Arafat val
8. Haider partiordförande
9. Alitalia landning
10. Valet/Uppdrag granskning



## BILAGA 2 TIDNINGAR

**Tidningar:** Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Aftonbladet, Expressen  
**Sid nr:** 1 är förstasidan  
**Ämnen:** Koncentrerade till Attack, Grafik, Omvärld, Terrorism  
Ämnena anges efter förekomst från förstasidan räknat

### 2001-09-11

<b>DN</b>	<b>SvD</b>	<b>AB</b>	<b>EX</b>
-	-	1; 6-9 Attack Grafik	-

### 2001-09-12

<b>DN</b>	<b>SvD</b>	<b>AB</b>	<b>EX</b>
1; 5-11 Attack Grafik Terrorism Omvärld	1; 4-19 Attack Terrorism Grafik Omvärld	1; 4-48 Attack Grafik Omvärld Terrorism	1; 6-44 Attack Omvärld Grafik Terrorism

### 2001-09-13

<b>DN</b>	<b>SvD</b>	<b>AB</b>	<b>EX</b>
1; 4-9 Attack Grafik	1; 4-16 Attack Terrorism Grafik Omvärld	1; 6-25 Attack Terrorism Omvärld	1; 6-33 Attack Terrorism Grafik Omvärld

### 2001-09-14

<b>DN</b>	<b>SvD</b>	<b>AB</b>	<b>EX</b>
1; 4-7 Attack Terrorism Grafik Omvärld	1; 4-13 Terrorism Grafik Attack Omvärld	1; 6-23 Terrorism Grafik Attack Omvärld	1; 6-29 Attack Terrorism Grafik Omvärld

**2001-09-15****DN**

1; 4-7

Attack

Omvärld

Terrorism

Grafik

**SvD**

1; 4-17

Attack

Terrorism

Grafik

Omvärld

**AB**

1; 6-21

Attack

Omvärld

Grafik

Terrorism

**EX**

1; 6-27

Terrorism

Attack

Grafik

Omvärld

**2001-09-16****DN**

1; 4-9

Omvärld

Grafik

Terrorism

Attack

**SvD**

1; 4-7

Attack

Grafik

Terrorism

**AB**

1; 6-23

Attack

Terrorism

Omvärld

**EX**

1; 6-15

Omvärld

Attack

Terrorism

**2002-09-11****DN**

1; 15-16

Attack

Omvärld

**SvD**

1; 14-15

Attack

Omvärld

**AB**

1; 6-7, 13-32, 56

Attack

Omvärld

Grafik

**EX**

1; 20-23

Attack

Terrorism

Omvärld

**2002-09-07****Bilaga**

1; 3-31, 40

Attack

Grafik

Terrorism

Omvärld

**2002-09-08****Bilaga**

1; 2-20

Attack

Grafik

Terrorism

Omvärld

**2002-09-09****Bilaga**

1; 2-32

Attack

Grafik